

XV LETNIK
1934

MLADIKA

9

DRUŽINSKI LIST
S PODOBAMI

MLADIKA izhaja v Celju prvega dne vsakega meseca. **Naročnina** za Mladiko je letno Din 84.—, s krojno prilogo vred Din 100.—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42.—) in četrtletno (Din 21.—).

V inozemstvu stane Din 100.—, s krojno prilogo Din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: **Uprava Mladike** v Celju. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: **dr. Jože Pogačnik**, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, ali: Mladika, Ljubljana, poštni predal 337, telefon 3191.

Ugankarsko gradivo sprejema višji šolski nadzornik Josip Novak v št. Vidu nad Ljubljano. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

V S E B I N A S E P T E M B R S K E Š T E V I L K E

LEPOSLOVNI SPISI: Kosec pod oknom (Janez Jalen) — Huda ura (France Bevk) — Vojak Martin (Ivan Bučer) — Judita (Janez Rožencvet) — Legenda o Jeleni in Jezusu (Bogomir Magajna) — Didel, Anže in Marko (Ana Galetova)

PESMI: Razočaranje; Delavci; Suša (Gustav Strniša) — Blodna noč (Ivan Čampa) — Legenda o klasu (Joža Lovrenčič) — Vrnitev (France Onič)

POLJUDNI SPISI: Iz zgodovine slovenskega cerkvenega slikarstva (France Stelè) — Mojdunaj (Anton Komar) — Sedmo poglavje: Cvetne dobe vseučilišč; nezmotljivost učenika (dr. Janez Plečnik)

PISANO POLJE: Josip Prešeren (Tomo Zupan) — Profesor dr. Janez Regen (F. S. F.) — Slikar Adolf Pirsch (Viktor Steska) — Krstna, rodbinska in krajepisna imena (Iv. Koštiál) — Sadje v slovenskih pregovorih in rekah (I. Šašelj) — Nove knjige

DRUŽINA: Zdravstvena vprašanja za družino in dom (dr. Malka Šimec) — Srčki (F. Vardjan) — Hrana pri nas in drugje (Š. H.) — Kuharica (M. R.)

ZA KRATEK ČAS: Čarodejev kotiček in zabavne igre — Uganke

SLIKE: Adolf Pirsch: Mati božja; Papež Leon XIII.; Deklici; Holandski plemkinji; Moški portret; Portret profesorja — Iz cerkvenega slikarstva: Vitanje, zunanjščina župne cerkve; Turnišče, apostoli v prezbiteriju stare župne cerkve; Mače, del slike sv. Treh kraljev; Kranj, slika angela na oboku ladje župne cerkve — Fotografije (Fr. Krašovec): V planini; Berači na žegnanju pri Treh farah; Na sejmu pri Treh farah; Pri Treh farah pri maši — Profesor dr. Janez Regen; Regenov oče z družino

V O C E N O S M O P R E J E L I T E L E K N J I G E

Pes druge čete. František Langer. Prevedel Pavel Holeček. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1934.

Henrik gobavi vitez. Ksaver Meško. Božičen misterij v štirih slikah. Mohorjeva knjižnica 68. zv. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1934.

Vuk u ovčjoj koži. Dr. Josip Andrić. Gluma. Izdalo Književno društvo sv. Jeronima v Zagrebu, 1934.

O psihoanalizi. Dr. Alfred Šerko. Slovenske poti XIII. Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1934.

Pesem ceste. Miško Kranjec. Roman. Leposlovna knjižnica 17. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1934.

Mala gospa velikega doma. Jack London. Prevedel Boris Rihteršič. Založba »Priatelj«, Ljubljana, 1934.

Knjige Mladinske Matice. VII. letnik: Kresnice. — Kapljice. Edo Držaj in Anica Černejeva. Slikanica. — Tovariša. Francè Bevk. Povest za mladino. Ilustrirala Ksenija Prunkova. — Potovanje skozi čas. Edo Kardelj. Oris gospodarske zgodovine za mlade ljudi.

MLADIKA

LETNIK XV = 9 = LETO 1934

KOSEC POD OKNOM

Janez Jalen

Johana je ležala v temni kamrici, ki bi morala biti prav za prav shramba. Okna zvečer ni zaprla. Zdravnik ji je bil tako nasvetoval.

Legla je zgodaj, skoraj z dnevom, pa se je prebudila, še preden sta sestra Mica in njen mož Lovrenc odšla k počitku. Potem je slišala vse ure in vse četrti biti. Pravkar je udarila eno.

Noč je bila svetla, tako da je Johana prav lahko razločila rože v naročju male svete Terezije, katere podoba si je bila obesila na steno nasproti ležišča, zbitega iz starih desk.

Johana bi si bila prav lahko kupila posteljo. Imela je dovolj denarja. Pa se ji ni zdelo vredno. Saj kmalu ozdravi in pojde spet služiti. Dekli je pa lastna postelja samo v napotje. Te kratke tedne že še na deskah in plevnici potrpi.

Seveda. Če bi bila pred poldrugim letom vedela, da tako dolgo ne bo zmogla težkega dela, bi bila marsikaj drugače ukrenila. Tako pa...

»Kajne, mala sveta Terezija, da bom letos že lahko žela?«

Johano je hotel posiliti kašelj, pa ga je udušila.

Jug, ki je zbiral oblake nad Krimom, se je čimdalje pogosteje zaletaval v krone drevja. Mlado listje v vejah, s katerih se je šele pred kratkim obletelo zadnje cvetje, je včasih šepetaje, včasih pa vreščeče zašelestelo.

Johana je vsa žalostna razmišljala o boleznih in trdno upala na zdravje. Vmes pa so se ji vpletali spomini:

»Le kako, da sem se tako hudo prehladila? Res, da smo ves dan v ledeno mrzlem dežju pulili peso. In nekajkrat se je vsul sneg vmes. Pa saj so drugi gazili po prav taki čobodri, pa so danes vsi zdravi. Morebiti res ni bilo prav, da se nisem prej preoblekla, preden sem šla v hlev. Če je pa krave mleko tiščalo! Kadar ozdravim, bom bolj pazila.«

Kakor za spremembo je potegnil veter od Ljubljane in prinesel Johani na ležišče iz jarkov, nagosto razpredenih po Barju, glasno regljanje žab.

»Čudno. Od zgodnje pomladi do pozne jeseni in vse poletje in v vsakem vremenu so žabe po stokrat čez dan in po stokrat ponoči mokre in spet suhe, pa se nobena ne prehladi. Človek ima pa tako hitro preveč.«

Da bi ji prej minila noč, je Johana prižgala svečo, odprla kar na slepo knjigo in skušala spet brati o dekli Ančki in Mocarjevem velikem hlapcu. Pa so ji misli kaj hitro ušle na svoja pota.

»Seveda. Prav nista naredila. Pa kdor na Ančko kamenje meče, so ga od zibeli do kočije prezibali. Sem predobro skušala, kako težko se je dekli otepati dedcev. Če bi vsaj vsak tako pošteno popravil, kakor je Janez.«

V plamen sveče se je pričela zaletavati večča. Johana ni marala, da bi si oslepela živalca osmodila krila in bi jo potem morala ubijati. Čeprav težko, je vendar vstala, vjela motoglavega nočnega metulja v izsušeno dlan in ga vrgla z vso svojo oslABLJENO močjo skozi okno. Zunaj si bo že sam pomagal.

»Vrrrřřřřřř,« je zašumel veter v vrhovih na vrtu.

Johana se je naslonila na polico okna. Razpleteno glavo je oprla ob zarjavelo omrežje in bila uverjena, da je veter dovolj daleč odnesel zablodelo veččo. Ne bo se več vrnila. Sveče ji ne bo treba upihnniti:

»V temi je tako dolga noč.«

Da okna ne sme zapreti, je predobro vedela. Skrbelo jo je že naprej, kaj bo, ko postanejo komarji nadležni. Ko bi mogla vsaj še spat, kakor ji je naročil zdravnik:

»Jem pač, kolikor morem. Nič naj se mi ne zdi škoda, je rekel zdravnik. Prav. Saj je vse tako poceni. In s prihranjenim denarjem tudi lahko zdržim še dve leti, čeprav mi Barba ne vrne tistega tisočaka. Bom že spet zaslužila.«

Vsa trudna je legla nazaj, si obrisala prepoteno čelo in popravila premočene lase. Po rožah male svete Terezije je plesal soj trepetajoče sveče.

»Ljuba mala svetnica! Če ozdravim, sestre Barbe nikoli ne bom terjala. Šest otrok ima in mož zadnje čase nič ne more zaslužiti. Ni nikjer dela.«

Spet je pogledala v knjigo.

»Kako sta skrbela oče in mati, preden sta pustila Ančko služiti. Pa Ančka je bila že doraslo dekle. Mene so pa že kot šolarico tiščali za pestunjo. In sem služila... Ob šentjanževem bo šestnajst let.«

Visoko nad hišami so se oglasili zategli žvižgi. Johana se je spomnila Pograjčevega Martina. Na višjih šolah je že študiral, pa ga je bolezen pobrala. Rad je bil vesel. Vendar nikoli ni nadlegoval žensk:

»Imele smo ga pa kar vse rade.«

Martin je pravil, kako vsake pomladi leté nepreštete jate vodnih ptic iz vročih južnih krajev v mrzla severna vališča, daleč proč od ljudi. Noč za nočjo, vedno naprej. Marsikatero ohromé med potjo šibre na slepo pobijajočih lovcev. Z bolnim srcem zaostane, se skriva po jarkih in trstju in vsa nepokojna upa, da jo vendar še ponesó onemogle peroti na veliko svatovanje. Največ jih ne pričaka veselega dneva. Nekatere gnezdiyo kar v naših, od trušča ljudi vznemirjenih krajih. Kako hudo pa mora biti ptici, ki ni našla niti pohabljenega druga pa se dvigne pozno spomladi na kratke polete, polna upanja, da še pravočasno dospe, in vsa v skrbeh, če ne sreča ob koncu truda polnega pota svojih družic, ki se bodo že vračale z odraslo družino, ko sama še valila ni. Ni čudno, da tako bridko tožijo, ko leté nad človeškimi selišči.

»Le počemu to razmišljam? Saj pravijo, da žival nič ne misli in ne čuti s srcem. Oh, saj.«

Zateglo, sklicujoče se požvižgavanje je utihnilo nad Goricami nekje.

»Oh! Kako prav in kako lepo je znal Martin pripovedovati. Ko ga ni bilo več, je postalo žalostno pri hiši. Prebrala sem službo. Še danes mi je žal. Drugod se mi je drugače pusto godilo.«

V kamrico je prhutnil netopir, ujel mimgrede molja in tiho zginil. Johana ga še opazila ni.

»Martin. Kaj pa, če ni prav zavoljo mene povedal o zakesnelih pticah?«

Spomnila se je, da jo je Martin vprašal — seno so sušili tisti dan — kaj čaka, ko so se vendar njene sestre tako mlade možile. Pa mu je zaupala, da si hoče najprej prislužiti za balo in toliko denarja, da bi bilo vsaj za temelj majhni hišici.

Potem pa, da se že ozre za kakim poštenim delavcem, ki bo tudi želel prebivati v lastnem gnezdu. Martin se je pošalil, kako mu je žal, da mora postati gospod in ne more več stopiti v vrste delavcev. Johano je takrat polila rdečica. Dobro, da ni nihče opazil. Je bila preveč ožgana od sonca. Drugi večer je pa Martin povedal o pticah, ki šele lete valit, ko se druge že vračajo z otroki:

»Sedaj razumem. Prav mene je mislil. Martin in Jaka sta se tako dobro razumela. Jaka bi bil mene rad, pa nisem hotela. Vzel je drugo. Sedaj ima že svojo hišo. Morebiti res ni bilo prav. Pa, saj imam še nekaj let časa.«

»Petpedi, petpedi, petpedi,« se je oglasila prepelica na njivi.

Johana se je drobne kokoške razveselila. Kar videla jo je, kako steguje vrat, dviga drobno glavico, steče naprej in se prihuli k tлом, da je nikjer več ni. Kako ji je bilo predlanskim hudo, ko je ponevedoma do tal požela ječmen nad prepeličjim gnezdom. Troje jajčec je bilo že nakljuvanih. Drugo jutro bi mladiči že tekali za materjo. Je pa še isto popoldne vse gnezdo razmetal in požrl vran.

Spet jo je pričelo dušiti. Popravila je blazine, da je ležala visoko naslonjena. Zažejalo jo je. Stegnila se je po lonček, v katerem so bile kuhane rože: lipovec in pelin, ajbiš in žavbelj in druge. V počasnih požirkih se je silila z neprijetno pijačo.

»Nič ne dé. Bom že tudi to prenesla. Samo, da ozdravim. Življenje je vendar...«

»Preč preč, preč preč, preč preč, preč preč,« je zahreščal v travi pod oknom kosec.

Zelenkasto rumena tekočina se je pocedila Johani od obeh vogalov ustnic po izsušeni bradi. Lonček ji je omahnil v naročje.

»Martin!«

Živo ga je videla pred sabo. Sedem let je od takrat. Sedeli so pozno zvečer pred hišo. On že ves oslabel. Svetla noč je bila kakor nocoj. Mesec je obkrožal širok soj. Narahlo je vlekel jug kakor sinoči. Kar je zahreščal v detelji pod vrtom kosec. Martin se je zdrznil. Nihče ni vedel reči besede več. Prvi je spregovoril študent in povedal, da so južni vetrovi prinesli spet kosca v naše kraje, ki bo vreščal vse noči in vse mračne dneve v žitih in travah. Vsak ga sliši, redko kdo ga pa kdaj vidi. Mnogo jih sploh ne ve, kdo se oglašá. On sam pa mu je že s kosilnico odrezal visoke noge, poskočil takoj s sedeža in ranjenega ptiča utopil v jarku. In je spet začel tako lepo pripovedovati, da bi ga človek kar vso noč poslušal.

Adolf Pirsch: Mati božja.

Lojze, njegov starejši brat, se je bal, da bi se Martin preveč ne upehal. Prijel ga je za ramo:

»Martin! Čeprav ni posebno lepo, če brat brata preveč hvali, povem vendarle, pa naj mislijo drugi, kar hočejo: Med tistimi fanti, ki jim boš ti v šoli pripovedoval o rožah in ptičih in drugih živalih, bi bil tudi jaz rad.«

»Ne bom nikoli nikomur nič pripovedoval.«

»Kako, da ne?«

»Kaj mar ne slišite?«

»Kaj naj bi slišali?«

Martin se je oprijel za podboj in vstal. Z žalostnim nasmehom je pogledal še enkrat mlado družbo na stopnicah pred hišo in mirno povedal:

»Črni kosec beli smrti koso brusil.«

Odšel je v posteljo in ni več vstal. Čez dober mesec so ga nazaj čez prag prinesli.

Johana se je spomnila, da tisto noč ni zatisnila očesa.

»Da mora prav nocoj prinesiti jug tega vreščečega ptiča.«

Upihnila je svečo, potegnila odejo čez glavo in zajokala:

»Martin!«

Pod oknom pa je prav do dne črni kosec beli smrti koso brusil:

»Preč preč, preč preč, preč preč, preč preč...«

Johana se je prebudila. Pod napuščem ob brajdi je ščebetala lastovica, za hlevom je zapel petelin, na strehe in v zelene krone drevja pa je drobil dež.

Po cesti je privozil težak voz in v kamrico je zasmrdelo po gnojnici. Tiho so se odprla vrata. Prišla je Mica, se skrbno ozrla na sestro, po bosih prstih šla do okna in ga zaprla. Skozi priprte trepalnice je Johana opazovala Mico, pa se ni hotela izdati, da že bedi. Sestra se je ustavila pri njenem vznožju, jo dolgo gledala in z glavo majaje neslišno kakor senca odšla. Koj na to je Johana iz veže ujela tale pogovor:

»Hudo slaba se mi zdi, Lovrenc.«

»Oo!«

»Ne bo več dolgo.«

»Misliš?«

»Po gospoda bo treba.«

»Res?«

»Pa se ji kar ne upam spomniti. Tako rada bi še živela. Ko bi ti...«

»Jaz ne bom nič. Sama uredi.«

Johani je zastala sapa.

»Preč, preč.« je zahreščal na travniku za širokim jarkom kosec.

»Prhhh prhhh, prhhh prhhh, prhhh prhhh.« se mu je odzvala kokoška.

Med tednom so sporočili gospodu župniku, naj pride Johano pogledat in naj ji skuša dopovedati, kako blizu smrti je. Da ji nihče drugi tega ne upa omeniti, so rekli.

Gospod Jožef, ki je šele nekaj tednov služil oltarju, v katerem visoko nad vasjo Marija z desno pestuje božje dete Jezusa, z levo pa daje svojemu služabniku Dominiku rožni venec, se je bil pripravil za težko delo. Kako se je zmotil. Kar sram ga je postalo, da je tako nápak sodil. Johana se mu je v dno srca zasmilila. Sklenil je, vse si prizadejati, da reši ali vsaj čim najdlje podaljša mlado življenje:

»Saj denar Johana ima. Naj ga porabi! Kaj bi se drugi okoriščali z njenimi trdo prisluženimi prihranki.«

Drugo jutro je gospod Jožef po maziljenju s svetim bolniškim oljem tako goreče molil, kakor da mora biti uslišan:

»Sveti Gospod, vsemogočni Oče, večni Bog, ki bolnim telesom vlivaš milost svojega blagoslova in tako z mnogotero dobroto ohranjaš, kar si ustvaril: na klic tvojega imena blagohotno pristani, da svojo služabnico rešiš boleznin in obdaruješ z zdravjem; vzdigni jo s svojo desnico, utrdi z močjo, varuj z oblastjo in vrni svoji sveti Cerkvi z vso srečo, ki jo želi.«

Johani so oči znova zaživele. Pela je Bogu hvalo za domačo besedo, trdno preverjena, da bi se kar vdala in umrla, če bi jo bili previdevali v tujem, njej neumljivem jeziku. Tako pa...

Še isti dan je Johana naročila novo posteljo.

Čez tri dni se je že sončila.

Seno je bilo pokošeno in otave so lepo odganjale. Po skednjih so završale mlatilnice in zapokali so cepci. Johana poleti ni grabila in ni žela, še manj bi se lotila mlatve. Posedala je okrog hiše in se z otroki igrala.

Črni ptiči kosci so se čimdalje bolj redko oglašali in zadnje noči so utihnil. Johana pa je spet obležala.

Skozi odprto okno kamrice je slišala, kako je Jurjevec, njen zadnji gospodar, pri belem dnevu nagovarjal gospoda Jožefa, naj vendar poskrbi, da bo Johana naredila oporoko. Pa gospod je rekel, da reve ne bo plašil s smrtjo, čeprav ve, da je nanjo pripravljena.

Kako je vzljubila gospoda Jožefa Johana in kako se ji je zagnusil Jurjevec.

»Le kaj dedca skrbi moj denar. Kako grdi znajo biti gospodarji. Pa se res nas enemu ni vredno tako krčevito puliti za življenje.«

Zvečer je Jurjevec pripeljal može k oporoki. Resno so posedli okoli mize. Ugotovili so, da ima bolnica še vedno za čedno balo prihrankov. Dognali so pa tudi, da ima vse tako naloženo, da ne more niti do najpotrebnejšega denarja, gotovine pa ima samo še za nekaj dni.

Oporoko so odložili, dokler ne doženejo, kako in kaj.

Ponoči so neutegoma poklicali gospoda župnika. Podelil je Johani še enkrat sveto maziljenje. Vsa vdana je umirajoča združila svoje misli z gospodom Jožefom, ki je molil:

»Ozri se, prosimo, Gospod, na svojo služabnico Ivano, ki je obnemogla v svoji telesni slabosti, in poživi ji dušo, ki si jo ustvaril: naj s pokoro poboljšana občuti, da je rešena s tvojim zdravilom. Po Kristusu, Gospodu našem.«

Tiho je dekla Johana pritrdila: »Amen.«

Zjutraj ji je že zvonilo. Oporoke ni naredila.

RAZOČARANJE

Včasih zamišljen in truden presanjam ves dan,
gledam v prepade življenja neznanega,
od slutenj nemirnih bolan
in doživetja boleстно iskanega.

Sam sem in vendarle množice senc
dušo ogrinjajo v mrko otožje,
dramijo se mi spomini pozabljeni,
srce v tesnobi je ožje in ožje.

Rad bi zakričal, ne, vzdihnil samo,
toda ne morem med brezni sovražnimi,
plašen bojim se, da zdrknem v temo,
združim z neznanimi se prikaznimi.

Včasih zamišljen in truden presanjam ves dan,
bilke želim, ki bi me obdržala,
padam in čutim udarec strašan,
nada poslednja me je goljufala.

Gustav Strniša.

DELA VCI

Tovarniško delo nam je utrdilo telo,
da je jekleno,
od prenapetih je misli svoj blesk izgubilo oko,
zdaj gleda stekleno:
v nótranjost zdaj naš pogled je vprt,
v vedni nevarnosti slutimo smrt
in zremo prek smrti vesoljno, skrivnostno življenje,
gledamo večno vstajenje!

Ko transmisije nam pesem železno pojó,
duše zatavajo tja na poljane,
kjer nam pod slamnato streho je tekla zibél.
Žar, ki blesteč se med stroje je vjel —
to misel je lepa: saj vsak je vesel
svetlih spominov na košenice,
na hišice rodne domače vasice
in na dekleta, ki v selih smo jih zapustili,
v mrke, sovražne tovarne se skrili.

Ko transmisije v tovarni molčé,
stavkamo, stiskajo v pest se roké;
a kaj, ko nas muči ta molk,
da nas globoko v možganih boli:
mró nam otroci, žené,
bedo in lakoto bridko trpé!

Gustav Strniša.

Adolf Pirsch: Papež Leon XIII.

H U D A U R A

France Bevk

19.

Mohor je sedel ob studencu na gmajni. Obraz si je bil zagrebel v dlani. Ta kraj mu je bil znan že od prej. Tudi kot slepec ga je že obiskal nekatero noč. Vedel je, da stoji vseokrog gosto grmovje in da se nad njim vije in prepleta loza, ki dela zeleno, naravno streho. Morda se je iz njegovih pastirskih dni kaj spremenilo. Morda. Toda v njegovih »očeh« je bil kraj tak kot pred leti.

Mislil je. Čemu je tu? Čemu je nekatero noč pretipal po stezi in obsedel pri studencu? Toda zdaj ga niso zamamljali mladostni spomini. Bil je kot žival, ki se pred nevihto nagonsko zateče v zatišje. Ko je bil še deček, je zalučal kamen v kokoš, ki je obležala mrtva. Preplašil se je in se skrnil. Toliko časa ga ni bilo na spregled, da so pozabili na dejanje in ga s skrbjo iskali. A zdaj se ni bal kazni. Bal se je nečesa drugega. Morda celó samega sebe.

Trikrat so ga zdramili neki temni občutki, ki so mu ko ledeni prsti segli v dušo. Hotel se je dvigniti in oditi. Toda vsakikrat je obsedel. Najrajši bi bil tam preždel do jutra.

Stresnil ga je hlad, ki mu je bil zavel v lica. Veter je popihaval vedno pogosteje, vedno močnejše. Drevje je vzdrhtevalo kot v bojazni. Nebo je spreletel grom. Drugi, tretji.

Mohor je dvignil obraz in prisluhnil. Mrtve oči so mu spreletele obzorje. Tudi če ne bi bil slišal groma, čutil vetra, bi bil spoznal, da se bliža nekaj silnega, grozotnega, obenem veličastnega.

V planini. (Fot. Fr. Krašovec.)

Dvignil se je in s palico otipal stezo. Pot se mu je zdela neznansko dolga. Nič več tako razločno ni poznal slednjega drevesa. Ob vsakem gromu je postal in prisluhnil. Rahlo je ukrivil hrbet, kot da ga muči občutek, da se mu nekaj posiplje nad glavo. Ko je bil blizu klanca, je zaslišal govorjenje, hojo množice nog po kamenju. Posluhnil je. Koraki so se oddaljili in polagoma utihnili v noči.

Še nikoli ni tako težko našel k Mlakarju. Palica mu je tolkla ob drevje, vendar se mu je zdelo, da je zašel. Moral je biti že blizu hiše, tedaj se je strašno zavzel. Bilo je vse tiho. Nič godbe, nič potrkavanja nog in govorjenja. Ne smeja in ne vriska. Še pes ni zalajal. Le za trenotek mu je od nekod iz mraka duše vstalo v zavest, da bi bil pač moral to pričakovati. Zdelo se mu je, da je ostal sam, zgubljen sredi temnega, praznega prostora. Imel je občutek, da je dvojno slep. Na obraz so mu udarile prve, debele kaplje dežja, a on je stal kot pred prepadom.

Pri Mlakarju se je bila spraznila hiša. Ostala je le Jerica. Čepela je v kuhinji, ob ognju, se tresla od strahu in groze. Ob slednjem blisku, ki je obžaril pokrajino, se je pokrižala. Misli so ji bile pri Mohorju. Kod hodi, ko je rekel, da se kmalu vrne. Njegove besede so ji pele v srcu ko sladka melodija.

Nov blisk je obsvetil pokrajino. Pogledala je skozi okno. V modrikasti svetlobi je zagledala človeka, ki je stal za hišo.

Stopila je na prag. Ni ga več videla. Prikazal se je, ko je nov blisk obsvetil okolico.

»Mohor!« je poklicala. »Mohor!«

Slepec je dvignil obraz. Bilo mu je, kot da se je prebudil iz začaranosti. Zdaj je vedel, kje je. Obsul ga je prvi dež, spremešan s točo. Pognal se je proti hiši.

»Kje si, Jerica?«

»Tu,« se je oglasila.

Že je bila pri njem in ga je prijela za roko. Dal se je odpeljati. Bil je kot dete. Tako šibkega in neobgljenega se še ni nikoli čutil. Pa to mu ni bilo mar.

Med gromom in bliski se je ulila ploha s točo. Kadarkoli se je razsvetlila noč, se je zdelo, da se je preklala zemlja. Nato se je znova in znova vse zagrnilo v gosto temo, v kateri je bičalo in šumelo. Veter je lomil veje, smukal listje in otresal zeleno sadje. Bilo je, kot da se, je sopara razpočila, a vihar nosi njene drobce na vse strani.

Mohor je obstal ob pragu. Jerica se je umeknila v vežo. Oslonila se je ob steno in težko dihala.

»Sem pojdi,« mu je rekla. »Saj tam boš ves moker.«

Poslušal jo je. Poslušal bi bil še dojenčka. Kakor da mu je tišina v hiši vzela vse moči.

Poleg sebe je čutil Jerico. Bila mu je tako blizu, da se ga je dotikala. Posluhnil je v nevihto. Toča je tolkla na šipe. Grom je odmeval od gor. Treski so ga pretresali do kosti. Hkrati je napeto prisluškoval, če se kaj zgane v hiši. Bilo je vse mrtvo. Znova mu je vstajal neki glas v podzavesti, a ga je tlačil v pozabljenje. Saj bi bil lahko vprašal Jerico, ona bi mu bila povedala. Molčal je.

Treščilo je, da se je stresla vsa hiša. Jerica je kriknila in ga krčevito zgrabila za roko.

»Ali se bojiš?«

»Bojim se, da bi treščilo v naju.«

V naju? Na ustnice mu je legel grenek nasmeh. Toda delo mu je dobro, zelo dobro, da ima ob sebi človeka, ki se ga oklepa. Tako čudno mehko mu je bilo. Saj se razen matere nihče ni oslonil nanj. In še ona le poredko, ker se ga je bala. Tiha hvaležnost mu je napolnila srce. Nehoté je dvignil roko in jo položil čez njena pleča.

Ni se branila. Čutil je njeno glavo ob svojem ramenu. Bilo mu je kot takrat, ko se je bila Zalka prvič tako oslonila nanj. Podmolkla sreča mu je stopila v srce... Toda že v naslednjem trenutku je ta občutek sreče zagrnilo nekaj drugega. Preveč in prerad je razglabljal vsa leta, da bi se na slepo vdajal čuvstvom. Čemu mu je Jerica tako vdana? Razumel jo je. Bila je pohabljen. Če ne z besedo, so se s pogledom norčevali iz njene grbe. In vendar je hrepenela po ljubezni. Morda prav radi tega. Saj je bila občutljiva ko struna. Prav kot on. Nanj, ki je bil nesrečen in nebogljen kot ona, se je oslonila v poslednjem upanju.

Biló mu je, kot da se je videl v zrcalu. Svetel občutek v srcu je bil pogažen v prah. Roka, ki jo je držal na grbi, ga je zapekla. Ni je umaknil. Morda radi trepetajočega telesa pod njo.

»Ali so že vsi odšli?« je vprašal s težkim glasom.

»Vsi,« je odgovorila. »Po večini so pri Slivarju.«

»Pa zakaj pri Slivarju?«

Odmaknil je roko z grbe. Mrtve oči so mu strmele v temo. Nevihta se je bila medtem že unesla. Med drevjem je le zdaj pa zdaj še pošumel veter. Ploha s točo se je spremenila v dež. Grmenje se je oddaljevalo za hrib. Nad zapadom, čisto nad gorami, se je nebo zjasnilo.

Jerica se je bila umeknila od njega, zakrila si je z rokami obraz in ga je gledala skozi prste. Da, moj Bog, saj on ne more vedeti, kaj se je zgodilo.

»Pavleta so zabodli,« je dahnila.

Mohor je bil nekaj trenutkov kot okamenel. Nato je dvignil pest. Zdelo se je, da hoče udariti nekaj nevidnega, a mu je roka obvisela v zraku.

Pest mu je pala ob telesu. Mrtve oči so mu nekaj časa strmele predse.

»Ali — ali je mrtev?«

»Še živi. Pa pravijo, da bo umrl. Toliko krvi.«

»Pa — kdo ga je?«

»Tine.«

»Kako veš, da prav Tine?« ga je razdražilo.

»Pravijo, da ga je on,« je rekla plaho in ga strme gledala. »Morda ga tudi ni,« se ni upala do konca trditi.

Nekaj časa sta molčala.

»Kje je Zalka?«

Sam ni vedel, kako da je prav po njej vprašal.

»Domov je šla.«

»In Tine?«

»Ne vem,« je skomizgnila. »Ga bodo že naši orožniki.«

Mohor se je nasmehnil njeni bojazni. Pa se je takoj zopet zresnil. Bal se je, da bi dekletko ujelo njegov nasmeh. Drugi mu lahko berejo občutke z obraza, le njemu so skrita vsa obličja.

Nagnil je glavo in nekaj trenutkov stal nepremičen. Nato je stopil na prag. Veter se je bil umiril. Od razbičane, premočene zemlje je vel hlad. Grmenje se je oddaljevalo. Iztegnil je roko; pršilo je le še v drobnih, redkih kapljicah.

Stopil je na prosto.

»Mohor!« ga je poklicala Jerica.

Za hip, mu je zastala noga. Glas dekleta mu je bil udaril v srce. Stresel se je in trkljal je s palico po klancu. Mudilo se mu je.

(Dalje prihodnjič.)

BLODNA NOČ

V dušah vaših, bratje, je svetló,
v srcu mojem je temà in mraz;
vam kot demant se žari oko,
jaz kot Kajn zakrivam si obraz.

Vérujete, upate in ljubíte,
v meni vere ni, je dvom samó,
up se mi v mrakove neme zgubil je
in ljubezen je utonila v mrzlo tmo.

Bratje, vam živeti je lepó!
Vame pa zajeda se obup.
Ah, zastonj zrem v žalostno nebo —
pred menoj na mizi se mi roga — strup!

Ivan Čampa.

Adolf Pirsch: Deklici.

VOJAK MARTIN

Ivan Bučer.

V prvem svitu pomladnega jutra so šli fantje v dolgi, črni procesiji. Težki kovčegi so z robovi rezali v hrbet in pleča, a kljub temu je procesija vriskala in pela. Trgalo se jim je iz prsi, kakor bi hoteli z glasom zadušiti bol, ki jih je žgala.

V prednjih vrstah se je razvila pesem, ki je jokala in hrepenela po domačiji. Prelila se je v drugo, tretjo; širila se je in vprav pred kolo-dvorom, kjer se je procesija ustavila, je vsa ta temna sila mladih življenj rjula in bruhala v poslednjih krčih slovesa:

»Oj zdaj gremo, oj zdaj gremo...«

Stojé so peli in nihče ni več mislil na drugo kot na pesem, ki je bila kakor krik uklenjenih. Tožeče in očitajoče je zajokalo in zavriskalo:

»Nazaj nas več ne bo...«

Nihče ni verjel temu, a vendar je bolelo. Pa se je uprl fantovski ponos:

»Nazaj še pridemo...«

To je bilo lepše. Razlili so se vriski, ki so boleli in prosili in zahtevali: »Pustite nas, da gremo svojo pot.«

Martin je sredi gneče spustil kovčeg na tla, da je priletel sosedu na nogo. Ta je odskočil in se pridušil, a Martin se ni zmenil zanj in je mirno sedel na kovčeg. Tedaj se je gmota premaknila in se zagnala proti železniškim vozovom, ki so čakali kakor krste, da odpeljejo mladost v nove kraje, v novo življenje.

Le Martin je obsedel. Nikamor se ni genil. Blodil je z mislijo in v glavi mu je bilo težko, kakor da bi mu jeklen obroč stiskal čelo in tilnik. Prihitel je podnarednik, zaripel v obraz od tekanja in neprestanega kričanja nad novinci. Drengnil je Martina pod rebra:

»Kaj pa ti?«

Martin ga je pogledal s strahom in sovraštvom:

»Saj nisem nič storil. Pustite me!«

Podnaredniku se je skremžil obraz in zasikal je grdo kletev. Martin se pozneje ni mogel nikdar domisliti, kaj je bilo potem z njim, ko ga je podčastnik sunil v drugo. Čuden mrak ga je zagrnil in vsa okolica se je odmeknila v čudno daljo. Le podnarednik je stal pred njim in se umikal Martinovim grozečim pestem. Pa ga je zgrabila deseterica rok in iz dalje je slišal sam sebe, kako vpije in se brani, ko so ga tirali otepajočega se proti vlaku in ga pehnili v živinski voz med režeče in norčujoče se tovariše.

»Pustite me, saj nisem nič storil.«

»O, saj vemo, da nisi. Nedolžnega te bodo obesili. Pa potolaži se. Obesili so že mnogo bolj-sih kot si ti.«

Predejn se je prizibal dolg, koščen fant s klobaso v desnici in kruhom v levici. S polnimi usti ga je vpraševal:

»Odkod pa si ti, ki si junak, da ti ga ni para?«

»Od Sv. Jakoba.« Boječe je odgovarjal.

»Od daleč si, res. Najmanj tri ure od Celja. Kaj pa, ali so ti šopek koze objedle?«

V krogu krog njega so se zarezali. Tedaj je uvidel, da se norčujejo. Utihnil je in njegove drobne oči so dobile sovražen blesk.

Vlak se je zganil in vozovi so zaječali. Fantje so se navalili na vsako stran k vratom in se s klici in vriski poslavljali od domačih dobrav, od zelenih polj, od hladne Savinje, od ceste in hiš, od cerkvic na griču in kozelcev na polju, od vsega, kar je dihala svobodo, mladost, lepoto in domačnost. Vlak je sopihal, hitel je vedno dalje in dalje, kraji in ljudje so postajali bolj in bolj tuji, pesem in vrisk sta pa postajala tišja in tišja, dokler nista utihnili.

Martin je ždel v kotu na kovčegu, brez moči je bil, ko ga je stresal voz, ki je trdo udarjal ob tračnice. Ni se zmenil za hrup krog sebe, le semintja je slišal, kako se pomenkujejo o njem. Eni so trdili, da je revež prismojen, drugi, da vleče vse skupaj za nos, tretji so ga obkladali z mevžo, ki ni vredna, da je med njimi. Ko so ga zbadljivo vpraševali to in ono z zasmehom v glasu, ni niti pisnil, le sovražno jih je gledal. Vsi so si pa potrdili, da je trmast.

Na Martina je legala bridkost, ki se je večala z vsako minuto, ki ga je oddaljevala od doma.

Dva dni in dve noči je molčal in se ni ganil s svojega kovčega v kotu voza. Ni niti jedel niti ne bi pil, če bi mu ne bili ponudili vode tovariši, ki se jim je le pričel smiliti.

Pol mrtev in z duhom odsoten je presedlal v Skoplju na droben in otroško smešen vlak ozkotirne železnice, ki ga je odvedel čez gore trdi usodi nasproti.

*

Čez tri in pol meseca se je vozil z isto železnico nazaj v Skoplje. Spremljal ga je tovariš, Bosanec, grob in molčoč.

Trije meseci vojaškega življenja so se mu začrtali v čelo, iz ogorelega in suhega obraza so mu žarele vročične oči.

Mrtvičila sta ga vročina in mraz in po glavi se mu je motalo in zapletalo. Nenavadne slike so vstajale pred njim, ki so se vse izobličile v misel, ki je bila strašnejša od strahu samega: malarija!

Zvečer ga je tovariš vsega motoglavega predal v Skoplju v bolnišnico.

Položili so ga v posteljo v kotu in nihče se ni več zmenil zanj. Pregled bo šele jutri in do tega časa živi ali pa umri. Kakor hočeš. Strmel je v svetilko pod stropom, ki se je zibala, poplesavala in se zagnala v divji ples, da je začrtala svetle kolobarje krog njega. Moreča groza je legala nanj, ga dušila in ga stisnila ob sencih, da je vsak utrip krvi začutil kot silno bolečino, ki ga je prerezala od temena do nog.

Strežnik je dremal ob mizi. Martin ga je hotel poklicati, pa ni spravil glasu iz sebe. Le stok se mu je izvil. Zrak krog njega je ledenel, postajal je vedno hladnejši, a kadar ga je vdihnil, se je razbelil in ga žgal v prsih, da so mu gorela pljuča in srce.

Zazdelo se mu je, da ga bo spalilo in zadušilo, če bo ležal. Z naporom se je dvignil na postelji in luč, ki se je blazno vrtela krog njega, se je umirila. Postalo mu je laže.

Dremajoči strežnik je za hip dvignil glavo.

»Lezil!«

Adolf Pirsch: Holandski plemkinji.

Martin ga ni slišal. S podvojeno silo se je uprl ob stranico in zlezal s postelje.

Za trenotek je postal ob postelji, da se je umirila motoglavost. Potem se je opotekel k vratom.

»Kam?« je zaklical za njim strežnik, ki se mu ni ljubilo vstati. Martin ni odgovoril nič. Počasi je omahoval proti vratom. Tedaj se je strežnik le dvignil in mu vrgel čez rame vojaški plašč.

»Ogrni se! Ne smeš brez plašča iz sobe.«

Potem je zopet sedel za mizo in zadremal. Ko je prišla premena, je pozabil pogledati, ali se je Martin vrnil. Naslednik je vestno posnemal prednika v dremanju.

Martin se je podzavedno zavil v plašč in ga tiščal z desnico na prsi. Opotekel se je skozi vrata na prosto.

Topel nočni zrak mu je planil v obraz. Komaj sluten veter se je polovil v gubah njegovega

plašča. Zgubil se je v noč pod kostanji in se opotekel med debli.

Tedaj se mu je zazdelo, da mu prihaja naproti zadirčni narednik z ušesi, štrlečimi v stran. Režal se mu je in neskončno grda se je zazdela Martinu njegova škrbina v desni spodnji čeljusti.

»Vojak Martin!« ga je poklical.

Martin se je skušal postaviti v predpisano stoji, a ni šlo. Nič se mu ni zdelo čudno, da je noč mahoma izginila in je žarel zatohel, brezizrazen dan.

»Vojak Martin!« se je drl narednik. »Zakaj ne pozdraviš?«

Martinu je desna roka omrtvela. Strah ga je grabil, kaj bo, če je ne bo mogel dvigniti. Potil se je in skušal potisniti iztegnjeno dlan k čepici, a jo je le napol dvignil.

Narednikov obraz se je nenavadno spačil. Krotovičil se je in se previjal in Martin je z grozo strmel v njegove divje oči. Nos se mu je povetil in vse telo se je napihnilo v brezoblično postavo. Z glavo je segal do kostanjevih kron, a je še vedno rasel in rasel. Martin je hotel pobegniti, a tedaj je uniformirani velikan zarjul:

»Vojak Martin, stoj mirno!«

Martin ne bi vzdržal pred to živo grozo za nič na svetu. Izbruhnil je upor, ki je toliko časa tlel v njem, in se je okrenil, da bi zbežal. A tedaj ga je vzrasli narednik zgrabil z eno samo roko in ga zadegal visoko pod nebo.

»Stoj mirno!« je še slišal, ko je padal skozi neznano grozo. Ni bilo konca temu padanju in za seboj je slišal polblazni krohot, kot takrat, kadar so vojaki morali polmrtvi teči preko njiv in kamenja.

Res, saj Martin teče. V desnici ima puško, rame mu tišči in žuli telečnjak, on pa mora teči, teči. Sončna pripeka žge v tilnik in znoj curkoma lije po vsem telesu. Martin pa kot stroj giblje po poveljih.

»Lezi! Teci! Lezi! Teci!«

Pohajajo mu moči in omahne v jarek ob njivi. Zapre oči in nič ne misli. Mahoma mu je prijetno po vseh udih in tudi povelj ne sliši več. Namesto njih mu bije v uho tako znano zvončkljanje. Saj to so zvonci njegovih ovac!

Strahoma — da ne bi resnica prekmalu postala jasna — je odprl oči. No, glej ga: Saj je le sanjal grozne sanje pod orehom ob poti nad vasjo. Nasmehnil se je in se ozrl po sončni, pisani pokrajini.

Tu je vendar doma! Pred njim so Markonovi lazi in podružnica sv. Jakoba, pod njo je vas in

Martinov dom se beli izza sadnega drevja. In tamle na koncu vasi? Ali ni Ančin dom in Anči pred pragom? Seveda je! Dobro razloči krvavi slap nageljnov, ki lije z okna njene kamre.

Anči! Hotel bi jo poklicati, pa je predaleč. Pozdravlja jo z roko, pa Anči ga ne vidi.

Anči, ti Ančina!

Tako jo je klical, ko jo je imel najrajši.

V vasi ga ni nihče prav maral, ker je bil vedno molčeč in zase. Niso mu prisojali preveč pameti. O, Martin je to vedel. Pa mu tudi ni bilo za nikogar. Le z Anči se je tako rad in lahko kaj pomenil. Ko je odhajal k vojakom, je šel k njej po šopek. Iz nageljnov in rožmarina je bil in z zlatim trakom povit. Rdeči nageljni so bili! Takrat jo je vprašal in ona je pokimala.

»Piši kaj, če utegneš, Martin,« mu je dejala.

In takrat, ko jo je privil k sebi, se je izrazilo v njem vse v enem samem vzkliku:

»Anči, ti Ančina!«

Martin se je dvignil in stopil po kolovozu proti vasi. Kaj ga je Anči spoznala, da mu hiti naproti? Hotel je zavriskati, pa je ugledal, kako poskakuje čez ozare narednik. Naravnost proti Anči hiti. Martin je obstal kakor ukopan in silno mu je začelo razbijati v prsih in sencih.

Narednik je bil mahoma pri Anči in jo zgrabil za roko. Ali se je branila ali ne, tega Martin ni videl, le to je spoznal, da Anči beži z narednikom, beži kar čez trate in njive, preskakuje jarke in križa pota.

Za njo! Martin se je pognal čez pašnik in lehe in strašen srd je vstal v njem.

»Ubijem ga, ubijem, zapeljivca!«

Poganjal se je za njima, brodil po žitu in teptal posev. A noge so mu bile tako težke in nerodne kakor klade.

Ne bom ju dotekel! Bolečina je rasla v njem in mu dajala novih moči in volje.

Onadva sta bežala čez zelene trate, pisana Ančina ruta se je bleščala v soncu in naredniku se je zapletala svetla sablja med noge.

»Anči!«

Tekel je, da mu je pohajala sapa in so mu klecala kolena. Mahoma so se pridružili onima dvema še mati in brat Tone in sestra Jerica.

»Mati!«

Martin je klical, pa nihče se ni ozrl. Le bežali so, bežali.

»Tone! Jerica!«

Martin ni spoznal več pokrajine. Pusta, neprijazna ravnina je bila in tam na obzorju so bežali Anči in mati, brat in sestra. Narednika ni bilo nikjer več.

O, bil je! Poleg njega je hitel in namesto glave je nosil belo, koščeno lobanjo, iz katere so žarele zelene oči. Spodnja čeljust je grozno klopnila ob vsakem koraku in zaškrtala.

Martin ni vedel, ali naj beži pred strahom, ki je šklepetal poleg njega, ali naj hiti za Anči in materjo.

Ustavil se je in zrl za onimi, ki so zahajali na robu obzorja. Tesnoba se je oklenila prsi, da se je zgrudil v zeleno trato. Narednik je rožljajoč hušknil mimo in mu vrgel v naročje težko, a jasno misel: »Umreti moraš!«

Tema in mrak sta ga prevzela in mu tiščala grlo. Bil je sam sredi ravnine, sam z grozno zavestjo:

»Umiram!«

Čisto razločno je čutil, kako mu zastaja srce, vsak utrip je bil šibkejši in počasnejši in z vsakim utripom je rasla groza. Večala se je in je bila večja od samote, ki ga je obdajala.

Zajokalo je v njem in zaprosilo:

»Anči, mati!«

Začutil je mehko dlan, ki ga je gladila po licu, in v roko mu je tiščala šopek. Šopek nageljnov in rožmarina, povezan z zlatim trakom.

»Pojdi, Martin!«

Takoj mu je odleglo. Ni vedel, kdaj je pristopila mati in ga prijela za roko.

»Pojdi, Martin,« mu je dejala in ga dvignila. Nasmeh, ki tolaži otroka, ji je trepetal krog usten, a oči so ji bile solzne in vendar tako vdane.

Martin ni čutil več telesa, le to je vedel, da ga vodita mati in Anči v prečudno svetlo zarjo. Odleglo mu je in vesel je bil.

»Mati! Anči!«

V prvem svitu je našel mimoidoči vojak na koncu kostanjevega drevoreda ob ograji v plašč zavitega Martina. Čez obraz je bil razlit oledenel nasmeh in usta so hotela nekaj povedati. Bil je hladen in negiben.

LEGENDA O KLASU

Marija je po polju šla,
da bi v gorah obiskala
tetó Elizabeto.

Bilà je polna veseljà,
ko je od Svetega Duhá
nosila svetu Sveto.

In je veličala Bogá:
iz duše vse, iz dna srcá
je hvalno pesem pela.

Marijo je poslúšala
ob poti stvarca sleherna
in z njo bilà vesela.

Še sonce, sonce rúmeno
ni na visoko maralo,
nizkó se je držálo,

da je od blizu gledalo
svetò božjò popotnico
in še jo poslušálo.

In vse bilí in vse zelí,
kar daleč nesle so oči,
so vidoma zorele.

Zorel je tudi žitni klas
— bil lakét dolg je oni čas —
in v soncu je kar górel.

In kot je tiho vse biló,
v Marijin glas zamaknjeno,
je klas le spregovóril:

»Svetà božjà popotnica,
ki nosiš sina Jezusa,
izkaži se nam milo!

Glej, sonce gre takó nizkó
in žge in žge takó hudó,
da vse nas bo spalílo!

Kje kruh naj vzamejo ljudjé,
če sonce jim klasjè požgè,
kaj naj bi jih redílo?«

Svetà božjà popotnica
se je ob njivi ustavila
in z roko klas objela:

»Kar morem, rada naredim,
vsaj toliko, kar te držim,
te bom ljudem otela!«

Še sonce nizko pot je šlo,
da blizu je Mariji biló,
klasjü ni škodoválo.

Kolíkor je zaščitila
klasjè božjà popotnica,
ga je za kruh ostalo.

Joža Lovrenčič.

Naglas je ponekod posnet iz pesnikovega rojstnega kraja v Kredu pri Kobaridu na Goriškem. (Op. ur.)

JUDITA

Janez Roženevet / Ob zgodbi svetega pisma

I.

Mogočnega Arfaksada, medijskega kralja, ki je vladal v Ekbatani in imel pod svojo oblastjo veliko ljudstev, je premagal v dvanajstem letu svojega kraljevanja asirski Asarhadon, ki je vladal v Ninivah in je bil tudi Nabuhodonozor v Babilonu. Vojeval se je z njim in ga potolkel na velikem polju Raganu med Evfratom, Tigridom in Jadasonom, v deželi, kateri je takrat vladal Erioha, kralj prebivalcev Elama v Perziji. Tedaj se je razširila oblast Nabuhodonozorja Asarhadona na vzhodu, in njegovo srce se je prevzelo.

Poslal je glasnike k vsem, ki so prebivali v Ciliziji, Damasku in na Libanonu, k rodovom na Karmelu, h Kedarcem v puščavo južno od Libanona, k prebivalcem Galileje in ravnine Ezdrelona, k vsem rodovom v Samariji in onstran Jordana do Jeruzalema in še po vsej deželi Gesen v dolnjem Egiptu do mej Etiopije, naj se mu tudi vse te dežele na zapadu zlepa podvržejo in priznajo nje-

Adolf Pirsch: Moški portret.

govo oblast. A te so se Nabuhodonozorjevi volji enodušno uprle ter poslale njegove glasnike prazne in brez časti nazaj. Tedaj se je Nabuhodonozor Asarhadon razsrdil in prisegel pri svojem prestolu in kraljestvu, da se bo nad vsemi temi deželami maščeval.

Ko so to slišali sinovi Izraelovi, ki so prebivali v Judovem kraljestvu, so se Nabuhodonozorjevega obličja zbali. Strah in groza sta jih prevzela, da ne bi storil Jeruzalemu in templju Gospodovemu, kar je bil storil že tolikim mestom in njih svetiščem.

Zato je naročil veliki duhoven Joakim vsem, ki so prebivali proti Ezdrelonu, okoli Dotaina nad ravnino, in vsem, do katerih so mogli glasniki od Karmela do Jordana dospeti, naj zasedejo steze po hribih, po katerih bi mogel sovražnik priti v Jeruzalem, ter zastražijo tudi najbolj skrite in ozke prehode v gorah.

Izraelovi otroci so storili, kakor jim je bil zapovedal Joakim, duhoven Gospodov. Poslali so ljudi okoli po Samariji do Jerihe, da so vse vrhove hribov zasedli. Obzidali so svoja mesta in trge ter nabrali žita, da so bili pripravljeni na boj. Vse ljudstvo pa je goreče klicalo Gospoda in se poniževalo pred njim v postu in molitvi.

Tako so storili tudi v Betuliji, mestu, ki je stalo na pečeh nad ezdrelonskim poljem, kamor so že kmalu dospeli ogledniki sovražnikove vojske. In ko so videli, da se bliža goram večja sovražna četa, so odšli iz Betulije nádnjo fračarji, da jo napadejo. Asirska četa se je pa umeknila pred njimi izpred gorá ter pustila za seboj samo moža, privezanega za roke in za noge k drevesu. Izraelovi vojščaki ga odvežejo in odvedejo v Betulijo, kjer sta bila takrat poglavarja Ozija, sin Mihov iz rodu Simeonovega, in Harmi, ki so mu rekli tudi Gotioniel. Ko so oddali ujetnika Oziji, da ga zasliši, se je ljudstvo zbralo pred Ozijevo hišo, da bi izvedelo, kaj je povedal ujetnik o sovražni vojski.

*

Tedaj so stopili iz hiše Ozija in vse starešine Betulije z ujetnikom vred. In vpričo starešin in ljudstva je asirski ujetnik dejal:

»Ahior sem, vodja vseh sinov Amonovih v vojski Nabuhodonozorjevi, in njegov vojvoda Holofern sam je ukazal, naj me služabniki izročé v roke vam, Izraelovim sinovom.

V trinajstem letu svojega vladanja, dva in dvajseti dan prvega meseca je sklical Nabuhodonozor Asarhadon svoje poveljnike, kneze in vojskovodje. Imel je z njimi tajno posvetovanje in razodel jim je misel, da bi vso zemljo podvrigel svoji oblasti. Ker je bila ta beseda vsem všeč, je pozval Holo-

ferna, svojega največjega vojvodo, in mu rekel: „Pojdi nad vse vladarje na zapadu in zlasti nad vse, ki so zaničevali mojo voljo. Nobenemu kraljestvu naj tvoje oko ne prizanese in sleherno utrjeno mesto mi podvrzi!“

Tedaj je poklical Holofern načelnike in poveljnike asirske vojske in odbral za vojsko, kakor mu je bil kralj ukazal, sto in dvajset tisoč pešcev bojevnikov in dvajset tisoč strelcev na konjih. Pred svojo vojsko je poslal brez števila velblodov z brašnom za čete. Silne črede volov in ovac so gnali z vojsko in po njegovem ukazu so morali pripraviti po vsej Siriji žita za njegov pohod. A iz kraljevih zakladnic je vzel s seboj veliko zlata in srebra.

In tako se je odpravil Holofern z vso vojsko, z vozmi, konjiki in strelci, ki so zagrnili zemljo kakor kobilice.

Ko je prekoračil meje asirskega kraljestva, je prišel do visokega gorovja Ange, ki je na levi strani Cilicije med polnočjo in jutrom. V tem gorovju je napadel vse trdnjave in zavzel sleherno mesto. Porušil je preimenitno mesto Melot, oplenil je sinove Tarsiškega mesta in sinove Izmaelove, ki so prebivali proti arabski puščavi na poldanski strani dežele kelonske.

In obrnil se je čez Evfrat v Mezopotamijo, kjer je zavzel in razdejal vse utrdbe na višavah večerne strani reke Habore in do mej Jafetovih sinov, kakor daleč sežejo proti poldnevu. Odvedel je s seboj sinove madianske, uplenil njihovo bogastvo in z ostrim mečem pokončal vse, kar se mu je ustavljalo. Potem je udrl ob žetvi na damaško polje, ukazal zažgati vso setev, posekati drevje in uničiti vinske trte.

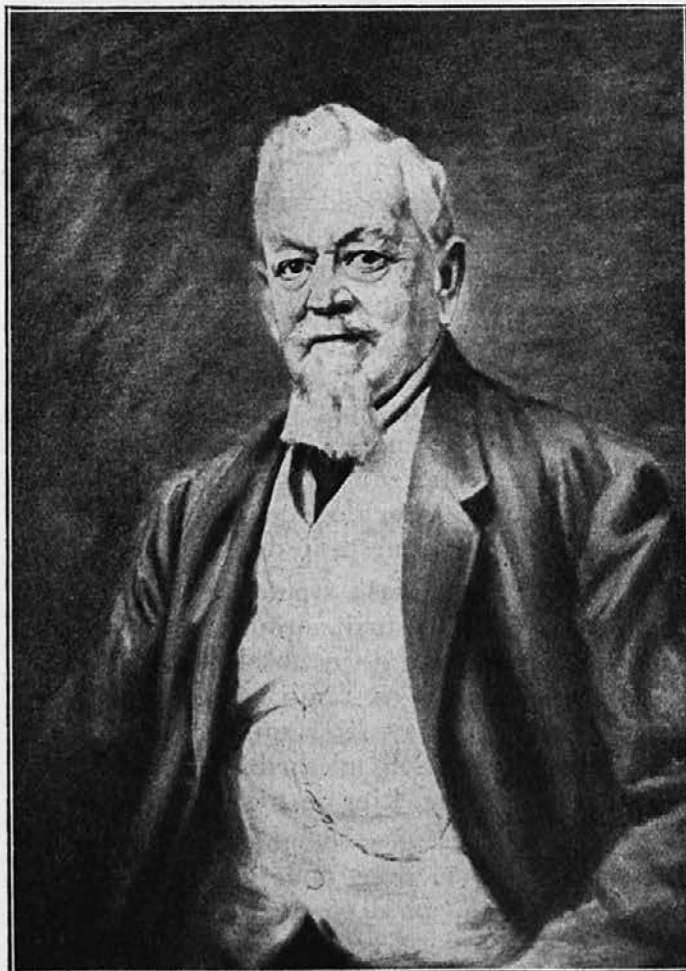
Strah pred njim je obšel prebivalce napađenih dežel. Mnogi kralji in poglavarji v mezopotamski Siriji, sobski Siriji, Liciji in Ciliciji so poslali k Holofernu odposlance. „Jenjaj se srditi nad nami in pridi k nam kot miren gospodar,“ so prosili. „Bolje je, da živi služimo velikemu Nabuhodonozorju in smo podložni tebi, kakor da umrjemo. Vsa naša mesta in naše dežele so pod tvojim obličjem, naše premoženje in naše družine so pod tvojo oblastjo, mi in naši otroci smo tvoji služabniki.“

Tedaj je prišel s svojo vojsko v nižave in čeprav so mu prihajali naproti poglavarji, starešine in ljudstvo mest, ga sprejemali s častmi, venci, svetili, godbo in pesmijo, njegovega srditega srca niso mogli utolažiti. Polastil se je njihovih mest, nabral med njihovimi sinovi za vojsko sposobnih mož, a potem je mesta porušil in posekal svete loge, zakaj Nabuhodonozor mu je

bil ukazal, naj pokonča vse bogove na zemlji, da v deželah, ki jih podjarmi njegov meč, nihče ne bo klical boga kakor njega samega, velikega Nabuhodonozorja. Tako je šel Holofern preko mezopotamske Sirije, Apameje, sobske Sirije ter prišel k Judejcem v gorato Galilejo na polnočni strani od tod. Tudi v Galileji je zavzel vsa mesta in ostal ondi trideset dni. Ta čas se je zbrala njegova vojska.

Sporočili so pa Holofernu, vojvodi vse asirske sile, da se sinovi Izraelovi pripravljajo na brambo, da so zasedli pota po gorah in zaprli prehode na poldansko stran. V silni jezi in srditosti nas je poklical, poveljnike moabske in vodje amonske, ki smo bili v njegovi vojski, in rekel nam je: „Povejte mi, kdo je to ljudstvo, ki je zasedlo prehode in se drzne upirati se moji sili? Kakšne trdnjave ima, koliko šteje njihova vojska in kdo je njen poveljnik? Zakaj nam edino to ljudstvo na zapadu ni prišlo naproti, da bi nas mirno sprejelo?“

Tedaj sem mu rekel jaz, vodja Amonovih sinov:

Adolf Pirsch: Portret profesorja.

„Gospod moj, če se ponižaš, da me poslušáš, ti povem resnico o ljudstvu, ki živi v teh gorah, in niti ena lažniva beseda ne pojde iz mojih ust.“

To ljudstvo je kaldejskega rodu in je prebivalo sprva v Mezopotamiji. Zapustilo je pa šege svojih očetov, ki so prebivali v kaldejski deželi in častili veliko bogov. Služili so edinemu Bogu nebes, ki jim je zapovedal iti v Karan in od tam v Kanaan. A ko je lakota zavládala v deželi, so odšli v Egipet, kjer so se v štiri sto letih tako pomnožili, da ni bilo moč prešteti njih števila. Toda egiptovski kralj je v sužnosti trdo z njimi ravnal in jih naganjal k zidanju svojih mest iz ila in opeke. Zato so klicali na pomoč svojega Gospoda, ki je egiptovsko deželo udaril z mnogoterimi šibami. Egipčani so jih pustili oditi, in stiska jim je jenjala. Ko so jih pa hoteli spet ujeti in nazaj v sužnost gnati, je bežečim Gospod nebes odprl morje tako, da je voda na obeh straneh obstala kakor zid, in so s suho ного morskó dno prehodili. A neštevílno trumo Egipčanov, ki se je podila za njimi, je zalila voda, da ni ostal živ niti eden, ki bi pričal o poginu.

Tako so prišli preko Rdečega morja ter posedli puščave sinajskega gorovja, kjer še nikdar ni mogel človek prebivati. Njim pa so se osladili grenki studenci in hrano so dobivali štirideset let z neba.

In kamorkoli so potem šli brez loka in puščice, brez ščita in meča, povsod se je njih Bog zanje vojskoval in zmagal. Ni ga bilo, ki bi se ustavljal temu ljudstvu, razen kadar je zanemarilo službo svojemu Bogu. Takrat so bili izročeni sovražnikom pod meč, v rop in sramoto. Kadarkoli jim je bilo pa žal, da so se svojemu Bogu izneverili, so prejeli od Boga nebes spet moč in so se branili. Tako so nazadnje premagali kralja kananejskega in jebusejskega, farizejskega in hetejskega, hevejskega in amorejskega, vse mogočnike so v Hesbonu pobili ter njih mesta in dežele sami posedli.

Pred leti, ko so zašli s pota, ki jim ga je bil Bog pokazal, so jih tuji narodi mnogo v bojih pomorili in veliko v tujo deželo v sužnost odpeljali. Zdaj pa so se vrnili k svojemu Bogu. Zbrali so se iz krajev, kjer so bili razkropljeni, naselili so se po vseh teh hribih in spet imajo v oblasti Jeruzalem, kjer je njih svetišče.

Poizvedi tedaj, gospod moj, ali se ni morda to ljudstvo vnóvič pred obličjem svojega Boga pregrešilo. Tedaj pojdi nadenj, in sam njihov Bog ti ga dá v roke. Če se pa Bogu ni izneverilo, odjenjaj, zakaj sam Bog bo branil svoje ljudstvo, a nas doleti pred vsem svetom sramota.“

Ko sem tako povedal, so se velikaši name razsrdili in dejali: „Kdo naj se ustavlja Nabuhodonozorju Asarhadonu in njegovi silni vojski?“ In hoteli so me umoriti. Vojvoda Holofern mi je pa rekel: „Prerokoval si nam, da ščiti Izraelovo ljudstvo Bog, a jaz ti dokažem, da ni boga razen velikega Nabuhodonozorja Asarhadona. — Zato ukažem, da te moje straže izročé Izraelcem. Kadar jih pobijemo kakor enega moža, padeš tudi ti pod asirskim mečem. Ko pogine s teboj vred ves Izrael, spoznaš, da je Nabuhodonozor gospodar vse zemlje. Naj ne upade tvoj obraz in naj ne obledi tvoje lice, če misliš, da se moje besede ne morejo izpolniti!“

In zgodilo se je z menoj, kakor je bil ukazal. Zdaj sem med vami, in vaša usoda je moja usoda.«

Ko je bil Ahior to razložil, je padlo ljudstvo Betulije na obraz ter enodušno z vzdihovanjem in jokom prosilo Gospoda: »Gospod, Bog nebes in zemlje, poglej njih napuh in ozri se na naše poniževanje! Glej obličje svojih izbranih in pokaži, da ne zapustiš teh, ki vate zaupajo, temveč ponižaš tiste, ki zaupajo samo vase in se bahajo s svojo močjo.«

Jokaje je ljudstvo premolilo dan. A tolažili so tudi Ahiorja in dejali: »Bog naših očakov, čigar moč si oznanjeval, bo tako ukrenil, da boš ti gledal njih pogin. In kadar Gospod nam, svojim služabnikom, izkaže to milost, naj bo tudi s teboj Bog med nami, in če ti bo všeč, ostaneš lahko z vsemi svojimi pri nas.«

A po zborovanju na trgu ga je vzel Ozija v svojo hišo ter mu napravil veliko večerjo. Povabil je tudi vse starešine, in skupaj so se poživili po prestanem postu čez dan.

Potem so pa spet sklicali ljudstvo v molilnico in vso noč so prosili Izraelovega Boga pomoči. Rotili so Gospoda, naj ne dovoli, da bi jim neverni sovražnik uropal otroke, odvedel žene, razdejal mesta, oskrnil svetišče in nakopal sramoto.

(Dalje prihodnjič.)

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA CERKVENEGA SLIKARSTVA

France Stelè

Naravnost iz kulturno zemljepisnega položaja našega srednjeveškega slikarstva izvira njegov slog. Slog je vsekdar poleg vsebine, ki jo sporoča dana umetnost, njena najvažnejša stran, ker ni nič manj in nič več kakor zunanji znak in znani-vec sicer ne lahko vlovljivih notranjih sil, katere so jo ustvarile ali se izrazile po njej. Slog kot vidna in otipljiva oblika dane umetnine je tudi tisti moment, ki jo razen njene duhovne vsebine najože veže v logično verigo pojavov, zvezanih po zaporednosti vzročnosti in posledic. Ker pa je slog splošna, časovna, kulturna in življenjska, pa tudi ožja krajevna, sodobna in celó osebna zadeva, znak torej časa in kraja, kulturnega, družabnega in svetovno nazornega kroga ter temperamenta in duha ustvaritelja umetnine, je razumljivo, da sodobna umetnostna znanost prav njemu posveča največjo pozornost. Slogovna stran našega srednjeveškega slikarstva zares tudi prav jasno zrcali oni položaj zatišnega, od trikotu takrat osnovnih kulturno ustvarjajočih sil objetega podeželja, kakor smo svojo domovino označili po pregledu njenega kulturno zemljepisnega položaja. V tem trikotu sil sta posebno močna oba pola zapadnoevropske duhovnosti in kulturnega ustvarjanja, sever in jug; prvi predstavlja za zapadno evropsko dušo in kulturo mistično sestavino, značilno za slutnji se vdajajočega, za najglobljimi duhovnimi skrivnostmi tipajočega duha severnjaka, v katerem delujejo še predrazumske prasile nagonov, slutenj in tako zvanih ekspresionističnih, po neposrednem izrazu stremečih teženj; jug pa predstavlja njemu nasproti s stališča kulturnega razvoja naprednejšo razumarsko sestavino, značilno za razumsko ugotavljajočega, stvarnost računarsko ovladujočega južnjaka, ki postavlja v kljub krščanstvu, katerega je prvi sprejel, severnjaški duhovnosti nasproti še vedno antični humanizem, spoštovanje pred lepoto telesa in pred človekom kot najpopolnejši vseh ustvarjenih oblik. V primeri s tema dvema osnovama evropskega trikotu kulturnih sil je iz zgodovinsko razumljivih vzrokov v času, o katerem govorimo, tretja njegova osnova, vzhodnjaško bizantinska, radi zaslužjenja krščanskih kultur na Balkanu po Turkih za nas popolnoma brezpomembna, ker so bila njena žarišča po kulturni puščavi, ki je sledila zavojevanju po Turkih,

Sl. 32. Vitanje, zunanjščina župne cerkve (slikar prve polovice 14. st.). Primer zgodnjegotskega risarskega sloga, pri katerem sloni ves izraz v risbi, barva pa ima samo pomožen pomen. Stremljenje po vtisu globinske razsežnosti je malenkostno.

naravnost v nedosežnost odrinjena od mej našega domačega zatišja. Kar se pa tiče onih dveh osnovnih sestavin zapadnoevropske kulture, katero je družil katoliški svetovni nazor v trdno enoto in v kateri sta našla enakopravno mesto humanistični racionalizem in severnjaški misticizem, slutnja in razum, telo in duh, moramo ugotoviti, da med njima ni bilo večjega nasprotja kakor prav na koncu srednjega veka, kakor prav v času, o katerem govorimo in v katerem se je prvič tako značilno izrazil kulturno zatišni značaj naše domovine. Na severu in na jugu so se takrat umetnostno in kulturno tvorne sile stopnjevale do najvišje napetosti; nasproti humanistično razumarski renesansi Italije se skoraj na skrajnem severu vzporedno razvija druga, tesno z vesoljstvom prirode zvezana umetnost, ki je manj lepa kakor italijanska, zato pa polna naivne poezije, lepote vsakdanjih mikov življenja in ker je bolj neposredni izraz doživetja kakor ona, tudi globlje tragična, trpka in dramatično izrazita. Ko sta bili gotika kot najvišji izraz umetnostnega genija

severa in renesansa kot najčistejši izraz umetnostnega genija juga na prehodu v novi vek, katerega podlage sta enakopravno ustvarjali, v najvišjem razcvetu, sta si tako rekoč nepričakovano podali roke, da se združita za stavbo kulture novega veka. Zgodilo se je neverjetno čudo: Po telesni lepoti opojena, pogosto naravnost poganska renesansa je cepljena s severnjaškim misticizmom postala v baroku najbolj tipični katoliški umetnostni pojav vseh časov, po duhovnem preporodu stremeči severnjaški humanizem pa je prav zato, ker so ga cepili z južnjaškim razumarstvom, postal oče razumarskega protestantizma, z razumarskimi principi renesansko cepljena severna umetnost pa se je nekaj stoletij borila, dokler ni zopet našla pristnega, sebi ustrežajočega izraza.

V najožjo soseščino najživahnejšega delovanja obeh teh dveh sil je bila postavljena Slovenija. Politično je pripadala že skozi stoletja severni Evropi; to jo je oblikovalo tudi kulturno in bila je nekaka predstraža srednje Evrope ob severnem Jadranskem morju, ni pa varovala glavne poti s severa na jug, ampak branila je samo eno najvažnejših krilnih postojank. Umetnostno zemljepisje s stoletno kulturno mejo, ki

je obenem narodnostna meja med Italijani in Slovenci, nam prečudno jasno kaže, da je bila politična in kulturna aktivnost slovenskega ozemlja na koncu srednjega veka usmerjena trdno proti jugu in posebno zapadu.

Slogovni značaj našega srednjeveškega slikarstva se presenetljivo sklada s temi ugotovitvami. Od najstarejšega doslej znanega spomenika cerkvenega slikarstva v Sloveniji, od stenskih slik v minoritski cerkvi v Ptujju iz okoli leta 1260 dalje do razpada rokodelsko obrtnega in idejnega, okvira srednjeveškega cerkvenega slikarstva v Sloveniji ob zmagi protestantizma se giblje z malenkostnimi, komaj opaznimi izjemami ves njegov slogovni značaj v srednjeevropskem okviru. Umetnostno zgodovinsko že ugotovljene glavne oblike razvoja gotskega slikarskega sloga v srednji Evropi kar po vrsti nastopajo tudi v Sloveniji; opazamo pa, da se nekoliko zapoznevajo in da dobivajo tu kakor v sosednjih neslovenskih deželah: Koroški, Furlaniji, Tirolski itd., izrazit provincialni značaj. Prevzete oblike se poenostavljajo in podrejajo vodstvu manj osebno kakor kolektivno ustvarjajoče delavniške izvežbanosti.

Glavni slogovni načini, ki so zastopani v slovenskem srednjeveškem cerkvenem slikarstvu, so tile:

1. Zgodnjegotski risarsko plastični slog ostro lomljenih gub, ki je zastopan pri nas v slikah sv. Frančiška in Kristusa Kralja v minoritski cerkvi v Ptujju (okrog 1260). Ta slog je izpričan v vsej srednji Evropi, ob Renu, na Češkem, Saškem in v Turingiji. Po svojem postanku izhaja iz osnov plastičnega sloga bizantinskega slikarstva, ki jih skuša srednjeevropsko slikarstvo te dobe oživiti po lastnih opazovanjih predvsem z risarskimi sredstvi. Eden glavnih spomenikov tega sloga je v bližini slovenskega ozemlja, v slikah zapadne empore stolnice v Krki na Koroškem.

2. Zgodnjegotski risarski slog, ki se je že popolnoma otresel bizantinskih pogojev, in stremi, da v strogo idealističnem, risarsko ploskovitem okviru uveljavi predvsem sodobno živo čustvenost; to je nekak Giottovevu vzporedni severni »il dolce stil nuovo« — sladki novi slog neposredne, na doživetje in čustvo oprte umetnostne izrazitosti —, ki nastopa pri nas v več pojavih v prvi polovici in sredi 14. stoletja. Živo čustvo se uveljavlja predvsem tudi v tem, da se sporočene stroge ikonografske oblike sestava verskih prizorov vedno bolj rahljajo z motivi, vzetimi naravnost iz življenja in pomembnimi samo radi njih čustvene, pozneje celó čutne

Sl. 55. Turnišče, apostoli v prezbitoriju stare župne cerkve (slikar iz kroga praško-dunajskih slikarjev sloga Vencljeve biblije 1485). Primer gotskega plastičnega sloga idealistične smeri.

vsebine. Najstarejši spomenik tega sloga so freske spodnje plasti v ladji cerkve na Vrzdencu iz začetka 14. stoletja. V tipih obrazov in shematični obdelavi plastike srečujemo tu še zadnje odmeve romanskega načina. Risarsko izredna sta angela in Rojstvo v Turnišču; značilen primer sloga tretje četrtine 14. stoletja so dalje ostanki v opatijski cerkvi v Celju in v župni cerkvi v Vitanju (sl. 32); nekaka napoved novega sloga pa se čuti v ostankih v križnem hodniku bivšega dominikanskega samostana v Ptuj. Lepa, risarsko bogata in živahna, novemu, plastičnemu pojmovanju se približujoča postava nadškofa in na bogatem prestolu sedeče Marije z Detetom, kjer imamo pri nas prvi primer trdno zgrajenega prostora, kažeta na postanek sredi 14. stoletja, ko se iz Italije po vplivih preko zapadne in severne Evrope, posebno Francije, Burgundije in Češke, uveljavi tudi pri nas nov slog.

3. Gotski plastični slog. Z njim se namesto starejšega zapadnoevropskega načina slikanja na mokro, večkrat beljeno steno, uveljavi novi, iz Italije prodirajoči način slikanja al fresco. V tem novem, na giotteskih in sienkih elementih italijanskega slikarstva slonečem slogu se risbi enakopravno pridruži dosledno plastično modeliranje oblik in težnja po obvladanju iluzije (slikarske dozdevnosti) tretje, globinske razsežnosti naslikanih teles in prizorov. Prvo veliko skupino tega sloga imamo v prekmurskem spomeniškem gradivu v slikah cerkvá v Murski Soboti, Martjancih, na Selu, v Turnišču (sl. 33) in sosednjem madžarskem Veleméru. V glavnem razlikujemo v tem gradivu tri skupine: a) Delo Janeza Akvile iz Radgone okrog leta 1380 v Veleméru, 1392 v Martjancih in 1393 v Turnišču. Baldahini, arkade, pod katerimi stoje osebe, prostori, ki jim manjka prednja stena, da se vidi notranjost, kulise, shematične oblike pokrajine, kakor jih vidimo pri Janezu Akvili, so odslej tisti elementi, s katerimi od druge polovice 14. stoletja dalje naši slikarji ustvarjajo dozdevo trismerno razsežnega prostora. Mehko gubanje in okrasno, v tipično se ponavljajočih skladih zbrano kopičenje gub oblek je prav tako odslej osnovni motiv slikarskega sloga za nadaljnjih skoraj sto let. Tudi v obrazih stremi Akvila po izraziti plastičnosti, kar je posebno značilno za [b)] slikarja apostolov v prezbitერიju cerkve v Turnišču. Medtem ko pri Janezu Akvili porekla novih elementov ne moremo točneje določiti — v splošnem ustrezajo sodobnim stremljenjem v srednji in zapadni Evropi, in jih Akvila, ki je slikar skromnega formata, porablja po-

Sl. 34. Mače, podružnica, del slike sv. Treh kraljev (1467). Primer zapoznelega idealizma, stopnjevanega do vzvišene miline izraza.

gosto z neko vsiljivo poenostavitvijo — moremo o tem slikarju apostolov z gotovostjo trditi, da spada v krog slikarjev, ki so delali za češkega kralja Vencelja; njegovo izhodišče je treba iskati v Pragi ali na Dunaju. Značilno gubanje oblek, modeliranje obrazov in njihovi tipi so pogosto skoraj doslovno isti kakor v ilustracijah tako zvane Venceljeve biblije v Narodni knjižnici na Dunaju. c) Tretjo komponento prekmurskega gradiva pa predstavlja slikar cerkve na Selu.

V okviru, kakor ga srečamo v Prekmurju, se giblje odslej slikarstvo vse Slovenije skoraj sto let, do srede 15. stoletja in še dalje. Neposredni češki vpliv srečamo še enkrat leta 1410 v rokopisnem slikarstvu Jakoba Chatzpecka v Kranju. Drugače pa se dá vse z majhnimi izjemami uvrstiti v okvir tako zvanega »mehkega sloga«, ki polagoma razvija dalje plastični slog druge polovice 14. stoletja in stereotipno (vedno enako) porablja zgoraj označene elemente v oblikovanju prostora, plastike teles, gubanja oblek, tipov in izrazov lic ter v sestavi skupin. Izrazit predstavnik poznega mehkega sloga je n. pr. slikar Janez iz Ljubljane s svojimi deli na Visokem leta 1443,

na Muljavi leta 1456 in na Kamenem vrhu leta 1459 — s svojim očetom, ki je deloval na Koroškem (1428 Ernestova kapela v Millstattu), in njemu sorodna smer, ki jo poznamo na Kranjskem v Mengšu, na Koroškem v Deutsch-Griffenu, Liembergu in Vratih. Temu slogu pripada tudi delo slikarja Andreja iz Ottinga v cerkvi Sv. Duha v Slovenjgradcu, kjer se v popolnoma tradicionalnem okviru mehkega sloga gub, prostornine in sestavljanja skupin v obrazih, ki prekipevajo v realističnem izrazu, javlja nov slog. Njegovo delo, katerega pomembnost je prav v neizčrpnosti izrazov, danih v okviru na videz nesimpatičnega, ako ne naravnost grdega obraznega tipa, zavzema sredi 15. stoletja podobno stališče kakor slike dominikanskega križnega hodnika v Ptujju sto let poprej. Nov slog je na pohodu, značilno pa je za kulturno zatišno Slovenijo, da se je ta le polagoma uveljavil in še daleč v drugo polovico 15. stoletja živi njegov idealistični prednik »mehki slog«. Dve skupini sta predvsem, ki ju moramo omeniti v tej zvezi:

1. Slog slik prezbitarija na Suhi pri Škofji Loki in stilistično sorodnega prezbitarija v Prilesju pri Plaveh v Soški dolini. Mojster prezbitarija na Suhi je izvršil tudi slike pod streho lope cerkve v Bodeščah pri Bledu; slike v Prilesju pa imajo soroden pojav na Krasu v freskah slavoloka cerkve na Šilen Tabru pri št. Petru. Ta skupina, posebno pa delo suškega mojstra, pomenja višek tega, kar more biti v umetnosti »stil«. Kljub poznemu postanku teh del, okrog srede 15. stoletja, sta pri njem izraženi do pretiranosti zlasti dve potezi: stremljenje po plastični obliki teles, ki ustreza novim realističnim nagibom časa, a je pri njem pretirano do naravnost »kubistične« telesnosti; na drugi pa stremljenje po reliefnem izrazu telesnosti v ploskvi, ki je v tem času več ko zastarelo in ki je pri njem pretirano do naravnost občudovanja vredne doslednosti, ki izborna služi izredni dekorativni popolnosti njegovega dela. — 2. Slog skupine slikarjev, ki jo moremo zbrati okrog mojstra slik v cerkvi na Mačah pri Preddvoru iz leta 1467 (sl. 34). V njegovo bližino spadata slikarja cerkve na Krtini pri Domžalah in cerkve v Podzidu pri Trojanah. Pod dihom uveljavljajočega se realizma je pridobil ta mehki, dosledno idealistični slog v barvi in izrazu značaj naravnost vzvišene miline, kakršno je cerkveno slikarstvo le redko pri nas doseglo. O trdoživosti idealističnega sloga govore dalje tudi pravkar odkrite lepe slike angelov na obokih ladje župne cerkve v Kranju iz okrog leta 1460 do 1470 (sl. 35). (Dalje prihodnjič.)

MOJDUNAJ!

Anton Komar

15. Ropotija.

Za slovensko slovnico mi je žal, da uči glagolnike življenje, upanje, trpljenje, ki so še pravilni ter udomačeni kakor pri Čehih ustovani. K nam je to zalego s krivo vero prinesel zlasti Primož Trubar, ki nas je obdaril z nepravimi glagolniki namesto s pravimi glagoljaši.

Ko se igravci Hamletu poklonijo, reče njih vodja: Für uns und unsere Vorstellung — mit untertäniger Huldigung — erbitten wir Genehmigung. Ne vem, kako je angleško, ne vem, kako je slovensko, vem pa, kako bi bilo približno pri zaslužnem Trubarju, takole nekako: Za nas in naše predstavljenje — želi si vaše dovoljenje — ponižno naše poklonjenje. Kadar Cankar sveto-pisemsko govori, se norčuje po zaslužnem Trubarju. Pa še vrli frančiškani imajo cerkev Marijinega oznanjenja — zakaj ne oznanila? V šolskem katekizmu najdemo zakrament sv. mašniškega posvečenja — zakaj se ne imenuje ta zakrament sveto mašništvo? Čemu je treba poročati gospodu iz mesta učiteljici na kmetih pozdravljenje? Nekaj bo izboljšal v novem času slavni Breznik, zelo pazim na tisto skopo stran v njegovi slovnici. Če se ne bo smejal, ga povabim s Prešernom v Rovte, da bo našel pravi nauk o glagolnikih, če se jih ne bo upal sploh prepovedati in takoj izdal spet novo slovnico, čeprav je četrta šele ta mesec izšla.

Imam še več ropotije, toda vsaka reč ima svoj konec. Če najdem kakšno vrednost, jo bom že na ogled postavil.

16. Dragotin Kette.

Kaj naj rečem o ljubeznivem Dragotinu, vitezu, a nežnem kakor grajska gospodična? Velikega pesnika bi danes imeli, ako bi bil ostal med živimi. Škoda, sušica ga je mladega prestavila k očetu. Na tem fantu nisem opazil nra-stvene hibe. Lahko celó rečem, da je bil pobožen, o čemer priča njegova pesem »Na Bledu«.

Do četrte šole je bil kakor angel, pozneje ga je vrglo s tira dnevno časopisje in prebujna glava. Gotovo bi bil našel rimsko cesto ne samo na nebu, ampak tudi na zemlji.

Navadno sem hodil v šolo mimo krompirske vojašnice čez šentpeterski most. Kadar mi je bila obleka, zlasti pa obutalo v redu, sem šel po Poljanski cesti, če sem pa to zadevo zamudil s končkom domače naloge, sem šel za vodo — tam

sem vselej srečal neko učiteljico iz Lichtenthurna — da me ni bilo, gospoda sedmošolca, na Poljanah sram. Pogosto sem se zglašil pri matematiku Jugu, da mi je razrešil kakšen račun, kakor sem jaz njemu šel na roko v latinščini, da sva šla lahko potolažena v šolo. Nazaj sem hodil čez mesarski, sedaj Zmajski most z Otonom in s tabo, dragi Komar. Včasih sem naredil narobe, šel sem z vama po Šentpeterski cesti, a vselej pa sem se držal kakor sveti Trije kralji turistovskega pravila: Vračaj se po drugi poti! Kajpak je bil vedno skupni cilj in start: Vodnik brez hčere in sina.

Pri Jugu me je zajemal neki čudaški šestošolec — Kette. Kazalo je, da misli korenito, sploh napredno. Pravkar je bral v Narodu, da so v Parizu ubili Carnot-ja, predsednika republike; nato pa je meni v grozo izjavil: »Sedaj gre naša reč v cvet.« Učil se je angleščine, kar iz besednjaka; ne vem, zakaj. Včasih je pogledal skozi okno, nekaj zagledal, skočil pokonci, si hitro popravil ovratnico, dirjal na cesto, češ, njegovo dekle gre, mora jo srečati. Ni bilo mogoče dognati, katera je, zakaj bili sta dve sestri, popolnoma enaki, najbrž še učenki.

Na moje srce, ki veš, da ni krompirsko, je sčasoma vplival, da sva se imela rada. Ob neki priliki je spoznal, da nisem škodoželjen človek. Dal mi je ruskega Koljcova, jaz pa njemu špansko slovnico — to je bilo takrat, ko so ga pregnali v Novo mesto nad bajno Krko, da tam zлага svoje najlepše pesmi.

Še je prišel v Ljubljano, kakor jaz, na veliko-nočne počitnice z Mojdujaja. Zvedel sem, da leži v cukrarni hudo bolan. Grem, da ga obiščem. Res je ležal in čakal smrti v poslednji stopnji jetike. Mili Bog! Ubožec pa je še upal na zdravje. Sprejel me je hvaležno v postelji. Omenil mi je, da sta mu dobri gospe Jenkova in Tavčarjeva dali denarja, več nego mu je treba za vpis na dunajski univerzi. Odvrnil sem: »Gospe ti nista dali denarja za jus, temveč da si lahko oskrbiš boljšo postrežbo.« On pa je dejal, da je s postrežbo prav zadovoljen.

Kaj sem hotel, storil sem v hudi sili nekaj junaškega. Vprašal sem: »Dragotin, ali meniš, da kdaj škodi resnica?«

»Ne, nikoli,« je slutil.

»Torej ti jo povem — ti boš umrl.«

Ležečemu so se zbočile prsi: »Ne, morda ne, čutim, da se mi zdravje boljša. Bolečin ni več.«

»Bolnik je najbolj bolan,« sem z žalostjo vztrajal, »kadar ne čuti bolečin. Mislim, da bo prav, če se daš prevedeti. Glej, šentpeterski Malenšek

Sl. 35. Kranj, župna cerkev, slika angela na oboku ladje (okr. 1460–70). Primer močno zapoznelega, za prvo polovico 15. stoletja značilnega »mehkega« sloga. Trdni risarski sestav približuje to delo zgodnjegotskemu risarskemu slogu.

je dober gospod, ali si pa izvoli kogarkoli, ko vem, da imaš vero.«

»To je res in bom tako storil. Tudi pri vašem listu, ako Bog dá, bom sodeloval. Pozdravi Otona, ko prideš na Dunaj.«

»Bom.«

Nekoliko se je zdrznil, ko sem ga rahlo poljubil na čelo. Hudo se mi zdi še danes, da nesrečni Aškerc ni vedel zanj druge tolažbe »kot pobožno laž, da bo kmalu okreval«. Tako je Aškerc sam pisal Otonu. Vedel sem, da pesnika ne bom več videl, ker sem drugi dan odpotoval na Dunaj.

Z gornjimi besedami se pa nikakor nočem neugodno dotekniti sporočila gospoda S. S., ki sem ga pred kratkim bral, da so ljubljanski bogoslovci za pesnika molili in mu posredovali spovednika. O Dragotinovi veri pričajo njegove pesmi.

V njegov spomin sem ponatisnil v »Zori« njegov sonet.

Da, bil je Dragotin školjka z biserom.

(Dalje prihodnjič.)

Berači na žegnanju pri Treh farah (Fot. Fr. Krašovec.)

LEGENDA O JELENI IN JEZUSU

Prosto po belokranjski narodni pesmi / Bogomir Magajna

Zlata je zibka škrabača:
Jelena ziblje Jezusa
na sredi polja ravnega.
Začuli so jo židovi,
tekli so hitro k Jeleni:
»Dajte, Jelena, Jezusa...«

Ko je tonilo sonce za gore, je stopala Marija v večer po Beli Krajini. Temnovijoličasta barva je priplavala v doline in zagrnila vinske griče, zelene šume in bele vasi v svoj mehki plašč. Vse je zaspalo. Zaspalo pa je tudi dete Jezus v Marijinem naročju. Le Marija sama ni zaspala, čeprav je že stopala čez pokrajino ves dolgi božji dan. Tako je bila utrujena in njeno naročje je omahovalo. Želela si je spanja in nebeških podob, ki bi jih prinesel sen. Marija je morala naprej in naprej po globoki dolini in je dospela na široko polje, čeprav so bile njene globoke, črne oči polne žalosti. Pa so zagledale hišo sredi polja. Na oknu je stala luč in sipala svetlobo Mariji na stezo, žarko svetlobo, kakor bi bila sama zlata mesečina.

Za oknom je sedela Jelena, najlepša deklica vse Bele krajine. Stara je bila komaj šestnajst let. Oblečena je bila v belo haljico. Težke kite so ji padale do tal. Oči so ji bile tudi v večerni luči sinje kot popoldansko poletno nebo. Vendar so se točile iz njih grenke solze, kakor vsak večer že mesec dni, od ure, ko je medved v Gorjancih ubil Marka. Marko je odšel v zelene šume s sulico

in mečem. Sulico so našli zlomljeno, meč so našli v medvedovem srcu, medveda pa so našli nad Markov vrat. Njegovi ostrí zobje so bili zasajeni v Markov vrat. Tako so ugasnile mlade sanje v Jeleninih mislih in samotna, prazna je stala zlata zibka škrabača sredi sobe. Jelena bi hotela dete, dete tako lepo, kakršnega še ni bilo na svetu. Stkala je čipke z belimi in zlatimi nitmi, ki so se prepletale kot bele in zlate stezice med seboj, stezice, po katerih naj bi stopalo dete v sanjah. Ljudje so rekli: Prekrasna je ta zibka škrabača in čudno ni, saj jo je opravila sama Jelena, najlepša deklica vse Bele Krajine. Samotna in prazna je samevala zdaj zibka škrabača. Jelena se ni več učila pesmi uspavanke, ki bi pripeljala dete na bele in zlate stezice. Le vse noči je strmela na gomilo, ki se je dvigala nad Markovim truplom.

Ko je tako strmela v noč, je zagledala Marijo, ki je stopala po svetli stezi proti oknu. V njenem naročju je videla dete, lepše kot ono iz njenih sanj. Marija je potrkala na okno in Jelena je tekla odpirat vrata. »Dajte, dajte prenočišče ubogemu otroku in utrujeni materi,« je poprosila Marija, in že je Jelena razgrnila svoje naročje in sprejela nebeškega otroka na srce, v katerem je zaigralo veselje kot še nikoli. Solze v njenih očeh so ugasnile. »Jezus mu je ime,« je zašepetala Marija in stopila za Jeleno v izbo. »Ajaj, ajaj, ajaj, kaj naj mu piti dam,« je vpraševala Jelena in pozibavala otroka z belimi rokami. »Mleka mu piti daj,« je odgovorila Marija. Jelena je pripravila mleka in napojila otroka. Marija se ji je nasmehnila. Težka in dolga je bila pot od Judovske dežele, polna truda in velikega strahu, da bi židje ne ugrabili otroka. Vso dolgo pot so hiteli za njo, pa jim je le ubežala.

»Jaz bom varovala otroka, ti, Marija, pa si odpočij, od težke pote utrujena. Lezi na mehke blazine v moji postelji.«

»Tako si lepa,« je vzkliknila Jelena, ko so se Marijini lasje v širokem črnem slapu razgrnili po blazinah.

»In ti si lepa, Jelena, kot da mi je Bog poslal na pot angela, ki naj bi ga srečala,« je odgovorila Marija, ko je videla, kako se je Jelena sklonila nad zlato čipkano zibko in varovala njenega otroka. Potem se je Marija utopila v nebeške sanje. Jelena pa je sedela ob otroku do zgodnjega jutra. Nasmeh na ustnicah ji ni mogel usehniti in do jutra je tiho prepevala:

Zlata je zibka škrabača,
aja, aja, aja, aja, aja, aja,
Jelena ziblje Jezusa...

Potem pa se je dvignilo sonce izza hrvaških ravnin. Priplavalo je pred okno in prebudilo z žarkom Jezusa in tudi Marijo. Marija se je dvignila, da bi potovala naprej. Jelena pa se je razžalostila v svojem srcu. »Ostani, Marija, pri meni in pusti, da še naprej zibam in varujem tvoje dete Jezusa. Vzela sem ga v naročje in zbežala je črna žalost iz mojih misli. Ostani, Marija, pri meni, dokler se ne vrneš domov. Cvetje na trtah je odcvetelo in kmalu bo zorelo rdeče in rumeno grozdje. Dete bo shodilo, peljala ga bom med trte in mu trgala rdečih in rumenih grozdov. Odcvele, so jablane in hruške. Nabrala mu bom zatega sadja... Po polju cvete sinji lan. S povesma bom spredla nitk in iz njih mu naredila belo haljico. Na bregu raste bela breza. Izrezljala bom iz nje-nega lesa glavnik in mu česala laske. Iz gore izvira studenec. Zajela bom z dlanmi vode in mu umila obraz. Naročila bom pticam žita, da mu bodo prepevale. Govorila bom svojemu srcu, naj bo vedno večja ljubezen v njem.« Jelena je prosila Marijo, ki se je razveselila; oči so ji zagorele v globoki hvaležnosti. Prikimala je.

»Vzemi si hišo, tvoja je, Marija! Vzemi si vrt, tvoj je, Marija!« Jelena je odnesla zibko pred hišo na zeleno polje. Sedla je med cvetje, z levico je zibala, z desnico je božala dete, z usti pa prepevala, ko je potovalo sonce pod sinjim nebom.

Zlata je zibka škrabača,
aja, aja, aja, aja, aja, aja,
Jelena ziblje Jezusa,
aja, aja, aja, aja, aja, aja,
na sredi polja ravnega.

Slišalo jo je poljsko cvetje in obrnilo cvetove proti njej. Slišale so jo trte v vinogradu in zašepetale s širokimi listi. Slišali so jo pisani metulji in sedli Jezusu na krilce. Slišale so jo ptice, priplavale nad zibko in prepevale z Jeleno. Slišali so jo otroci, mladci, mladenke in pritekli hitro k Jeleni: »Jelena ziblje Jezusa, na sredi polja ravnega; zlata je zibka škrabača.« Prijeli so se za roke in zaplesali okoli Jelene in Jezusa: »Aja, aja, aja, aja, aja, aja!«

Slišali so jo pa tudi židje.

Prišli so iz globoke doline in stopili na zeleno polje, nad katerim je plaval Jelenin glas. Prisluhnili so in se razveselili. Hoteli so imeti dete Jezusa. Bali so se otroka, ki bo zavladal nad svetom. S črnimi očmi so se spogledali, s črnimi bradami so pokimali. Tekli so hitro k Jeleni. Oblečeni v rdeče halje so se trikrat globoko

priklonili: »Lepa mladenka,« so rekli, »dajte nam Jezusa! Kupimo mu srebrn pas. Vam damo pa sto zlatih cekinov.« — »Ne dá Jelena Jezusa,« je odgovorila, »ne dá vam najlepšega otroka, kakršnega še niso videle človeške oči.«

Začudili so se židje in v rdeče halje oblečeni so se zopet trikrat globoko priklonili: »Dajte, Jelena, Jezusa! Kupimo mu mehke, tople nogavice. Vam pa damo tisoč zlatih cekinov.« Posmehnili se je Jelena, odkimala z lepo glavo, da so se potresle njene težke kite. »Ne dá Jelena Jezusa. Sama mu bo stkala srebrn pas, sama mu bo spletla mehke, tople nogavice.«

Začudili so se židje in v rdeče halje oblečeni so se zopet trikrat globoko priklonili. Spogledali so se med seboj in rekli: »Dajte, Jelena, Jezusa! Kupimo mu hišico. Vam pa damo sto tisoč zlatih cekinov.« Vedro se je zasmejala Jelena in zaklicala: »Sama mu hočem dati hišico. Ne dá Jelena Jezusa.«

Spogledali so se židje, prijeli so se z desnicami za črne brade. Spogledali so se zopet, potem pa so se v rdečih haljah globoko trikrat priklonili, obrnili se na svojih sandalah in odkorakali molčé čez široko polje nazaj proti globoki dolini. Mladci in mladenke pa so zaplesali kolo okoli Jelene in okoli zibke škrabače in veselo zapeli:

Živela, lepa Jelena!
Nije htela prodati Jezusa.
Zlata je zibka škrabača.
Jelena ziblje Jezusa
na sredi polja ravnega.

Na sejmu pri Treh farah. (Fot. Fr. Krašovec.)

Prišla je med mladce in mladenke tudi Marija in veselje je zaplavalo v njenem srcu, ker so se židje vrnili brez Jezusa. Tudi ona se je sklonila nad zibko in z Jeleno sta zapeli:

»Ajaj, ajaj, ajaj, ajaj, ajaj, ajaj!«

Še dolgo je ostala Marija z Jezusom v Beli Krajini.

SEDMO POGlavJE

Dr. Janez Plečnik

Cvetnè dobe vseučilišč. Nezmožljivost učenika.

Časih zavlada dobra, prav dobra, vzorna medsebojščina med celicami našega telesa pa postanemo nadvse zdravi, trdni, delavni, lepi, cvetni. Časih zavlada dobra, prav dobra, vzorna medsebojščina med člani vseučilišča pa postanejo vseučilišča trdna, delavna, lepa, cvetna. Časih so člani vseučilišč (po kar pretežni večini) veleumni, velemožati, veleskrbni — pa se narod zagleda v lepoto vseučilišča, ljubi vseučilišče in ga na moč podpira. Časih, v prav takih dobah, tudi vladar s posebno ljubeznijo pozoruje vseučilišča pa torej upravniki države z vso skrbnostjo pazijo na vseučilišče in ga z vso vnemo negujejo. Pravimo, da imajo vseučilišča svojo cvetnò dobo.

Časih vseučilišče, zgodi se tako, tako živo vzcvete, da ima država od vseučilišča sijaj, da je vseučilišče bolj znano, ima večji sloves, uživa višje spoštovanje od države same.

Nismo še slišali o bajtarju in nismo še videli kajzarja, ki bi bil z lastnimi rokami podrl (svojo) bajto in si postavil in zgradil z lastnimi rokami (svoj) grad. Nismo ga še videli, ki bi bil imel ob poroki za petelinjo stopinjo široko lehico pred

Pri Treh farah pri maši. (Fot. Fr. Krašovec.)

bajto in ki bi umrl na gruntu, pridobljenem z lastno pridnostjo, s svojimi rokami in z rokami svoje družine. Gorenjec pravi, da družina in grunt gresta tri rodove gor in tri rodove dol. Rast in prepad sta vezana na rodove in rast in prepad gre le ob potekanju časa. Mislimo pri tem na tisto rast, ki gre po poštemem potu, in mislimo na tisti prepad, ki je po usodi zvezan ob vse, kar je v prirodi. Človek in njegova last se spočne, se zarodi, se rodi, raste, se širi, se veča, umre, prepade. Vsa ta rast, ves ta prepad je v izročilu (tradiciji), ki je še vse v prihodnosti, ki je pa vse že in tudi v sedanjosti, ki je odvisno od nas, od našega dejanja, od našega nehanja. Pa je z vseučiliščem prav tista. Narod spočne, zarodi, rodi vseučilišče; narod neguje vseučilišče in vseučilišče raste in cvete. Pa: narod zanemarja svoje vseučilišče in vseučilišče hira in prepada.

Ustanóvi si sam (z lastnimi rokami) dom, pa bo dom majhen, toda — dom bo tvoj in bo tak, kot godi tebi. Dóbi otroka. Otrok bo nebogljen toda — otrok bo tvoj in garal boš za lastno kri na lastni grudi. Narod, ki si ustanovi vseučilišče, bo (z lastnimi rokami) ustanovil le nebogljeno vseučilišče, pa to vseučilišče bo njegovo in ne bo od tujcev. Narod, ki nima take severnice v sebi, ni več narod, je že kos tujega naroda. Sloveča imena, mednarodni sloves drago plačanih vseučiliških učencov nič ne pomagajo narodu, ako so ti učenci tujci. Tujec ne čuti z domačnim človekom, tujec le živi od domačnega človeka, tujec izkorišča narod in ga zapusti ob prvi dobri priliki.

Rastline so v pravem, čistem, nedotaknjem cvetu le nekaj ur. Komaj so prišle v cvet, že njih sijaj zginja, že se cvetje otesa, odpada. Je s češnjo tako, je s stoletno aloo (agavo) tako: včeraj so bile opravljene za svatbo, danes so že v žalnem in ne bi te motile v meji potí, ki drži na mrtvišče. Pravijo, da je tako tudi s človekom. Naša skušnja govori, da prav res velja to tudi za človeka. Šest dni pred veliko nočjo so molili hozano in v tednu po cvetni nedelji je bil veliki petek. Rajni rastlinar dr. Franc Jesenko leži na škofjeloškem pokopališču. V njegov nadgrobní spominek so vklesali besede: »Človek kakor trava raste, zdaj je bil, zdaj ga spet ni.« Premišljamo, kako je pravo v pravem vse to, pa se nam kar zgrozi. Koliko ljubezni uživaš v svoji cvetni dobi, odeveteš in dosti je, ako ti zvest znanec po enkrat na leto položi cvetko na grob tvojega cvetja. Dolgo se ti zdi življenje, kadar razmišljaš o svojih bolečinah in uspehih. Nad vse kratko pa je tvoje življenje, kadar razmišljaš o stopinji na tisti las časa, ki je stálo za tvoj cvet, in kadar misliš na padec, ki te

ponese z lasa v »zdaj ga spet ni«. »Slavni« pevci, pevke, pisatelji, umetniki sploh: zdaj so bili, zdaj jih spet ni. Nad vse kratka je naša cvetna doba, bodisi da umremo bodisi da nas svet zavrže še ob živem telesu.

Želja po »cvetni« dobi je prirojena vsaki ži-
vini (Lebewesen; Organismus). Tako (močno) je
prirojena, da je niti ni rastline, ki ne bi stremila
po svoji cvetni dobi. Ta misel ni pesniška prilika:
mislimo jo povsem prirodarsko, opozarjamo nanjo
kot na prirodno dejstvo. Težnja po cvetni dobi je
prirojena tudi človeku. (»Psihologi« bodo mnenja,
da so naše besede zgolj besede. Odločno odkla-
njamo vsak stik s »psihološkim izražanjem«.)
»Mlad človek je rad napucan,« ni odjek dušnega
»razpoloženja« in vzgoje, »mlad človek je rad lepo
opravljen«, je prirodni zakon. Tako je to prirodni
zakon, kot je prirodni zakon, da je lipovina mečja
od hrastovine. In kar v pojmu cvetne dobe je še
skrajna samozavest cvetočega, saj je tačas največ
sil zbranih v njem. Cvetoči ima zbranih toliko sil,
kolikor jih pač more v sebi zbrati, in cvetoči sili
z vsemi silami v (svoj) cvet ter se ne ozira na
ovire; čuti se popolnega, čuti, da »vse« premore.
Ne bomo v podrobnem kazali na to dejstvo (saj
premišljivi dobí vse polno prilik) in bomo opozo-
rili le na cvetno dobo človeka: sin hodi svoja pota,
hči ne prizna več matere, bogatin ne pozna več
berača. Vsi ti cvetoči silijo v svoj cvet, v kazanje
in utelešenje lastnih sil. Prirodni zakon je to.
Cvetna doba je torej tudi doba, ko storjamo naj-
več »krivice« in največ »grozodejstev«. Brez usmi-
ljenja smo do sočloveka, brez milosrčnosti do ži-
vali, do rastlin, tudi sami do sebe: požiramo vse,
kar dosežemo, zapiramo loputice svojega srca;
pa oddajamo le, kadar in kolikor gre v naše svo-
jitenе namene, v naš svojiten prid, v »naš« cvet.

Nikakor ne »moraliziramo« in nikakor ne
učimo »prave« nravnosti, opisujemo le prirodni
pojavn. Nič bolj in nič manj jasen in resničen ni
ta pojav od onega, ki po njem kamen pade na
zemljo. Raznolike nravi smo, pa se cvetna opoj-
nost pojavi pri tem kot dajanje blagrov, pri onem
kot izbruh ognjenika. Kamen, ki kot kamen pri-
brenči s strehe, ubije kmeta. Kamen, zdrobljen
v prah, pada (skoraj) neopazno na polje kmeta,
dela kmetu polje rodno, je kmetu v blagor.

Vseučilišča živé stoletja, imajo od časa do časa
svoje cvetne dobe. Tudi cvetne dobe vseučilišč so
kratke — tiste cvetne dobe, ko so sile na vse-
učilišču do skrajne možne mere zbrane v enoto
in so kar najbolj enotno usmerjene v obči blagor.
Dunajsko vseučilišče — Alma Mater Rudolfina —
je imelo eno svojih cvetnih dob v zadnjih deset-

letjih preteklega stoletja. Učeniki na vseučiliščih
so ob cvetnih dobah vseučilišča v posebni časti
in posebni veljavi, nekaki »mali cesarji« so in
nekaki »mali bogovi«. Skušnja namreč uči, da so
taki učeniki (skoraj) vně (kazenskega) zakona,
in skušnja uči, da neki teh učencov niso zgolj
po imenu dvorni svetniki, temveč da so prav res
stalni in vplivni svetniki vladarja. In ti »prvi«
od izvoljencev imajo kar neverjeten ugled; imajo
takrat neko prav posebno dobo cvetne opojnosti.
Taka cvetna opojnost je kaj rada v kvar duhov-
nemu ravnovesju.

Posebej prirodarji so dajali dunajskemu vse-
učilišču (ob njega zadnji cvetni dobi) sijaj. Spo-
mnimo le na nekaj prav velikih imen: Stefan (Ko-
rošec), Boltzmann, Mach (Moravan), Unger (Šta-
jerec), Claus. Posebej še je cvetela dunajska
zdravniška šola. Hyrtl (iz Eisenstadta; vsaj do po-
lovice Slovak), Rokitsansky (iz Kraljevega gradca),
Škoda (iz Plznja), Hebra (Moravan), Albert (Mo-
ravan), Hofmann (Čeh), Kundrat — je nekaj imen
iz časov, ko je dunajska zdravniška šola bila
žareča barva cvetečega dunajskega vseučilišča.
Slovanom bivše Avstro-ogrske monarhije ni treba
skrivati obličja: mnogo naše krvi je šlo v cvet
v oni dobi. Rečemo mnogo in ne pravimo do sti.
Menimo namreč, da bi bilo moglo tačas več naše
krvi cveteti v Avstriji. Po štetju iz leta 1900 je
bilo v (cesarstvu) Avstriji Nemcev le 35 odstotkov,
vsi ostali so bili Čehi, Poljaki, Rusini, Slovenci,
Italijani, Srbo-Hrvati, Rumuni. In že zgolj Slo-
vanov nas je bilo več od Nemcev. Avstrija je bila
»konstitucionalna« država, imela je »parlament«
in poslanci so bili nedotekljivi (imuni). Nismo
zgodovinarji. Kot prirodarji pa brez strahu po-
stavimo za resnično: Iz čudnega testa smo bili
zgneteni avstrijski Slovani, da nas je Avstrija
podjarmila in nas »držala« podjarmljene. Sami
smo še živeli v Avstriji in se dobro spominjamo,
kako je vse tožilo čez državo, čez parlament, čez
postavo, čez uradnike, postavodajavci (torej po-
slanci) — govorimo o slovanskih — so pa bili na
kopnem, dokler je »vlada« bila bitke na vodinah,
in so se ponorili v vodne globine, kadar je »vlada«
bila bitke na kopnem. »Ljudstvo« je bilo pa pri-
merno poučevano, kako je vlada vsakokrat
znova »goljufala« poslance. In »ljudstvo« (člo-
veki?) se je dajalo prepričati. Iz kake gmote smo
bili torej zgneteni?

Ranula.

Neprestojno imamo sline v ustih. Obustne sli-
navke so, ki cimijo slino in jo cedijo v ustno
duplino po posebnih (cevastih) izvodilih. Stopi

pred ogledalo, odpri usta, zavihaj konico jezika proti trdemu nebesu pa opaziš, da drži od sredine jezika proti dnu ustne dupline greben, ki veže jezik in dno ustne dupline. Ob obeh straneh tega vezilca je opazen žmukelj, in prav v tem podolgovatem žmuklju leži podjezična slinavka. Izvodilce te slinavke se časih zamaši pa slina jame zastajati v izvodilcu, slina se nabira v izvodilcu, slina raztegne, razpre izvodilce pa se pod jezikom napravi óblast mehur, ki je sivkaste barve. Nekam tak je ta mehur, kot so mehurji ob vratu kvakajoče žabe, in take barve je, kakršne je trebušček žabe. Latinci pravijo žabi r á n a in rekajo žabici r á n u l a ; pa zdravniki rekajo torej onim podjezičnim mehurjem: »žabica« — »r á n u l a«. Žabica (ranula) moti v neki meri kretnje jezika in je torej bolezen; bravec si je pač sam na jasnem, da ta novina (novotvorba) ni nevarna. Podjezična žabica (ranula) je precej pogosta bolezen.

V jeziku in pod jezikom je precej máščevine. Bravec vé to in vé tudi, da je maščevina nabrana v kepicah. Skušnja uči, da posamne take kepice časih pričnejo rasti, kar več in več je take kepice. Zdravniki rekajo takim óblastim narastkom máščevine lip ó m a (lipóm): torej máščevnata novina. Maščevnate novine poganjajo kjerkoli, povsod, kjer je maščevina. Maščevnate novine poganjajo torej tudi pod jezikom, pa torej (časih) tudi prav tam, kjer se »žabica« navadno pokaže. Bravec bo verjel, da je razpozna (diagnóza) obeh »bolezní« (ránule in lipóma) prav težka. Ta in ona novina leži pod sluznico, ta in ona novina je óblast, ta in ona novina je do neke mere prožna (elastična); obe ste si torej podobni kot jajce enega ptiča jajcu (sorodnega) drugega ptiča. [Naj ne pride kdo in naj nam ne trdi, da on razpozna (kar na pogled) jajce od jajca. Ptice razpoznajo jajca brez dvojbe točneje od nas, pa vendarle kokoš prizna jajce pure in pura prizna jajce kokoši za svoje, in kukavica podvali svoja jajca nekam sedemdesetim vrstam drugih ptičev.] E n a razlika je pa med »žabico« in »maščevnato novino«: ranula pod jezikom je precej pogosta, lipóma (pod jezikom!) skoraj ne dobiš. Kadar torej pride bolnik k zdravniku in mu pokaže svojo lepo óblo, prožno novino pod jezikom, takrat zdravnik kar nič ne pomišlja in na prvi pogled razpozna: »žabica« raste pod jezikom, in zmerom ima prav.

Edvard Albert.

Dunajsko vseučilišče je imelo eno svojih cvetnih dob v drugi polovici preteklega stoletja, posebej še je cvetela zdravniška šola. Dunajsko vseučilišče je obhajalo prav v tej cvetni svoji dobi

(1865) svojo petstoletnico. Dunajsko vseučilišče si je izbralo (prav namerno) Hyrtla za rektorja v letu 1865. Hyrtl je bil sloveč anatom in je govoril vzorno (klasično) latinščino. Hyrtl je bil tako sloveč, da je dunajsko vseučilišče postavilo še živemu Hyrtlu leta 1889 kip v arkadah vseučilišča in kirurg Edvard Albert, Hyrtlov učenec in Hyrtlov osebni prijatelj, je bil slavnostni govornik ob odkritju Hyrtlovega spomenika.

E. Albert je bil sloveč kirurg in sloveč govornik. Mož je bil po rodu Čeh; govoril je prav dobro latinščino in govoril je vzorno nemščino. Veliki časi so bili takrat (1870—1900) za dunajsko medicinsko šolo in najslavnejši tačasni govornik zdravniške šole (Albert) je leta 1889 slavil najslavnejšega nekdanjega govornika (Hyrtla).

Močno poudarjamo slovečnost obeh najbolj vidnih mož pri oni slovesnosti. Vemo namreč: taki sloveči možje postajajo trdi, nestrpni, nedostopni, domišljavi in postajajo iz dneva v dan bolj občutljivi. Ne trdimo, da sta bila E. Albert in J. Hyrtl velikana, ki bodo njih imena živela stoletja. Poudarjamo pa, da sta bila oba po pravici sloveča: bila sta, ob svojih dobah, vodnika v svojih strokah in oba sta slovela tudi kot pametna, preudarna, razumna moža. [Oba sta bila tudi močno pomembna za Slovence; naj spomnimo le na dobrohotno naklonjenost Hyrtla do slovenskih studentov in tesno razmerje Alberta do grofa Edvarda Taaffeja, avstrijskega ministra in ministrskega predsednika. Taaffe je bil od otroških let sem vrstnik in zaupnik cesarja Franca Jožefa I. Taaffe je bil močno naklonjen svobodi, ki naj bi zasvetila avstrijskim Slovanom. Franc Jožef I.—Taaffe—Albert je bila trojica, močno pomembna za zgodovino avstrijskih Slovanov, in posebej še avstrijskih Slovencev. Mično bi bilo točneje poznati te stike.]

E. Albert je bil naš učenik za kirurgijo. Albert je bil za dijaštvo poosebljeni Ivan Grozni. Vedeli smo za njegovo slavo, za njegovo državniško pomembnost; čutili smo njegovo duševno premoč vsak dan in videli smo tudi silnost njegovega telesa. Stopil je v predavalnico in že jo je napolnil z veličastvom: kot ahajski knez izpred Troje je stopil v predavalnico. Njegov govor je bil tih, besede pa so bile trde, divje, dražljive, napadne, strastne. Albert je poznal le: da ali ne. Predavalnica njegova je bila pripravljena za nekam sto petdeset dijakov: nagnetenih pa je bilo dijakov v njej sleherni dan štiri sto, pet sto in šest sto — sedeli smo drug drugemu na kolenih in stali smo si na ramah. Po dve uri in sredi poletne vročine

so vsa ta človeška telesa tičala in se napajala ob Albertovih besedah, žgočih kot tekoče jeklo in sladkih kot med. Albert se je (pri predavanjih) skušal pomeniti z vsakim bolnikom v njega materini besedi, s Čehom češko, z Nemcem nemško, s Poljakom poljsko, vse to v veliko jezo nemškega dijaštva, ki je bilo že takrat slepo usmerjeno v velenemštvo. To dijaštvo je nekajkrat sklenilo, da se bo uprlo zoper to Albertovo navado, češ, dunajsko vseučilišče je nemško in zgolj nemško. Naklepi za hrupne nastope so se sproti razblinjali ob jeklenem lesku Albertovih oči in ob vseobčem prepričanju, da je Albert pošten, ako je sploh kdo pošten.

Nezmojljivi učenik.

Albert je bil pri skušnjah (rigorózih) divje strog, sveto in brezmadežno pravičen in je bil pri razpoznavanju bolezni nezmojljiv, vedeli smo to. Nismo se ga bali, toda tudi na misel nam ni prišlo, da bi podvomili o njegovih sodbah.

Pa je Albert, ta »mali« cesar, ta »mali« bog, ta nezmojljivi sodnik, ta sveto pravični knez nekoč stopil v predavalnico in pričel takole: »Včeraj je eden od vas pri meni delal skušnjo (rigoróz). Pokazal sem mu bolnika, ki je imel majhno óblo novino pod jezikom; mož je razpoznal (diagnostical) to novino kot lipóm (máščevnato novino). Povedal sem mu: nikdar ne dobite pod jezikom lipóma, zgolj le ránu le (žabice) rasto pod jezikom, zapomnite si to! Dal sem mu dvojko in mu naročil, da ponovi izpit, kadar bo dovolj pripravljen. Popoldne smo izrezali tisto novino in — kaj je bila? Lipóm! To me tako peče, da vam ne ne morem povedati. Prosim vas, lepo vas prosim: morda pozna kdo izmed vas tega gospoda in ve, kje je, morda je ta gospod berač, ki nima, da bi živel na Dunaju, in se je že odpeljal v svojo rodno gorsko vasico, morda ga kdo od vas pozna pa naj mu piše, naj se vrne, naj mu brzobjavi, ponovila bova rigoróz. Poravnam vse stroške; čakal bom nanj neprestojno, obišče naj me kjerkoli, kadarkoli, tu v bolnišnici ali pri meni na domu. Še enkrat prosim: storite vse, da čimprej uredim zadevo!«

Za hipec trenutka smo se zatopili, smo obnemeli in obtrpnili pri tej izpovedi, pa smo se že osvestili: zadihalo, zapihalo, završalo, zabrnelo je in izpod pet sto, šest sto, morda osem sto rok je treskaje planil plosk v predavalnico. Plosk je javil, da se je Albert spremenil za nas iz »malega« cesarja v Cesarja, iz sveto pravičnega moža v Pravičnika, v tistega Pravičnika, ki ve, da je človek.

(Dalje prihodnjič.)

S U Š A

Sonce žge, zemlja bo vsa zoglenela,
drevje in bilje plamti,
v zarji oblaki goré,
v haljah škrlatnih pod mrak krvavé.

Žalostna duša želi si dežja,
saj v srcih nosimo polno gorja:
zubelj strasti vsepovsod tli,
živega cvetja več ni.

Sonce žge, zemlja bo vsa zoglenela!

Plameni naj nam prelijejo srca v zvonove,
da zadoné
in zarje oznanijo nove!

Sam naj v tem ognju v pepel izgorim,
veter naj ga po poljani raztrosi:
novo naj brst okrepim!

Gustav Strniša.

VRNITEV

Glej, tiho se gmajna že v zarji svetlika,
samotni hrast in trepetlika
gluho strmita preko poljá —
zdaj sta ko žalost mi blizu srca.

Eno vprašanje: Kaj moja vasica
dela že sredi nakita dreves?
Odgovora ni... le niže privihale
veje so vrste povešenih brez.

Tole so polja, ki sem jih ljubil,
zdaj jim imena komaj še vem!
Vetri nad njimi tod valovijo,
jaz grem z njimi sam in zgubljen.

Nekoč sem širokemu svetu kričal,
da polje in svoje gozdove še imam!
A druga žalost ljudem pôlje v duši,
kot jaz jo v svojem srcu poznam.

Razšli smo se (ne pomaga nam nič),
drag napev v moji duši je onemel.
Ne gaju ne poljem ga nisem podaril —
rdeči razkol svetá mi ga je vzal.

In samo v tej tesni, črni suknji,
ki po sivini mest diši,
morem še z njimi se pogovarjati
in onemeti sredi ravnin.

France Onič.

DIDEL, ANŽE IN MARKO

Ana Galetova

V vasi imamo tri norčke. Ljudje jih blagrujejo, češ: Srečni, ki nikoli ne mislijo na jutri. So to Didel, Anže in Marko. Dokler so bili dečki, so bili majhni norčki, ko pa so zrasli v fante, je tudi njihova norost narasla. Kolikor pa ni naredila narava sama, so pripomogli ljudje. Vseh neumnosti so jih spomnili.

Didel se je šel učiti za čevljarja. Mojstra je jezil in usnje pridil. V prostih urah je popravljal po hišah in igral orglice. Malo je bil gluha. Nič zato. Pesem, ki jo je igral, je bila vsako pot drugačna.

Anže je lenuharil. Dekla se je trudila z voli po kolovozih, on pa je ležal na vozu vznak in užival, ko ga je premetaval poskakujoči voz. Peš ni hotel hoditi. Še kadar je vozil gnoj, je sedel na njem. Če ga je kdo kaj povprašal, mu je Anže z istim vprašanjem odgovoril. V majniku ga je skrbelo, da bi detelja ne pozebla. Ko je nekje nekaj slišal o letalstvu, se je odločil, da si tudi on sam napravi letalo. Nekaj je v resnici gradil, a nihče ni mogel v tisti stvari spoznati letala. Preden pa se je bil pripravil na polet, je še poskusil s padalom. S starim dežnikom je izginil na kozolec, privezal nanj mačka in oboje vrgel na tla. Ko se je dežnik zvil in privezani maček potokel, je nehal Anže misliti na zračna pota.

Marko je bil edinec bogatega kmeta. Domišljjal si je, da tiči v njem velik vojaški dar. Samo potrpljenja je treba. Pričel je v hosti. Z metlo na rami je iskal po hosti zajcev. Vsakega uniformiranca je prosil za orožni list. Pred kolodvorom je večkrat čakal na tovorni vlak, ki mu pripelje naročeno orožje. Z govori je navduševal otroke za boj. V klancu je kopal strelske jarke. Vsak dan je čakal pisma od najvišjih.

Dokler so Didel, Anže in Marko hodili vsak svojo pot, je še bilo. Toda — ko so se našli in postali prijatelji! Nikoli ni bilo miru. Od studenca so hoteli napeljati v vas prav svoj vodovod. So že kopali jarek. Anže je bil inženir. Hud, strog, natančen. Onadva sta kopala. Očetje so jih morali doma zapreti. Drugega ni pomagalo. Pravijo, da je bil Didel s sukancem privezan za mizno nogo, pa ni smel strgati niti. Ali Anže ni imel več očeta. Matere ni ubogal. Medtem ko sta onadva sedela svoje žalostne ure v domačem zaporu, se je svobodni domislil že nekaj novega. »Tistega kmeta Grajžarja kaznujmo. Kaj bi nas neki tožil in podil. Prava škoda, nekaj metrov jarka čez njegovo senožet!« Zvečer so se prijatelji

že našli za hlevom. Kose so si nabrusili in Grajžarju pokosili nezrelo pšenico.

»Jaz vam pokažem!« je besnel Grajžar v jutru in šel terjat k trem hišam.

Vse polno grehov je imela trojica in z vsakim dnevom so postajali nadležnejši.

Slednjič so se pomenili, da se oženijo. Didel si vzame mlado učiteljico, tisto, ki rada poje. On ji bo igral na orglice in vse življenje jima bo lepo.

Anže pojde v trg po Pekovo. Bogata bo.

Marko pa vzame županovo Lenčko. Če izbruhne vojska, jo bo zazidal v klancu nad vasjo, da se je nihče ne dotakne.

Dolgo so hrepeneli po svojih nevestah. Nihče jim ni mogel dopovedati, da so si nápak izbrali. Šele ko so dekleta izvedele in so se same smejale, so se fantje zavedeli.

Tedaj se je zgodilo, da so hoteli vsi trije eno. Za vasjo je samotarila priletna Tometova Mica, tista, ki je imela vedno potrta okna. Tja so se šli ženit Didel, Anže in Marko — vsi hkrati. Prestrašila se jih je. Sreča, da so bili trije in se ženska za nobenega »ni mogla« odločiti. V zadregi in zvitosti jih je poslala k župniku, češ: gospod vam že povedó, kar vam gre.

In so šli vsi trije — Didel, Anže in Marko. Gledal jih je gospod Anton, gledal, gledal.

»Poslušajte, fantje, premladi ste,« jih je skušal župnik spametovati.

»Nismo. Dva in dvajset let eden k drugemu,« so se zagovarjali. »Saj se je Žerinov že prej.«

»Niste še gospodarji, počakajte, da boste kaj imeli.«

»Dobimo, dobimo. Samo recite, kateri od nas naj se. Jaz? Jaz? Jaz?«

Župniku je bilo, da bi se obrnil in šel. Ali šestero oči je čakalo. Tri gore so stale nepremično. Kaj naj jim reče?

»Fantje, Mica je stara.«

»Naj bo,« so trmasto vzdržali.

Župnik je začutil bridkost. Nekaj pravega jim mora povedati.

»Prijatelji, ampak — — — fantje, vi res nimate pravice do družine!«

Troje zmešanih pogledov. Troje vzdihov. Kot bi Bog poslal jasen trenotek vsem trem. Razumeli so. Brez besede so odšli drug za drugim iz župnišča.

Didel dela. Anže dela. Marko dela. Kot bi nehali biti norci, so. Ne iščejo se več za vogli. Kako zmešano še vedno povedó in brezcutni ljudje se jim smejejo in se jim bodo smejali.

Tomo Zupan:

JOSIP PREŠEREN

* 17. marca 1752.

† 24. marca 1835.

Die 17. hujus (martii 1752) circa 8ta vespertinam natus / et 18. media 9na baptizatus est Josephus fil. / leg. Ioannis Preshèrn et Gertrudis Coniugum / Levantibus eum Georgio Dollar et Ursula / Gollmerza per Ioan. Prettner Presbyterum Cu- / ratum Loci ex Commiss. Vicarij Localis / Ex Verba. Tomus VIII.

Rojen 17. marca 1752 na vrbenjski Boštijanovini je bil Josip Prešeren 1. aprila 1786, 34leten, v Gradcu na naslov mensae seminarii Graecensis v mašnika posvečen. Napačno je torej navedeno v šematizmu ljubljanske nadškofije l. 1788, da bi bil takrat 36leten. Ves svoj uk je dovršil v Ljubljani. Praktično leto bogoslovja pa v Gradcu v generalnem semenišču. Izprva je služboval memogredé tu v Gradcu. Že 1788 pa se navaja kot kapelan pri ljubljanskih uršulinkah, kjer bi bil ostal tri leta.

Kapelan na Brezovici.

Leta 1796 do 2. majnika 1797 je bil kapelan na Brezovici. Če je resnica mojega strica, Jurija Frtina, povest — napadli bi bili roparji brezoviško župnišče za časa njegovega tukajšnjega službovanja. On bi bil celo le malo oblečen in neobut pribežal v ljubljansko uršulinsko župnišče, na kraj svojega nekedanjega službovanja. V Instanz-Schematismus für das Herzogthum Krain izza l. 1800 je pisan kot kapelan na Vrhniki.

Lokalni kapelan na Kopanju.

Ljubljanski duhovski šematizmi ga imajo od 1802 do 1820 beleženega za lokalnega kapelana na Kopanju. V šematizmu 1815 berem duhovnije šmarskega dekanata razvrščene v tri kategorije. Kopanj je v tretji kategoriji in Josip Prešeren 1821 zaznamovan tu kot župnik. Menda je tako razločevanje pozneje jenjalo, ker l. 1815 je pisan kot lokalni kapelan na Kopanju.

Na Kopanju.

Lenka pripoveduje: V rodovini so jih po takratnem klicali Großonkel, kakor jim je rekel tudi pesnik Francè. Doktorja in brata Joža, ko sta bila v Ljubljani učenca, so z vso »košto« zalagali s Kopanja.

Ko je bil Francè nekaj dni na vakancah v Vrbi, je prav kmalu po prihodu vselej rekel: »Sedaj moram pa k stricem.« Prvi so bili vedno stari stric Jožef. Ko bi k njim prvim ne bil prišel, bi ne bilo prav. Najdalje je ostal pri Jožefu. Kako tako priliko so porabili, da so mu dejali v svoji gorenščini: »Francè, um imaš, um — pameti nimaš.« To pa le kot vihpravemu učencu, ker ni znano, da bi jih bil kedaj žalil. Še le potem je šel k stricema Froncu in Jakobu. Pa za manj časa, kakor pri Jožefu. Zato je bil v Vrbi doma le bolj malo na vakancah.

Francè v Ribnici v oskrbi dekana Bonaventure Humela.

Takoj sedemletnega Franceta so stari stric Josip sprejeli v svoje varstvo in ga imeli nekaj časa na Kopanju pri sebi. Ker pa tu ni bilo šole, so ga poslali v oskrbo v Ribnico dekanu Bonaventuri Humelu. Sta bila prijatelja. Na Kopanju so bili pri starem stricu naša teta Lenčica s svojo materjo, našo staro materjo, ki so bili, kot Boštijanova, gospoda Jožefa Prešerna sestra in našega očeta Šimna mati. S Kopanja pa so šli k svojemu sinu Jakopu takoj, ko so v Borovnici fajmošter postali. Gospod Jožef so radi imeli to svojo sestro; še raje pa Špelo, tudi sestro (moj zapisnik navaja sestro Meto), ki je bila njih oskrbnica in je pri njih na Kopanju vmrla. Teta Lenčica je na Kopanju pri njih ostala.

Francetu so Jožef strašno veliko pomagali na Dunaju. Kar so mogli, so pa pred Francetom oskrbovali tudi naša strica gospoda Fronca in Jakoba. Večkrat so Jožef pravili: »Študentom skozi malo denarja manjka. Tudi meni ga je manjkalo. Ko sem prišel h Krevlju v Žirovnico, svojemu veliko let starejemu bratu, mi je vedno kaj dal, kakšno cvançarico ali petico in jaz sem jo tudi rad vzel. Mož je zmiraj imel denar.« Vašo (pisateljovo) staro mater so kaj obrajtali. To so bili hči tega Krevlja. Še sedaj se mi dobro zdi, ko se spomnim te hiše. Zato Kraljici (pisateljevi stari materi) rad kaj vrnem, če k meni pride. Pa tudi drugi znanci so jih, posebno ko so se na Ježico preselili, radi obiskovali. Največkrat so bili tukaj, na Ježici. Vaša (pisateljova) stara mati. Ali so Vaša (pisateljova) stara mati kedaj bili na Kopanju, ne vem. Za vašega starega očeta dobro vem, da so bili vkup z našim očem Šimnom. — Za Andrejem Levcem berem l. 1817 Josipa Prešerna kot župnika na Ježici. Tukajšnji župljani so se vedno prepirali. Zato je Ježica izgubila pravico samostojne duhovnije in postala podružnica Sv. Petra v Ljubljani. To je trpelo od avgusta 1819 do majnika 1820. Ko se je Josip Prešeren preselil s Kopanja na Ježico kot lokalni kapelan, je bila zopet povzdignjena v lokalijo. Tu na Ježici je Josip Prešeren prvega pokopal v majniku 1820 in zadnjega v juniju 1829 (Simon Zupana).

Lenka nadaljuje: Zmiraj so bili gospod Jožef nejevoljni, ker smo me: sestra Jera, Katra, Urša in jaz, od Ribičeve hiše premalo imele. To posebno, ko se je sestra Mina na hišo omožila in so jej »čez« dali.

V Ljubljano v pokoj.

Leta 1820 so se z Ježice v Ljubljano podali v pokoj; ker na Ježici niso mogli več opravljati. Takrat je tudi naša sestra Katra z njimi v Ljubljano prišla. Stanovali so blizu šentjakopske cerkve v Rožni ulici števil. 100 v I. nadstropju. To je tam, kjer imata dve hiši kar vkup duri. Odtod se niso nikoli preselili. Dohtar, ki so mu ves čas šolanja strašno veliko pomagali, je takoj šel tu sem k njim stanovat, ko se je vrnil iz Celovca. Plačeval jim je menda mesečno 7 forintov; pri Kastelcu pa poprej 12 forintov. Bolele so jih z Ježice prišle zmiraj nogé. Komaj so prilezli k Sv. Jakobu maševat. Ob novi maši našega brata Jurija so bili še živi. Toda na novo mašo niso mogli priti. Več bukev so prihranili svojemu nečaku, Boštijanovemu Janezu Prešernu, ki je v Radoljici vmrl kot notar. Pohiščino so zapustili naši sestri Katri, ne našemu Francetu. Ona jo je potem rabila za doktorja

v Kranju. Postelja, ki jo imate sedaj Vi (pisatelj tega), je bila v tem Jožefovem pohištvu. Tudi prepisali bi bili vse svoje ostalo na Katro. Je pa rekla: »Nočem, bo preveč z gosposko opraviti.« Potem so pa mesto Katro pustili to Boštijanovim v Vrbi. — Zadnjo zimo so zatekali. Janez Reš, takrat kapelan pri Sv. Jakobu v Ljubljani — vmrli kranjski dekan — so jih pripravili na smrt. Ko so vmrli, sem bila jaz stara 24 let. Na pogrebu v Ljubljani so jim bili: naši sestri Katra, njih oskrbnica, Mina Ribiška; dohtar in vrbenjski Boštijan, Jakob Prešeren, njih nečak.

Boštijan Jakob Prešeren je bolnega gospoda Josipa prevzdigoval.

Prav kot pri doktorju v Kranju, je bil Boštijan, Jakob Prešeren, tudi v Ljubljani pri njih v bolezn. Prevzdigoval jih je, kakor je pozneje doktorja v Kranju. Spomenika nimajo Josip Prešeren nobenega. Njih grob je pa tretji od velikega sredi pokopališčnega križa pri Sv. Krištofu v Ljubljani. Tako je zmiraj pravila Katra. Po njih smrti je bila naša sestra Katra vedno pri doktorju in nikoli nikjer drugod. Pesnika Franceta Katra ni hotela zapustiti.

Premoženja je lokalist Josip Prešeren vselej dosti imel.

Kaj en previden, posebno najden in moder mož so bili ta stari stric. Tako so znali, da so vselej vsega dosti imeli, kakor naš brat Jurij, ki je tudi zmiraj imel. Do sorodstva so bili nenavadno dobri. — Jurij Frtin, vaš stric, mi je pravil, da sta jih šla z njegovo sestro Lucijo na Lucijino vrbenjsko ženitnino v Ljubljano povabit, ko je bila nevesta. So jej pa vročili 30 forintov v samih novih cvancgaricah.

Šematizem ljubljanske nadškofije l. 1788 ima o Josipu Prešernu začrkane besede: Mož je bil slaboten, če tudi zdrav, srednje nadarjen, spodobnega vedenja ter izglednega življenja.

Temu priprostemu, a tako zelo previdnemu možu gre naša zahvala, da imamo Prešerna.

PROFESOR DR. JANEZ REGEN

F. S. F.

V naši slovenski domovini so kraji in doline, ki so bile nenavadno plodne za naraščaj slovenskega izobraženstva. Med njimi je tudi Poljanska dolina. Ta nam je dala razen Jerana, Tavčarja, Ušeničnikov in drugih tudi biologa, profesorja dr. Janeza Regena, možá, ki je trd Slovenec, pa v Slovencih veliko manj poznan kakor v znanstvenem svetu od Japonske do Amerike. Drugi narodi ugotavljajo za vsakega svojega čevljarčka, kje biva in kako mu gre v tujini, mi pa se premalo menimo celó za svoje najboljše može, ki slovó v tujini in nikoli ne pozabijo in ne prikrivajo, da so slovenske zemlje sinovi. Tak mož je dr. Janez Regen. Niti malo se ne drznem, da bi skušal kaj pisati o njegovih številnih znanstvenih razpravah. Te so vekovita odkritja, ki ne bodo nikoli pozabljena. Toda o tem more in sme pisati le strokovnjak. Je pa njegovo življenje kot življenje človeka, kot borba revnega, kot silna sila učenjaka tako zanimivo in važno, da se mi zdi dolžnost, oteti ga pozabljenosti.

Z Regenom sva se seznanila in postala prijatelja v semenišču. Ko sem prišel po počitnicah v II. letnik

bogoslovja, sem strmé bral, da mi je odkazana soba skupaj z — Regenom. Regen je bil namreč tedaj že tretjeletnik. Zoper vse navade pa je bilo, da bi stanoval mlajši bogoslovec s starejšim. Hitel sem v sobico. Regen je razkladal po postelji svojo borno prtljago. Ko me zagleda, se na ves glas zasmeji, plane k meni, mi stisne roko in vpraša v poljanskem narečju, ki se ga danes še prav tako drži kot vseh drugih Poljancev:

»Tete mrha, povej mi, ali so naju dali skupaj zato, da bi ti mene poboljšal, ali zato, da bi jaz tebe pohujšal?«

»Janez, kar smo, to smo. Prijatelja bova in konec.«

Lotila sva se vsak svojih predalčkov, kamor sva zlagala študentovsko brklarijo in se menila in smejala. Ko sva vse pospravila, je Janez šele opazil moje citre. Tedaj je on potegnil svoje izpod postelje in vesel odprl skrinjico: »Dva citrarja! Ali bova godla!«

Njegove citre so bile nove, diagonalne, zelo velike.

»Zaigraj mi!«

Janez je uglašil strune in začel. Poslušal sem ga z očmi in ušesi. Prebiral je strune kakor na harfi, citre so donele, jokale, grmele koračnice in se spet prelivale v sanje.

Janez je nehal.

»Sedaj še ti zaigraj.«

Prevzet sem vstal, zaklenil svoje citre v skrinjico, jo sunil pod posteljo in ves obupan rekel:

»Nikoli več se jih ne dotaknem! Tako me je sram mojega škripanja.«

In res se jih nisem.

Dasi sva bila z Janezom prej dobro znana, sva kot sobna tovariša postala iskrena prijatelja. In prečudno: zlepa nista dva sobnika tako molčala, kot sva midva. Do obeda nisva spregovorila skoraj besedice. Ko sva se zjutraj vrnila iz kapele, je šel »tednar« (tako sva se vrstila) vselej po zelenko vode in jo prinesel in postavil na mizo. Nato sva vzela vsak kos kruha, vsak svoj pipec, stopila drug poleg drugega, dvignila levo nogo — in začela korakati po sobi gor in dol ter opravljati najin »ambulando zajtrk«. Vsako jutro. Brez besede, zamišljena vsak vase in zase. Ko so zvečer drugi plegli, sva midva še redno bedela. Janez je potegnil pod strune debel pivnik in pritajeno godel, jaz pa sem praskal svoje prvence na papir. Izjema so bili večeri, ko sva se »traktirala«. Oba sva imela dobri teti v Ljubljani. Vrsteč se teden za tednom sva dobivala priboljške: štruco belega kruha, klobaso, steklenico vina. Vse, do zadnjega grizljaja, sva bratovsko delila. Ob takih večernih pojedinah je počivala struna in pero — pa sva modrovala — modrovala — — — Tako lepo nama menda ni bilo nikdar več na svetu.

Dasi sva si bila do podrobnosti odkritosrčna in zares iskrena, ni prijatelj Janez niti enkrat vse leto omenil, da zapusti bogoslovje in se posveti drugemu poklicu. Tako je minilo skoro leto. Janez, me je v počitnicah obiskal, da sva šla na Triglav (1895). Tista pot je poglavje zase. Z Velega polja smo zašli v skale in strmine proti Vojam. Poti nobene, prehoda nismo našli, opoldanska vročina silna, pijače nismo imeli niti kapljice. Ustnice so se nam od suhote razpokale in krvavele, lezli smo kvišku proti Tošnu in resnično padali od onemoglosti. Ko smo pritavali do planine

na Tošen, smo popadali krog škafo vode, ki nam jo je prinesla majerica, in ne da bi črhnilo, izpili ves škafo do kaplje. Na tej poti je Janez izgubil denarnico, kjer je imel vse skrivne prihranke. (Tedaj je že zbiral menda podzavestno za pot na Dunaj.) Pošten Bohinjec pa je denar našel in ga vrnil. Tudi na tej poti mi Janez niti z besedico ni omenil, da jo zdaj misli mahitati na Dunaj. Je resnična uganka, kako je snovalo v njem. Saj niti ni sam sebi tega priznal, kar dokazuje tole:

Med počitnicami je bil Regen pri bratu Jožu na Vojskem, kjer mu je gospodinjala mati. Nekaj dni pred odhodom v Ljubljano v semenišče (1893) pokliče mati Janeza v svojo sobo — Joža ni bilo doma — odpre skrinjo, pokaže skrbno spravljeno obleko in reče: »To sem imela pri poroki, skrbi, da jo bom imela tudi na 'parah'. Sem tvojemu očetu bila vedno zvesta.« Hipoma pa ji zastane beseda, gleda vsa odrevenela nekam v silno daljo in čez čas reče: »Kaj ti to govorim. Ko bom umrla, boš silno daleč. Niti k pogrebu te ne bo.« Janez ji je odgovoril: »Kvečjemu bom kje na Dolenjskem za kaplana. To ni tako strašno daleč, da bi ne mogel k pogrebu.« Mati, vsa vzneta, ga hitro ustavi: »Ne, ne! Ne boš na Dolenjskem, ampak veliko, veliko dalje; silno daleč!« Janez priznava sam, da niti slutnje ni imel tedaj, da bo za nekaj tednov že zapustil semenišče in šel na Dunaj.

Vrnil se je po počitnicah z drugimi vred v četrti, tedaj zadnji letnik bogoslovja.

Po nekaj tednih pa ga je poklicalo z nezmagljivo silo. Prišel se je posloviti:

»Z Bogom!«

»Torej zares?«

»Moram.«

»Kako boš živel?«

»Ne vem. Vem samo to, da grem v stradež, toda moram.«

Stisnil mi je roko, dvakrat, trikrat. Oba sva molčala, si gledala v oči, kamor so nama silile solze. Janez se je naglo obrnil, trdó zaprl vrata za seboj in odšel. Ves večer nisem mogel prebrati niti stavka iz knjige.

Regenovo življenje.

Življenje tega odličnega slovenskega učenjaka je res kakor roman. Vse, kar si upam zapisati, je zapisano ali ustno povedano od njega samega. Mnogo tega življenjepisa je samo dobesedni popis iz njegovih pisem.

Profesor, biolog dr. Regen Ivan (v pismih vedno Janez; v znanstvenih spisih pa Johannes ali Johann) se je rodil 9. decembra 1868 na Trati pri Poljanah nad Škofjo Loko. Oče je bil v Trstu rojeni Slovenec in se je pisal Režén. Italijani, ki za ž nimajo posebne znake, so pa Režena, pišoč g za ž, zapisali za Regena, in ko se je oče v mladih letih (bil je pozneje tkavec) preselil iz Trsta k svojim sorodnikom v Žirovski vrh, je prišel ta priimek z laškimi listinami vred tudi v matice na Trati. Očetu je bilo prav za prav ime Rudolf. Rojen je bil 27. novembra 1817 v Trstu. A to, očitno pod tržaškim vplivom dano ime je bilo pa za slovensko družino tako tuje, da ga nihče ni klical s tem imenom. Rekli so mu kratkoma Janez in tudi mati sama ga ni nikdar drugače imenovala. Mati Marija, po domače Mina, je bila Gričarjeva iz

Prof. dr. Janez Regen.

Žirovskega vrha, rojena 7. septembra 1826. Imela je tri sinove; Janez je bil najmlajši. Ko je bil komaj povit v plenice, je zapustil oče zaradi pomanjkanja dela svojce in šel iskat zaslužka po svetu. Oče je bil tkavec in je prej dosti dobro zaslužil. Ko so pa prišli stroji in ljudje niso več pridelovali preje doma, je mož zgubil zaslužek. Zato je popustil svoje statve, citre in družino in moral s trebuhom za kruhom. Ustavil se je nekje na Koroškem, kjer je revno živel kot rudar. Starejša dva, Jože in Miha, sta bila takrat že od doma; prvi se je šolal v Ljubljani, drugi pa je služil pri svojem stricu v Borovnici.

Tako je ostala mati z najmlajšim sama v velikem pomanjkanju in bedi; oče ji namreč ni mogel nič poslati. Gostovala je najprej v Čadeževi, pozneje v Omejčevi bajti v Lajšah, v vasici, ki spada v faro Trato. Kruh si je služila kot dninarica za poljska dela. Hodila je tudi na žetev na Ljubljansko polje. Ker ni bilo nikogar, ki bi bil pazil na njenega otroka, ga je jemala s seboj, ko je hodila delat na polje. Tako je prišel Regen že v zorni mladosti v neposredni stik z naravo in njenimi skrivnostmi. Nobena stvar ga pa ni tako pritegnila nase, kakor muren s svojim petjem. Na tistem travniku v Lajšah, ki se razprostira od Omejca in Prnca proti Mehevku, je kot deček lovil in opazoval svoje murne.

Mati ni hodila v šolo (takrat je še ni bilo na Trati). Vendar pa se je sama naučila brati. Posebno rada je pela. Njen spomin je bil čudovit. Ko je sin Janez kot četrtošolec zbiral narodne pesmi, mu jih je napela in narekovala na pamet cel zvezek. Ko je brat Jože, prišedši kot osmošolec na počitnice, materi zapel nekajkrat znano nemško velikonočno: Der Heiland ist erstanden — jo je mati kar hitro pojoč vso ponovila, dasi ni razumela besedice nemški. Ko je bil brat Jože že župnik na Vojskem in te pesmi davno ni več znal, mu jo je mati še gladko ponovila.

Regenova mati je zelo ljubila naravo. Pomladi je nosila s polja Janezku prve cvete, jeseni krasno barvane liste grmovja. Poleti skoro ni prišla s polja, da ne bi bila vjela kakega žužka in ga prinesla pokazat sinčku. Nekoč mu je prinesla blestečih kristalov, ki jih je našla v kamnolomu. Posebno pomenljivo za poznejše Janezovo življenje je bilo, da ga je seznanila z murnčkom. Mati je tega črnčka posebno rada imela — zaradi njegovega zvonkega petja.

V osnovno šolo je hodil Regen najprej v domači vasi (torej je Trata že imela šolo), v drugi razred pa je šel v Škofjo Loko. To prvo pot v svet je omogočil uka žejnemu dečku domači kaplan Peter Ogrin s tem, da je plačal zanj stanovanje za eno leto. Hrano pa mu je sprosila mati pri kapucinih, kjer je potem pri maši stregel. Ostale razrede osnovnih šol in gimnazije z maturo (1882/3—1889/90) je dovršil v Ljubljani.

Zanimivo je, da so bili vsi trije bratje veliki prijatelji narave. Miha, čevljar, je imel hišnega pajka.

Regenov oče z družino.

Kadar mu je ujel muho in prišel z njo v bližino mreže, je pajek hitro pribezljal iz skrivališča, sedel Mihi na roko, mu vzel muho izmed prstov in spet stekel nazaj v mrežo. — Jože, župnik, je imel kanarčka, ki mu je hitro priteknel iz kletke na roko, kadar ga je poklical.

Vsi trije bratje so svojo mater silno ljubili. Ona je bila, krog katere so se zbirali, h kateri so se zatekali. Pretresljivo je, kako je brat Jože že kot bogoslovec mater podpiral in z njo brata Janeza. Del kruha, ki ga je dobival Jože za zajtrk v bogoslovju, je shranjeval in sušil. Po te kosce posušenega kruha je hodila uboga mati iz Poljan v Ljubljano — seveda peš! (Pot je dolga osem ur tja, osem nazaj!) Večinoma s tem kruhom je izredila mati sina Janezka. Sedanji učenjak piše: »Še danes mi je tak, trdo posušeni kruh prava slaščica. Imam ga vedno v zalogi. Kadar ga jem, poka in hrešči pod zobmi, da je veselje. Pri tem mislim na svoja mlada, tako revna in vendar tako srečna leta.«

Tu ga je najprej podpirala njegova teta Ančka, pozneje pa rodbina Turkova. Kot četrtošolec — bil je takrat odličnjak — je dobil stipendijo mesta Ljubljane, ki jo je obdržal do konca gimnazijskih let.

Prirojeno veselje do glasbe, tudi oče je bil citrar, dasi ga Janez ni nikoli slišal (te »šmentane« citre so mu pregnale marsikatero trpko uro že na srednjih šolah), mu je dalo podlago za poznejše znanstveno opazovanje in raziskovanje petja in sluha žuželk.

Po vplivu profesorja Matevža Voduška, ki je dijake navdušil za slovenstvo in slovanstvo, je Regen ustanovil s svojimi prijatelji v četrti šoli društvo »Savica«. Znanje cirilice je bilo poleg zanesljivosti glavni pogoj za vstop v društvo, katerega namen je bil, vaditi člane v pisateljstvu in govorništvo. Drugi ustanovniki so bili: Janko Benedik, Ivan Dovjak, Franjo Globočnik, Josip Juvanec, Vekoslav Kokelj, Josip Prevec, Ivan Rozman in Hugon Turk. Shajali so se v sobi, ki jo jim je dala na voljo rodbina Turkova. Društvo je izdajalo leposlovni list »Savica«, ki ga je urejeval Regen. List je bil hektografiran v več izvodih in je izhajal nekaj let. (Dalje prihodnjič.)

SLIKAR ADOLF PIRSCH

V Gradcu ob Muri je umrl 28. aprila 1929 mož, ki je bil sin naše dežele, ki se ga pa domovina doslej ni spomnila, ker ji je bil neznan, čeprav je kot slikar dosegel evropski sloves.

Ta mož je Pirsch Adolf Rajmund Julij, rojen v Gradcu pri Črnomlju v župniji Podzemelj 4. julija 1858, krščen pa 11. julija.¹ Oče mu je bil rudarski pristav Ivan Rajmund, mati pa Jožefa, rojena Kauzhammer.

Zgodaj je zapustil rojstni kraj in se preselil na Štajersko, kjer se je v Gradcu učil risanja na deželni risarski šoli od 1874 do 1879. Potem je odšel v Benetke, nadaljevat svoje studije. Poslej je živel v Gradcu.

¹ Prim.: Wastler, Steir. Künstler-Lexikon, 121; Stegenšek, Dekanija Gornji grad, 70, 79, 183; Grazer Tagespost, Morgenblatt 24. Okt. 1929; rojstno matico v Podzemlju; Van Haelen: De Portretschilder Adolf Pirsch v listu Op te Hoogte, 1926, str. 80—84, Haarlem.

Že kot učenec direktorja Henrika Schwacha na graški risarski akademiji je zbujal pozornost zaradi svoje izredne marljivosti in nadarjenosti, še bolj pa po dovršenih studijah, ko je razstavil nekaj zelo uspešnih portretov. Njegov ljubeznivi nastop mu je odpiral duri v hiše visoke aristokracije in odličnih meščanov, ki so naročali pri njem portrete. Pri portretih si je vzela za vzor velike angleške portretiste Gainsborougha, Romneya in druge, kar mu je čudovito uspelo. Da bi si znanje še bolj izpopolnil, je prepotoval Nemčijo in Italijo. Doma je priredil nato dve večji razstavi portretov, kjer sta zlasti portret žene vseučiliškega profesorja dr. Eschericha in značilni portret dvornega svetnika Zeidlerja proslavila njegovo ime.

Iz te dobe so najbolj znane slike: Nastanitev (Einquartierung), 1887; Puščavnik pri branju, 1894; portret štajerskega skladatelja Absäugerja, 1898, in ravnatelja risarske akademije Henrika Schwacha, ki se nahajajo v graškem muzeju.

Poskusil je nato s portretno razstavo v Dresdenu, ki je tako uspela, da je moral dalje časa ostati v tem mestu, da je mogel zadostiti naročilom. Portretiral je vso dvorno družbo in najvišje plemstvo. Tedanja kraljica vdova je sama prevzela pokroviteljstvo na Taschenbergu prirejene razstave, ki so jo občudovali celo vsi domači slikarji.

Kmalu potem je odpotoval na Angleško, da poskusi tudi tu svojo srečo. Res se mu je sreča nasmehnila. Štirinajst let je imel vedno dovolj posla navzlic temu, da je delal s čudovito marljivostjo. Ustvaril je nepregledno množico ljubkih portretov. Odlični aristokrati so ga vabili od graščine do graščine. V Londonu je priredil več razstav, ki jih je javnost z veseljem pozdravila, ocenjevalci pa so brez pridržka hvalili njegovo delo. Tako je preživel med trušcem vojske v tihem delu vojno dobo. Okoli 1922 se je preselil na Nizozemsko in se nastanil v Haarlemu. Tudi tu je imel obilo posla. Spomladi 1920 od 29. marca do 24. aprila je razstavil svoja dela v tako zvani Hofwacht, ki jo je obiskalo najodličnejše občinstvo in tudi princ Henrik, mož nizozemske kraljice.

Še preden je odpotoval na Angleško, je portretiral dve osebnosti, ki sta bili znani vsemu svetu. Dunajski občinski svet in župan dr. K. Lueger sta mu naročila portret Leona XIII. l. 1900. Slikar je izdelal dva portreta, enega za dunajsko mestno hišo, kjer je visel do prevrata 1918, in enega za Vatikan. Sodba je bila, da je to najboljši Leonov portret; gledavce je omamljala čudovita prirodnost. Voščeni obraz, modrikasti obrobek rok, prijazni nasmešek okoli ustnic in bister pogled so zapuščali gledavcu nepozaben spomin.

Ko je cesar Franc Jožef slišal, da je Pirsch slikal Leona XIII., je povabil slikarja k sebi in ga naprosil, naj ga portretira. V ta namen mu je dal na dvoru v prvem nadstropju sobo za stanovanje. Cesar se je s slikarjem rad pogovarjal, zlasti ga je zanimalo, kaj je papež govoril in kako se je v tej visoki starosti počutil. Pirsch je naslikal dva portreta v naravni velikosti. En portret se nahaja v staroslavni graški deželni hiši.

Tudi v češki grad Konopiště je bil Pirsch povabljen, da je portretiral otroke tedanjega avstrijskega prestolonaslednika, in v Dresden, da je naslikal sinove zadnjega saškega kralja.

Tako je postal Pirsch v resnici dvorni slikar, čeprav tega naslova ni imel. Leon XIII. ga je odlikoval z redom sv. Gregorija, s katerim je postal »cavaliere«.

V Gradcu je portretiral že prej tedanjega deželnega glavarja Gundakerja Wurmbanda, grofa in grofico Hartenau in kneza Lichtensteina. V Belgiji, kjer je tudi nekaj časa bival, je naslikal vso dvorno družbo.

V Gradcu krasi cerkev usmiljenih bratov Pirschova slika sv. Janeza od Boga iz leta 1882; v Mariboru kaznilnično kapelo slika sv. Družine; frančiškansko cerkev v Nazaretu na Štajerskem slika Kraljice sv. rožnega venca. Ena slika je s prvim poletom zrakoplova grofa Zeppelina poletela v Ameriko.

Lepo sliko Matere božje z Jezuškom in sv. Janezom Krstnikom je naslikal za krilnega pobočnika saškega kralja, Kurta Dombrowskega. Ob prevratu 1918, ko se je vsa hiša porušila, je slika obvisela na steni. Vojaki so jo rešili. Trgovec z umetninami Franke jo je pridobil in prodal za 40.000 zlatih mark nekemu tovarnarju.

Pirsch je naslikal tudi nekaj tihožitij in pokrajinskih slik. Lotil se je celo podobarskega dela in je modeliral dva vodnjaka Venere in Styrie, ki pričata, da je bil v plastiki dobro izvežban.

Zadnja leta svojega življenja je preživel na Nizozemskem, kjer je deloval v Haarlemu. Prekoračil je že sedemdeseto leto. Leta in napor so pa začeli krhati njegovo zdravje. Že bolehen je bil poklican v grad Doorn, da naslika bivšega nemškega cesarja Viljema II. z ženo Hermino. Dobil je še mnogo drugih naročil, toda zvpajnenje žil je tako napredovalo, da teh naročil ni mogel več izvršiti.

V začetku aprila 1929 se je povrnil domov v Gradec k svoji ženi Ani, k hčeri in sestri. Že na Nizozemskem je prestal dvojno rebrno vnetje, ki mu je zelo oteževalo dihanje. Hudo je trpel zadnje dni svojega življenja, dokler ga ni smrt rešila pozemskih bridkosti v nedeljo 28. aprila 1929 ob devetih dopoldne. Pokopali so ga na Steinfeldskem pokopališču.

Čeprav krasita samo dve njegovi oltarni sliki, v Mariboru in Nazaretu, slovensko domovino, ne smemo pozabiti na tega odličnega slikarja, ki mu je zibka tekla v naši Beli Krajini.

Viktor Steska.

KRSTNA, RODBINSKA IN KRAJEPISNA IMENA

dana po času rojstva oziroma odkritja.

Po stari ljudski navadi se daje otroku najrajši tisto krstno ime, ki ga otrok »prinese s seboj v peščici«, t. j. ime tistega koledarskega svetnika, na čigar dan je dete rojeno. S pomočjo tega »prirojenega« zaščitnika naj se novi zemljan še učinkoviteje včlani v duhovno občino Cerkve. Otroku dobi ime svetnika svojega rojstnega dne tako rekoč za botrov dar. Če se otrok »nazaj krsti« (t. j. po svetniku, čigar god je bil pred otrokovim rojstnim dnem), zaostane dojenček po ljudskem mnenju v telesnem in duševnem razvoju. Bolj priljubljeno je, da se dete »naprej krščuje«: toda med otrokovim rojstvom in praznikom njegovega svetnika ne sme biti preveč časa (kvečjemu tri tedne).

drugače bi se dete po tej ljudski veri odtegnilo za-
ščitnikovemu varstvu. To velja zlasti za prvorojenca.

Tako se je Primož Trubar rodil (bržkone) 8. ju-
nija, na praznik sv. Primoža, Francè Prešeren 5. de-
cembra, na dan sv. Frančiška Ksaverija itd. Jernej
Kopitar sam pravi, da se je rodil 23. avgusta (po Marnu
21.) in da so ga krstili 24. ter mu dali ime sv. Jerneja,
čigar praznik je ta dan.

Včasih dobi tudi kak deček poleg moškega imena
še ime svetnice, ki ima svoj god na dečkov rojstni dan;
tako se je komponist Karel Marija Weber rodil dne
18. decembra (1786), ko je bil v njegovi škofiji god
Marijinega pričakovanja.

Izmed krstnih imen kažeta latinsko ime Dominik
in grški Cirijak na Gospodov dan — nedeljo, Natalija
pa pomeni »rojeno o božiču«.

Ko so od 11. do 14. stoletja nastajali naši pri-
imki, se je upošteval tudi čas rojstva, zlasti ker se
po prastari ljudski veri pripisuje nekim dnevom po-
seben pomen.

Še dandanes mislijo, da bo v nedeljo rojeni otrok
ljubljenec sreče. Tako se razlaga priimek Nedeljko
(na Štajerskem n. pr. v Trnovcu) in Nedelja (leta 1468
v Trstu). [Otok Dominica v Zahodni Indiji je dobil
tako ime od mesta Santo Domingo (Sveti Dominik),
katero so na tem otoku ustanovili Španci na god
tega svetnika, 4. avgusta 1498. Po tedenskih
dnevih so imenovani tudi kraji: Velika in Mala
Nedelja, Nedeljišče, Sobota (Murska), Sobotišče, Pod-
četrtak, Podstreda, morda tudi Subotica.] Vrnimo se
k priimkom! Najbolj je razširjen Petek (v župnijah:
Brdo, Libeliče, Št. Lipš na Koroškem; Laško, Št. Janž
na Peči, Dramlje, Velika Nedelja, Sv. Tomaž, Sv. Mar-
jeta pri Ptuj na Štajerskem; Boštanj ob Savi in Rib-
niška dolina na Dolenjskem; na Gorenjskem že leta
1586, v Ljubljani leta 1599); v Gornjem gradu je pri-
imek Sobota, v Št. Vidu pri Stični, Ribnici in Velikih
Laščah na Dolenjskem, v Ribnici na Pohorju in dru-
god Praznik, v Sostrem in Dobrunjah pa Svetek.

Posebno važnost so od nekdanj pri rojstvu in krstu
prilagali velikim cerkvenim praznikom. Tako je treba razumeti priimek Božič (v Št. Janžu, v
Podmelcu, Šebreljah in na Šentviški gori na Goriškem,
v Budanjah, Št. Vidu in Podragi na Notranjskem, v
Slovenski Bistrici, Sevnici in na Gomilskem) in Božičko
(v Majšperku na Štajerskem). Ko je Vasco da Gama
o božiču l. 1407 dosegel južnovzhodno afriško obrežje,
je dal deželi po dnevu prihoda ime Natal, t. j. božična
dežela. Na ta način so bili krščeni tudi Binkoštni otoki,
Velikonočni otok, otočje Sv. Duha, Božični otoki, Asun-
cion (Marijino Vnebovzetje), Trinidad (Sv. Trojica) in
drugi. Francoska priimka te vrste sta Pascal (= Veli-
konočnik) in Toussaint (= Vsi sveti).

Priimek Doberlet (n. pr. na Ježici pri Ljubljani)
je bil nemara prvotno voščilo otroku, rojenemu na dan
novega leta. V Ribniški dolini in v mirnopoški fari na
Dolenjskem so ljudje s priimkom Pust, v Starem trgu
pri Ložu pa Kvaterniki.

A ne samo dan, tudi dnevni čas rojstva je
včasih pomemben pri izbiri imena. Splošno se rodi
ponoči več otrok kot pa podnevi; zato so klicali mnogi
narodi boginjo lune na pomoč za srečno otrokovo
rojstvo. Otroke, ki so prišli na svet ob zori, so Rim-
ljani imenovali Lucije (od lux = svetloba). Priimki

kakor Večer (leta 1560 Podlonk na Gorenjskem), Ju-
traš, -až (v Trebnjem in Metliki), Jutrišek (na Gorenj-
skem), Jutriša (na Štajerskem), Zoran, Zornik, Zore,
Zor, Zorec, Zorko, Poznik, Poznič i. dr. kažejo na
dnevni čas rojstva prvega nositelja. Zadnja dva
seveda lahko pomenita tudi otroka, ki je pozno rojen,
t. j. pozneje, kot se je računalo in pričakovalo, ali pa
v poznih letih zakonske zveze (ta pomen ima brez
dvoma priimek Postružnik [n. pr. v Brežicah]).

Izmed rojstnih mesecev so s priimki zastopani:
Prosinec, -enec (v Zagorju ob Savi in na Gorenjskem,
leta 1380 v Trstu), Sušec, -ic (v Slivnici pri Mariboru,
leta 1580 na Vinici v Beli krajini), Traven (v Rovih,
Vodicah, Šmartnem pod Šmarno goro, Dobu in na
Koroškem), Majnik (na Notranjskem in Gorenjskem),
Srpan (Svibno, Stari trg pri Ložu), Kimovec (Vodice,
Sava pri Litiji) in Gruden (Dobropolje, Velike Lašče,
Preserje, Vojsko, Nabrežina, Lokve pri Trnovem, Zgo-
nik; leta 1650 v Žireh).

Redki so priimki po letnih časih: Zima, -ec,
-ič, -šek, -ovec; Jesen, -ko, -ik, -jak, -šek in Pomlade
(okrog leta 1590); na poletje ne kaže noben priimek.

I. Koštiál.

SADJE V SLOVENSKIH PREGOVORIH IN REKIH

I. šašelj

Breskev.

Če breskve pred sv. Gregorijem cveto, trije eno
pojedó.

Vse sem prestal, samo breskovih koščic mi niso
na glavi drobili.

Češplja.

Če je na sv. Florijana dan megla, potem bo dosti
češpelj.

Kadar češplje dva meseca (marca in aprila) cveto,
takrat ne obrodijo (ker radé pozebejo).

Češnja.

Beračeva molitev in češnjevo cvetje malo izda.
Dolžan sem mu samo tri zelene češnje (prav malo).
Drva je treba kupiti, kadar so češnje zrele.
Kadar češnje zore, takrat trta cvete.
Kadar je pred sv. Martinom leda po kalih (lužah),
prihodnje leto ne bo češenj.

Kakor obrodijo češnje, táko bo grozdlje.
Kdor češnje zoblje z bogatim, mu repi ostanejo.
Kdor z gospodo češnje zoblje, ostanejo mu repki.
Lepše češnje na koncu vej rastejo.
Pozimi otrokom češnje obetajo.

Sv. Vid — češenj sit.

Z gospodo je lahko češnje brati, ali težko zobati.

Z njim ni dobro češenj zobati.

Tvoja modrost je od češenj do višenj.

Drobnica (cibora).

Sv. Magdalena — drobníčarka (o sv. Magdaleni so
zrele drobnice).

Hruška.

Dokler ima medved še gnilih hrušk, ne boji se
lakote.

Ko hruška cvete, je bela kakor peča.

Najboljše hruške ose objedajo.

Obeta hruške na vrbi.

Potrpljenje je boljše kot medena hruška.
Si se pomladil kakor hruška.
Zrela hruška sama z drevesa pade.
Zreli hruški ni treba vetra.
Zrelih hrušk ni treba otresati.

J a b o l k o.

Ako ni sladkega jabolka, je dobro tudi kisló.
Denarja kakor pešká na jablani.
Jabolko je zjutraj zláto, opoldan srebrno, zvečer
svinčeno.

Jabolko ne pade daleč od drevesa, samo potoči se.
Jabolko zrelo — pade samo.
Na lesniki nikdar jabolko ne zraste.
Po trnju še nikdar ni bilo jabolka.
Prej bo smreka jabolko rodila, kakor boš ti to
storil.

Kdor je v sredi, ima zlato jabolko v skledi.
So si podobni, kakor bi jabolko razpolovil.
Ugriznil je v kisló jabolko.
Vsako jabolko pade blizu stebela.
Zrelo jabolko samo pade.

J a g o d a.

O binkóštih zrele jagodice so dobrega vinca glas-
nice.

K o s t a n j.

Najboljši kostanj ima včasih črva.

L e š n i k.

Ako je sv. Marjete dan deževen, lešnik tisto leto
bo črviven.

Če na sv. Petra in Pavla dan grmi, bodo lešniki
črvivi.

Dva lešnika orehu vojska.

M u r v a.

Kadar murva že brsti, slane se več bati ni.

O r e h.

Če kres deži, orehov ni.

Če na kresni dan dežuje, orehom slabo prerokuje.

Dež na Cirila in Metoda orehe in kostanj domala
oglodá.

Dež na sv. Janeza dan gláve rad stori orehe piškave.

Kdor pod orehovo senco sedi, oreha ne dobi.

Lahko je s tujim polenom orehe klatiti.

Laže, kakor bi orehe trl.

Ne boš ti meni na glavi orehov tolkel.

Piškavega oreha je največ slišati.

O s k o r u š.

Kdo bi na oskoruš lazil po smokvo!

S a d j e.

Drevo se po sadu spozná.

Iz lesnike je lahko še prav dobro sadno drevo in
dober sad.

Kadar v adventu jug hladi, drugo leto dosti sadja
rodi.

Kakršno drevo, tak sad.

Kolikor ivja o božiču na vejah blesti, toliko sadja
drugo leto na drevju visi.

Prosinec mrzel, da poka, sadje v jeseni in moka.

S starega drevja sadje samo odpade.

Sadje je les, ako ni kruha vmes.

Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadje polno.

Veter sveti dan obeta dosti sadja drugega leta.

N O V E K N J I G E

Dnevnik cesarja Marka Avrela. Prevedel S o v r é
A n t o n. Izdala in založila Slovenska Matica v Ljub-
ljani 1934 Strani XXII + 136. — Grka Platon in Ari-
stotel nam predstavljata vrh antične filozofije. Obe
tedve imeni sta neločljivo zvezani s prvimi največjimi
imeni krščanske filozofije, v prvi vrsti s sv. Avguštino-
m in zlasti še s sv. Tomažem Akvincem. Rimljani
sami niso bili niti dobri izvorni misleci niti prav
izvirni literati. Značilen primer rimskega misleca
predstavlja eklektik Cicero. So pa med rimskimi filo-
zofskimi pisatelji prav sloveča imena in eno od njih
je tudi ime cesarja-filozofa Marka Avrela. Profesorju
Sovrétu gre nesporna zasluga, da nam je po vojski
v svojih prevodih približal vrsto miselno in umetniško
izrazitih antičnih del. Med najboljše naše prevode
štejemo njegov prevod Sofoklejevega »Kralja Ojdipa«
ter prevod Avguštinovih »Izpovedi«, kot tretje nje-
govo najboljše prevedeno delo pa moremo sedaj na-
vesti še dnevnik cesarja Marka Avrela »O sebi«. Našo
izdajo spremlja primeren uvod o stoični filozofiji,
o življenju cesarja filozofa ter njegovem mestu v
zgodovini filozofije, na koncu pa so drobna pojasnila
k besedilu. Kot filozof Mark Avrel ni ustvaril nika-
kega novega sostava, iz listov njegovega dnevnika
govoré »besede človeka, ki se je, šibak po telesu, po
volji močan, trdó bojeval z življenjem in v trpljenju
zoreč iskal resnico... Vzemi spis v rokó kdorkoli...
vsak lehkó najde v njem obilico misli, ob katerih se
mora hóti ne hóti ustaviti, da se pobavi z njimi in
samega sebe prevpraša. V tej neposredni, iz pravega
krščanstva izvirajoči učinkovitosti je iskati vzrok,
zakaj knjiga še po domala osemnajst sto letih ni za-
starela in ne bo« (Uvod). — Stare sentencije cesarja
filozofa nam bodo budile v čisti slovenski besedi duha
Rima v drugem stoletju po Kristusu, ko so se še teme
borile s svetlobo, a so zarje že obljubliale novi dan.
V. S.

Wo die Liebe ist, da ist auch Gott. Ein Spiel nach
einer Geschichte von L. N. Tolstoj von Fran Milčín-
ski. Aus dem Slowenischen übertragen von Emil
Smasek. Münchener Laienspiele (herausgegeben von
Rudolf Mirbt), Heft 94. Ch. Kaiser Verlag, München
1935. — Skoraj neverjetno se nam zdi, da je biser iz
naše sicer borne dramske literature zašel v obilico
nemških (laičnih) ljudskih iger, ki jih izdaja znani
sodelavec v bivšem Bühnenvolksbundu, Rudolf Mirbt.
Emil Smasek, vodja mariborske študentovske igralske
družine (bila je avantgarda nove smeri v našem ljud-
skem igranju), je tvegal drzno podvzetje in — prodr.
V vzornem nemškem prevodu je uvrstil Milčinskega
igrico »Kjer ljubezen, tam Bog« med Münchener Laien-
spiele. Gre mu zato pač priznanje, nam pa očitek,
da pozabljamo in preziramo tisto, kar že imamo. Res,
kdo danes pri nas še igra to preprosto in vendar tako
iskreno igrico, ki pa je vendar tako aktualna, kakor
ni bila takrat, ko je nastala? To se mora popraviti.
Videl sem jo sicer že pred leti na nekem odru, ko
pa sem prebral ta sočni prevod, se mi je spet priljubila
in nemara sem šele zdaj dojel vso njeno globino in
aktualnost. To ji priznava tudi Mirbt v zanimivi
uvodni besedi. V duhu nove Nemčije poudarja važnost
povezanosti z ljudstvom in narodom in se obrača proti

literarnemu internacionalizmu, a prav iz te povezanosti, pravi, se lahko rodi pravilno ocenjevanje in doživljanje del drugih narodov. V tem duhu je sprejel ta prevod iz slovenščine. Sprejel ga je pa še zato, ker potrebuje tudi nemški narod moči evangelija in blagoslova pridige na gori. Smasek je dodal na koncu kratek, a izredno dober vpogled v delo in pomen Milčinskega. Izdaja tega prevoda bi morala biti za nas v marsikaterem pogledu dogodek in ne bi smel neopazeno mimo. Smasku smo zanj dolžni hvaležnost.

Niko Kuret.

Anton Bezenšek, njega življenje in delo. Spisal Alojzij Bolhar. Celje 1954. Izdal in založil odbor za proslavo 80 letnice rojstva prof. Ant. Bezenška. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. — Bolj se pač nismo mogli oddolžiti našemu velikemu pionirju za zблиžanje Bolgarov in Slovencev in velikemu mojstru stenografije kot s to knjigo. Knjiga obsega 256 strani; poleg bolgarskih, hrvatskih in čeških krajših člankov vsebuje obširen, z znanstveno natančnostjo zgrajen življenjepis Bezenška, iz katerega smo šele dobili pravi in resnični obraz tega izrednega moža in kulturnega delavca in spoznali njegovo silno delavnost. Bezenšek ni bil samo dober stenograf, ampak prav tako dober člankar, pisatelj in pesnik ter zbiratelj narodnega blaga, zraven pa šolnik po božji volji. Knjiga je dragocen prispevek za našo kulturno in literarno zgodovino in zdrav kažipot mladini. Oprema je lepa, tisk odličen.

Jan Plestenjak.

Streuvels: Hlapec Jan. Iz flamščine prevedel Mirko Javornik. Ljudska knjižnica 55. Izdala Jugoslovanska knjigarna. Tiskala tiskarna sv. Cirila in Metoda v Mariboru. 1954. — S to knjigo smo dobili povest odličnega flamskega poznavavca kmetskih značajev in izrednega risarja pokrajine in lepote polja in njiv. Hlapec Jan — včasih ga občutimo v tegobi Hlapca Jerneja — je hlapec, kot jih pozna tudi naš narod. Ves zaprt je vase, konji, njiva in hlev, tuintam gostilna, to je ves njegov svet. In se čuti kralja in gospodarja, dobro se zavedajoč, da bi polje brez njega usihalo. Gospodinja ga ceni, gospodar tudi, a prikriva. Pa se zgodi, da hlapcu umre oče in Jan pritava domov in najde dom prazen. Prime za delo, oženi se, družina se množi. Kmalu pa žena umre, dom, družina in vse propade: na večno hlapčevstvo obsojeni hlapec ni znal samostojno gospodariti. Povest je pisana s čudovito iskrenostjo in umetniškim navdihnjenjem.

Jan Plestenjak.

Jagoda Truhelka: Zlatko. Roman jednog dječaka. Knjižnica dobrih romana. Knjiga 65. Kuća dobre štampe. Zagreb 1954. — Pod uredništvom dr. Josipa Andrića, odličnega hrvatskega kulturnega delavca, je izšel roman ene najpomembnejših hrvatskih pisateljic. Truhelka se je rodila leta 1864 v Osijeku in skozi štirideset let splošnega dela sodelovala pri številnih listih in obogatila hrvatsko literaturo. Njena dela odlikuje zdrava umirjenost in moralna veličina oseb, ki jih riše in klesa v črticah ali romanih. Roman Zlatko je himna ljubezni do matere in je himna ljubezni materine do otroka. Pisateljica si je ustvarila svoj slog in svoj način pripovedovanja in lahko trdimo, da je svoj višek dosegla v tem romanu, ki je tudi v vzgojnem pogledu dragoceno darilo.

Jan Plestenjak.

ZDRAVSTVENA VPRAŠANJA ZA DRUŽINO IN DOM

Dr. Malka Šimec

Sobe svojega stanovanja slikamo. Ne bo odveč, če spregovorim nekaj besed o vplivu barve na človekovo razpoloženje. O tem malokdaj kaj slišimo, a ni brez pomena. Najbolj dražljivo vpliva rdeča barva, ki vzbuja živahnost in duševno razgibanost; zato je primerna za slikanje salonov in sploh prostorov, v katerih se goji družabnost. Popolnoma neprimerna je za spalnico. Tudi navada, da se zastirajo svetilke z rdečimi senčniki, ni dobra, ker moti ozračje prostora, v katerem je potreben mir, bodisi za nočni počitek bodisi za vztrajno delo. Poleg tega rdeča luč ni prijetna za oči. Ugodno, mirno razpoloženje ustvarja zlasti rumena barva; zato se je uveljavila v spalnicah, delovnih sobah in bolnišnicah. Po učinkih najbližja ji je zelena barva, ki je tem prijetnejša, čim bolj se približuje rumeni; uporablja se za slikanje delovnih in bolniških prostorov. Najbolj pomirjevalno deluje modra barva; trdijo celo, da blaži bolečine. Primerna je za spalnice in povsod tam, kjer je duševno pomirjenje potrebno. Znano je, da imajo železniški spalnici vozovi in moderne bolnišnice nočne svetilke z modrimi žarnicami. Zobozdravniške ordinacije in prostori pred operacijsko dvorano so pogosto modro slikani. V Nemčiji so me opozorili še na neko drugo posebnost modre barve: trdijo namreč, da se muhe izogibljejo modro pleskanih prostorov, in sicer tem bolj, čim temnejša je barva. Zato so začeli modro slikati mlečne kuhinje in sploh prostore za živila; spodnji del prostora je temnomodre barve, proti stropu pa prehaja v svetlejšo odtenke. V resnici nisem opazila nikjer nobene muhe. Vredno bi bilo, da bi preizkusili tudi pri nas ta način obrambe proti muham, ki so velika nadloga in zdravju škodljiva nadlega.

Vpliv barve je tem močnejši, čim bolj živa je barva. Barva mora biti tudi v skladu s prostorom. Majhne, temne sobe zahtevajo svetlejšo barvo, da so videti večje in se ublaži mračni vtisk, ki ga napravljajo. Velike, svetle sobe prenesejo temnejšo barvo. Velika, svetlo slikana ali pobeljena soba je kakor »kasarna«.

Kjer je več sob, naj bo za spalnico ena največjih, po možnosti tista, ki ima jutrnje sonce. Vse pohištvo naj bo tako, da se dá z lahkoto čistiti, brez nepotrebnih okraskov in nastavkov. Postavljeno naj bo tako, da je mogoč dostop do vseh kotov sobe, kar je potrebno radi zračenja in čiščenja. Važno poglavje stanovanjske higijene je odstranjevanje prahu. Z zdravstvenega stališča je čiščenje z električnim aparatom najidealnejše. Toda malo jih je, ki ga zmorejo. Večina čisti z metlo in krpo. Paziti moramo, da dvignemo

kolikor mogoče malo prahu, zato pometajmo, kjer le mogoče, z vlažno metlo ali z vlažnim žaganjem. Stepanje pohaštvaja opravimo le izven stanovanja; pazimo, da bomo s pospravljanjem prah res odstranili, ne pa samo pregnali drugam. Prah moramo brisati previdno, z veliko, mehko krpo; okna naj bodo med pospravljanjem odprta. Sploh ne bodimo skopi z odpiranjem oken; večkratno, kratkotrajno zračenje v zimskem času bo v prid stanovanju in nam. Tudi če zleti kako poleno skozi okno, kot pravijo naše gospodinje, nič ne dé, da je le zrak čist.

Posebno pažnjo zasluži kuhinja. Oprema naj bo gladka in enostavna, da se dá prati. Stene okrog štedilnika in ob kuhinjski mizi, ki se pri delu umažejo, naj bodo pleskane, ker so le tako dostopne čiščenju. Kuhinjska posoda je pravilno spravljen v zaprti omari. Če visi na steni ali stoji na odprtih policah, se oprashi in onesnaži, kar ni po godu ne gospodinj in ne zdravju. Jestvine morajo biti brezpogojno zavarovane proti prahu in muham; kjer nimajo shrambe za živila, naj jih pokrijejo ali zavijejo in postavijo v najhladnejši kot kuhinje. Shranjevanje živil v spalnici je neprimerno.

VI. Bolnik v družini.

V vsako družino pride gotovo kedaj bolezen; v nekatere prej, v druge pozneje; v ene več, v druge manj. Stalno brez nje pa niso nikjer.

V svojih razgovorih smo se vedno ozirali na posebnosti in potrebe bolnega telesa, nismo pa še razmotrivali nalog domače oskrbe, ki nastopi v trenutku, ko se je pojavila bolezen. Bolnik v hiši nalaga sočlanom posebne dolžnosti; vsa ljubezen in skrbnost ne zadostujeta, če ju ne vodi globoko razumevanje in modra razsodnost. Bolezni so zelo različne. Nekatere se razvijajo polagoma, druge potekajo viharo; nekatere so posledice poškodb, druge imajo svoj vzrok v škodljivostih telesa; nekatere ogražajo samo bolnika, druge so enako nevarne okolici, ker so prenosne ali nalezljive. Samo zdravnik more spoznati značaj in vrsto bolezni, toda prej kakor zdravnik vidijo bolnika domači in treba je takoj nekaj ukreniti. Zlasti pri nalezljivih boleznih je važno, da znamo iz pravih opazovanj izvajati pravilne smernice za negovanje, ker vemo, da je večina teh bolezni najbolj nalezljiva v svojem prvem začetku in je torej s pravilnim postopanjem ob prvih pojavih mogoče zajezi širjenje bolezni.

Vsaka bolezen ima svoje značilne znake ali simptome. Odrasli sami vedo, kdaj v njihovem zdravstvenem stanju ni vse v redu; čutijo svoje težave in jih razodenejo. Pri otrocih je drugače; po večini so starši vezani na svoja opazovanja, iz katerih morajo sklepati, da otroku nekaj ni prav. Važno je torej, da se naučimo pravih opazovanj, ki nam bo odkrivalo zdrave pojave in bolezni. Potrtost, nerazpoloženje, cmerikavost na sicer živahnem otroku so pogosto prvi znaki pojemajočega zdravja. Če odpove tek; če nastopijo bolečine, ki jih pogosto moremo slutiti v spremenjenem kretanju otroka ali v izrazitem strahu pred dotikom; če se pojavi driska ali zadržana prebava, bruhanje, vročina, težko dihanje, požiranje itd., je gotovo, da imamo posla z bolezenskimi znaki. Tudi pri odraslih bi morali bolj paziti na nekatere pojave, ki

sami po sebi morda niso značilni za bolezen, a ker nastopajo brez pravega vzroka, morajo vendar zbuditi našo pozornost. Tak znak je n. pr. padanje telesne teže. Če ni povzročeno po prekomernem delu, nezadostnem počitku in drugih zunanjih škodljivostih, mora imeti svoj vzrok drugje. Splošna pobitost in utrujenost, katere ne opravičuje naša vsakdanja delavnost, pomanjkanje teka, to so v mnogih primerih prvi pojavi bolezni. Narava toži o svojih težavah na razne načine; na nas je, da jih pravilno razumemo. Kolikor je škodljiva pretirana občutljivost, tako je pogrešena tudi malomarnost in brezbriznost. Priporočati bi bilo, da ima po možnosti vsaka družina svojega stalnega domačega zdravnika, ki pozna vsakega posameznega člana in zato tudi laže razume njegove zdravstvene posebnosti in pomanjkljivosti. Vedno menjavanje zdravnika bega družinske člane in ne prinaša nikake koristi.

Brž ko vidimo, da je kdo res bolan, ga spravimo v posteljo. Brez vsakega pomena je, če skuša kdo svojo bolezen »prehoditi«. Nihče še ni radi tega hitreje ozdravel, pač pa jih je že mnogo zavleklo pravočasno ozdravljenje. To velja zlasti za obolenja z vročino. Nikar ne recimo: »Saj je samo majhna influenza.« Kdo pa nam jamči, da je to res? In tudi če je, kdo pa nam daje pravico, da hodimo z njo okrog in jo trosimo, ko vendar vemo, da je influenza nalezljiva. Rekli smo že, da je vročina izraz notranje borbe telesa. Sebi škodujemo, če silimo telo, da v tem usodnem času cepi svoje moči. Od njegove odporne sile je predvsem odvisno, ali bo premagalo infekcijo ali ne. Zato podpiramo naravo, če varujemo njene moči, kar se zgodi najboljše z mirovanjem v postelji.

Ker je večina bolezni, ki nastopajo z vročino, nalezljiva, ravnamo previdno, če postopamo z bolnikom, kot da je nalezljivo bolan. Če se skaže potem, da bolezen ni bila nalezljiva, nismo radi tega utrpeli nikake škode; v primeru pa, da je nalezljiva, imamo prijetno zavest, da smo storili vse, kar je bilo v naši moči, za omejitev bolezni. Ne trdimo brez razloga, da je previdnost mati modrosti; ukrep previdnosti ob začetku bolezni bo zmanjšal oziroma izločil nevarnost, ki preti ostalim članom družine.

Ta previdnost nam tudi nalaga, da se prepričamo, ali prihaja bolezen z vročino ali ne. To doženemo s toplomerom, ki bi ga morala imeti vsaka družina. Vročino merimo navadno pod pazduho. Na tri stvari nam je paziti pri tem: 1. da je pazdušna votlina suha; zato jo je treba pred merjenjem dobro izbrisati s suho krpo, 2. da je toplomer položen v najgloblji del pazdušne votline in lakt za čas merjenja pritisnjena ob telo ter 3. da pustimo toplomer 5 do 10 minut na svojem mestu. Potem preberemo višino toplote, jo zapišemo na list papirja, kjer označimo tudi dan in uro merjenja. Na ta način dobimo sčasoma pregled o gibanju vročine, kar bo dalo zdravniku važne podatke za presojo razvoja in značaja bolezni. Vročino merimo navadno trikrat na dan: zjutraj, opoldne in zvečer. Čim više sega živosrebrna nitka preko 37 stopinj, ki je kot meja zdravega človeka označena z rdečo črto, tem večja je vročina.

Če je naš bolnik otrok, ne pozabimo nikdar pogledati tudi v grlo, ker je ravno v grlu pogosto vho-dišče in začetek obolelosti. Otrok naj odpre usta, z

ročajem žlice mu pritisnemó jezik navzdol in medtem ko izgovarja glas »a«, imamo prost pregled vsega grla in morebitnih bolezenskih sprememb.

Kjer ima stanovanje eno samo sobo, je popolna ločitev bolnika nemogoča. Vendar smo tudi v teh razmerah dolžni, da storimo, kolikor moremo. Bolnikova postelja se mora odstraniti od ostalih ležišč, tako da je oddaljena od njih vsaj poldrug meter. Na ta način se zmanjša verjetnost okuženja s kapljicami, ki prše iz bolnikovih ust pri govoru, kihanju in kašljanju. Vse tako zvane »otroške« nalezljive bolezni in vse bolezni dihalnih organov se prenašajo večinoma s kapljicami. Pa tudi, če bolezen ni nalezljiva, ni prijetno, če diha bolnik zdravemu naravnost v obraz. Zato naj bi se izvedla ta mera opreznosti v vsakem primeru bolezni, zlasti ker je tako enostavna.

Kjer je stanovanje večje, naj se pripravi bolniku posebna soba; mirna, sončna soba bo najbolj odgovarjala svojemu namenu. Nepotrebna oprava, ki utesnjuje prostor okrog bolniške postelje, se mora odstraniti; pač pa je potrebno, da ostane v sobi nočna omarica, miza, stol in fotelj ali divan. Postelja ne sme stati po dolgem ob steni. Za pravilno nego je važno, da je postelja dostopna od vseh strani; samo z zgledjem naj bo prislonjena ob steno, ostale stranice naj bodo proste. Na posteljo mora padati naravnost dnevna svetloba; vendar ne tako, da sije bolniku sonce v obraz. Tudi tik ob oknu ni primerno ležišče za bolnika. Če ga moti svetloba, kar se zgodi pri zelo razburjenih, vročičnih bolnikih, pri hudem glavobolu, okno zastrimo. Skoro v vseh ostalih primerih pa bo bolnik z veseljem pozdravil sonce v svoji sobi. Posebno pomembno je to pri dolgotrajnih boleznih, ko se zgosti vsa dosegljiva narava v ozko polje, ki ga posreduje okno bolniške sobe. Nočna omarica naj vsebuje samo bolnikove potrebščine, nočno posodo, copate, toaletne predmete, pljuvalnik, če je potreben, in zvonček, da se mu ni treba mučiti s klicanjem; na pogrneni mizici, ki naj bo nekoliko oddaljena od postelje, pa stoje zdravila, toplomer in druge, za postrežbo potrebne stvari.

V bolniški sobi naj bo v zimi primerno toplo: 15 do 20 stopinj Celzija bo odgovarjalo potrebam bolnika. Pravilno ravnamo, če se držimo spodnje meje — okrog 15 stopinj — pri bolnikih z vročino, zgornje meje — 20, celó 22 stopinj — pa pri starih in zelo oslabeledih bolnikih. Tudi po močnem potenju in po vročih kopelih se bo potreba pa toploti približevala gornji meji. Preobilo odevanje je neprimerno in nepotrebno; bolnik se duši in poti pod težo odeje. Ravno v tem pogledu greše naše preskrbne matere; sama ljubezen jih je in v želji, da bi storile za dobro bolnika čim več, store — preveč. Vsi smo brez dvoma doživeli primere, kjer je vladalo v bolniški sobi ozračje kot v krušni peči; v tem ozračju pa je ležal vročični bolnik, pokrit in zadelan do ušes. In takih primerov je mnogo. Ni prav tako. Zmerna toplota sobe blagodejno vpliva na bolnikovo osebno počutje in je brez nevarnosti za prehlajenje; dokazano je namreč, da so ravno pri bolnikih z vročino prehlajenja izredno redka. Bolnik, ki je bil v prevroči sobi in odeji nemiren, se v hladnejšem ozračju umiri in zaspí; to je gotov dokaz, da mu nižja temperatura bolj prija.

(Dalje prihodnjič.)

S R Č K I

F. Vardjan

Kmečki vrt brez srčkov? Ne, ni mogoč. Ako mu manjka beli limbar ali celó modra tetka preobjeda in povrh še srčki, potem je kakor bi bil izropan.

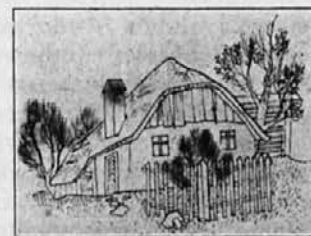
Tam ob zidu ali v kotu ob plotu pogrešaš nekaj, ko stopiš po dolgih letih romanja zopet na domači vrt; kaj neki je tam cvelo v senci črnega bezga? »Oj srček, dà, naš srček,« se ti izvije iz ust in za trenotek je pred teboj slika davnih in srečnih dni, slika mladosti.

V polsenci ob plotu razprostira svoje nežne sivozelene liste, na dolgih pecljih se zibajo rahlo in spokojno v vetru; kadar je pa sunek sape močnejši, se zasveti tudi srebrna belina njih spodnje strani. Nad listi pa kima počasi in važno dolga vrsta rožnatih srčkov. Kakor nanizani uhani iz rdečih koral visijo na dolgih in vitkih pecljih. Iz globoke rane, tako se nam zdi, mora zdaj pa zdaj kaniti solza — Marijina solza, pravi naš narod. Ali ni lepa ta primera? Naše preprosto ljudstvo vidi v srčastem cvetu trpeče in solzeče se srce žalostne Matere božje. Francoz pa imenuje to ljubko cvetko cœur de Marie, Marijino srce.

Srčke, ki jih imamo za pristno slovensko cvetlico, menda zato, ker je njih cvet čestokrat vzorec za narodne okraske, smo dobili po ovinkih iz Kitajske. »Naš srček pa Kitajček?« se čudimo in prav tako podvomimo, če slišimo, da je bližnji sorodnik poljskega maka. Ali je sploh kaj na njih, kar bi nas spominjalo na mak? Na prvi pogled seveda nič, toda cvet je grajen po pravilih, ki veljajo za družino makovnic: štirje venčni listi, kakor pri maku, tvorijo cvet, dva znani rožnati srček, dva pa solzico in beli pas. Učeno latinsko ime: *dicentra spectabilis* L. (iz grškega *dis* = dvojen, *kentron* = ostroga) nam pove, da je srček sestavljen iz dveh trebušastih ostrog. Ostroge pa nosijo nekateri makovci, poglejte le znane petelinčke. Ti nikakor ne morejo tajiti, da niso v zlahti s srčki. Naši rdečelični srčki imajo tudi sestrico, ki ima srebrnobel cvet; bolj razvajena je in gosposka, zato je menda ne srečamo na kmečkem vrtu. Ime ji je alba.

Naši srčki imajo tudi v Ameriki sorodnike. Bolj ponižni so ko naš Kitajček, menda zato, ker je cvet in vsa rastlina manjša. Drobni, v grozdih viseči, blede rožnati srčki niso tako očitni, zato pa cvetejo znatno dlje nego Marijine solze. Formósa cvete od junija do pozne jeseni, eksímia pa maja in junija in v jeseni zopet. Ti Američančki se zaradi svoje pritlikavosti prav dobro postavijo v skalnjakih in v senci.

Kmečki vrt brez srčka ni mogoč. In vendar se mi zdi, da ga srečamo le še redkokdaj po naših vrtovih. Le tam daleč v tihih in pozabljenih vaseh, kamor ne vodi gladka cesta lažne kulture, ga srečamo še v polnem krasu.

HRANA PRI NAS IN DRUGJE

(Spomini s počitnic.)

Moja znanka, gospodična Vempe, ki je po rodu Parižanka, a živi v Ameriki, mi je sporočila, da namerava preživeti del svojih počitnic v Jugoslaviji. Njenega načrta sem bila prav vesela in odločili sva se, da prebijeva nekaj tednov ob našem Jadranu.

Ker pa je gospodična Vempe prepotovala že skoro ves svet in videla vse krasote narave in letovišč, mi ni bilo lahko izbrati kraj, ki bi ji nudil vsaj povprečno zadovoljivo bivanje. Najbolj pa me je skrbela prehrana; vedela sem namreč, da je razlika med našo kuhinjo in hrano na Francoskem ali v Ameriki precej velika. Medtem ko se prehranjujejo nekateri drugi narodi že znatno po novih zdravstvenih načelih, veljajo v naših kuhinjah še vedno stare, ukoreninjene navade, o katerih smo že mnogo slišali. Kakor je pri nas v ospredju meso in razni močnati izdelki, tako je drugod sadje, posebno sirovo, že zdavnaj na prvem mestu med živili; pa tudi zelenjad, pripravljena čimbolj naravno, krepko izpodriva meso ter pri nas še tako cenjena, a manj zdrava in manj potrebna močnata jedila in sladice.

Nastanili sva se v manjšem, mirnem in lepem morskem letovišču, za katerega je bila moja znanka zelo navdušena. Posebno ji je ugajala čista morska voda, kakršne ni videla nikjer drugje in ki je posebnost našega Jadrana. Teku, ki je sledil kopanju, pa je bilo seveda treba tudi zadostiti. Ko je prišla ura obeda in so začele prihajati na mizo jedi, ki so pri nas oziroma samo pri nas v navadi, se je zgodilo, kar sem pričakovala. Moja znanka je te jedi sprva le nekako začudeno gledala; ko se jih je pa vendarle lotila, ji niso šle v slast, a potrudila se je. Temu pa se je pogosto upiral njen želodec, ki ni bil vaju take hrane. Posebno težko prebavljivi so se ji zdeli vsi cmoki, žličniki, štruklji in podobni močnati izdelki, ki jih je z raznimi gostljatimi omakami vred redno vračala v kuhinjo. Pa tudi zelenjad, napravljena s prežganjem, ji ni ugajala. Imenovala jo je v francoščini »ratatouilles«, po naše nekakšno preprosto godljo, ki jo kuhajo na Francoskem le vojakom v vojašnicah. Od mnogovrstne naše hrane ji ni ostalo veliko, saj je uživala samo meso (brez moke), krompirček in solate ter sadje, kolikor ga je bilo na razpolago. Zato so pa imele ribe pri vsakem najinem obedu tem obilnejšo gostijo (tik najine mize na verandi nad morjem). Niti enega obeda niso zamudile. Deležne so bile tudi sredice belega kruha, to je tiste prazne bele pene, o kateri smo nedavno govorili na tem mestu.

Prve dni si moja znanka ni pustila radi nepopoljne hrane kvariti veselega razpoloženja; a kmalu jo je jela zapuščati dobra volja in pri nekem obedu, ko so bile na mizi zopet gostljate omake, žličniki itd., mi je rekla naravnost, da ob taki hrani ne bi noben Francoz in Američan zdržal niti teden dni. Smilil se ji je tudi ubogi kuhar našega penzijona, ki se je toliko pehal in trudil ob razbeljenem štedilniku z jedili, ki so po njenem okusu neužitna in ki so kaj majhno zadoščenje za njegov veliki trud.

Nato pa mi je začela pripovedovati natančno, kako živi oziroma se prehranjuje doma v Ameriki. Na tešče

vsako jutro spiže kozarec sadnega soka, ki ga napravi sama iz sočnatih pomaranč ali kakega drugega sadja. Le včasih ji nadomesti sadni sok nekaj sadežev te ali one vrste; nato spiže šele malo mleka ali kave, pa je zajtrk opravljen. Njeno opoldansko kosilo je sicer obilno, a zelo različno od našega. Mesa ne je veliko; pač pa uživa mnogo vsakovrstne zelenjadi, ki pa je pripravljena čimbolj naravno in preprosto, zelje tako, da so listi celi ali pa da je vsa zeljnata glava zrezana samo na štiri dele. Tudi špinaca pride na mizo takó, da so listi lepo celi ter seveda brez moke, kar velja tudi za zelje ter ostalo zelenjad. Sladice ji pa pogosto nadomeščajo razne sadne solate.

Za večerjo pa uživa stalno samo čašo svežega mastnega mleka ter eno banano ali jabolko, četudi bi si lahko privoščila, kar bi ji požetelo srce. Med temi tremi obedi pa ne uživa nič. Južine ali malice so ji torej neznane, pač pa se en dan v mesecu posti, kar je, kakor trdi, zelo koristno za njeno zdravje. Pri nas pa, mi je rekla, večino jedil predelavate vse dopoldne in končno zmečkate v nekaj, kar nima nikakega pristnega okusa in oblike vec, pa tudi hranilne vrednosti ne.

Da jo potolažim in pridržim še nekaj časa ob našem morju, sem poskrbela za nekatera živila, ki naj bi nadomestila nastali primanjkljaj v najinih obedih. Nakupila sem svežega sadja, ki sva ga užili vsak dan kot prvi zajtrk na vse zgodaj. Močnate izdelke sva nadomestili s sirovim maslom in presno zelenjado v obliki sendvičev. Med dve rezini crnega kruha, namazanega z maslom, sva naložili nekaj listov solate, paradižnika in špinace. Najina tako improvizirana kuhinja pa je dosegla svoj višek zadnji dan skupnih počitnic. Gospodična Vempe je bila mnenja, da je izdala že dovolj dolarjev za našo kuharsko umetnost, in ker sva hoteli popoldne že odpotovati, je želela, da odpoveva zadnje kosilo v hotelu in si ga oskrbiva sami po lastnem okusu.

Najprej sva obredli vso okolico, da sva dobili pol litra mleka; nato sva nakupili še sadja, zelenjadi in črnega kruha. Vse to sva potem použili sirovo, brez krožnikov in pribora, a z veliko slastjo in bili pri tem zelo dobre volje. Ko bi naju bil kdo opazoval pri tej gostiji, bi bil mnenja, da vidi dva prvotna prebivalca naše zemlje, ne pa civilizirani ženi na poletnem oddihu. Ob koncu obeda sva dognali z zadovoljstvom, da je bil ta obed najboljši, najcenejši in najbližji novi, zdravi prehrani.

Žal pa je bila splošna neprikladna hrana vzrok, da so bile najine skupne počitnice polovico krajše, kakor sva bili domenjani, kajti gospodična Vempe se je že v pričetku drugega tedna začela pripravljati na odhod, čeprav je bila prišla tako daleč. Zanimiva pokrajina in morsko kopališče ji ni moglo nadomestiti prave prehrane. Zapustila je našo domovino manj navdušena, kakor je bila ob prihodu. Pri odhodu je pristavila, da jo obišče morda zopet, a to šele takrat, ko bomo tujim gostom lahko postregli tudi z drugačno hrano.

V teh počitnicah sem ponovno dodobra spoznala, da je marsikaj, kar pri nas še čudno in neverjetno gledamo, drugod že samo ob sebi umevna in vsak-

danja stvar. Še dan na dan doživljam, da me kdo začudeno vpraša (ko povem, da sem kupila sadje za zajtrk), kako vendar morem jesti zjutraj najprej sadje. Ravnotako je še mnogim štrukelj, torta ali kompot mnogo bolj pri srcu kakor osvežujoče sadje in ga tudi z veseljem zamenjajo za skodelico kave ali čaja. Tudi kozarec vina pri nas še vedno več velja kakor čaša sadnega soka. Istotako je z zelenjadjo, ki je pri nas upoštevana šele takrat, ko je tako prekuhana in predelana, da je včasih naravnost težko spoznati, katero zelenjadno vrsto imamo pred seboj na mizi.

š. H.

KUHARICA

Zdrobova juha s krompirjem in kumaro.

Deni v kozo žlico masti in zarumeni v njej 2 žlici pšeničnega zdroba in žlico drobno zrezane čebule. Nato prideni olupljeno in nakrhljano kumaro ter duši oboje nekaj minut. Potresi s pol žlice moke, premešaj in prideni debel, na majhne kocke zrezan, pa ne preveč kuhan krompir z vodo vred. Ko vse skupaj še nekaj minut vre, prideni ščep popra in žlico kisa.

Nadevana jajca.

Pet v trdo kuhanih jajec prereži po dolgem čez polovico in izdolbi rumenjake. Stresi vse rumenjake v skledo in jih zmešaj s sirovim rumenjacom debelega jajca, prilivaj počasi olje ($\frac{1}{8}$ litra). Ko si četrta ure mešala, prideni žlico gorčice, sok pol limone ali žlico kisa, nekoliko soli in ščep popra. S to majonezo napolni jajca in jih postavi na štirioglate rezine kruha, ki si ga prej namazala s sirovim maslom ali maslom, mešanim z drobno zrezano šunko ali sardelo. Naloži na sredo krožnika te jajčne rezine, okrog pa naloži solato in okrog nje rdečo redkvico in postavi kot predjed ali večerjo na mizo.

Gobovi cmoki.

Zreži štiri dan stare žemlje na majhne kocke. Razgrej v ponvi žlico masti in v razgreto stresi žlico drobno zrezane čebule. Ko čebula prav malo zarumeni, polij s to mastjo in s $\frac{1}{4}$ l zavrelega mleka žemlje. Pokrij žemlje in jih postavi vstran za pol ure, da se nekoliko napojé. Nato prilij še jajce, ki si ga razmotala z nekaj žlicami mrzlega mleka, premešaj in prideni še 2—3 žlice dušenih gob in žlico moke. Napravi iz tega testa pet cmokov, ki jih kuhaj narahlo 20 minut. Kuhane položi na krožnik, vsakega prereži čez polovico in zabeli z mastjo, ki si v njej zarumenila žlico krušnih drobtin. Postavi cmoke kot samostojno jed s špinačo ali solato na mizo.

Jabolčni kolač.

Mešaj v skledi 8 dkg sirovega masla ali 4 dkg sirovega masla ali 4 dkg masti ali mrzlih zmletih ocvirkov, 5 dkg sladkorja, rumenjake, 2 zrna soli in 7 žlic mrzlega mleka. To mešanje stresi na desko in napravi testo s 50 dkg moke in $2\frac{1}{2}$ g jedilne sode. Testo dobro ugneti in postavi v prtič zavitega za uro vstran, da se nekoliko spočije. Nato testo razvaljaj za rob noža

debelo in ga položi na pekačo tako, da na dveh straneh visi čezno. Na to stresi $\frac{1}{2}$ kg olupljenih, na repnem strgalniku nastrganih jabolok, ki si jim primešala 2—3 žlice sladkorja, pest rozin, žličico zrezane limonove lupine, ščep cimeta in pest v 5 dkg sirovega masla zarumenjenih krušnih drobtin. Nato testo od obeh strani zapogni, tako da se nadev ne vidi, ga pomaži po vrhu z raztepenim beljakom in peci počasi v srednje vroči pečici 30—40 minut (za 6 oseb).

Jabolčni narastek s snegom.

Deni v kozo 2 dkg sirovega masla. V segreto stresi žličico sladkorja, štiri precej debela, olupljena in na krhlje zrezana jabolka in dve žlici vina ali vode ter pokrito duši, da se jabolka zmeščajo. Nato prideni jabolkom veliko žlico mezge, dobro premešaj in stresi v skledo, ki je za narastke. Ko se jabolka nekoliko ohladé, nadevaj sneg dveh beljakov, ki si mu primešala žlico sladkorja. Ko si sneg razravnala po jabolkih, natakni žlico olupljenih in na listke zrezanih mandljev. Postavi narastek v pečico, da nekoliko zarumeni.

Dobri keksi.

Mešaj 8 dkg sirovega masla, 12 dkg sladkorja, jajce, nekaj zrn soli, drobno zrezane lupine polovice limone in prilij šest žlic mrzlega mleka. Vse to umesi s 40 dkg moke in $\frac{1}{2}$ dkg jelenove soli. Ko si testo dobro ugneta, ga pokrij vsaj za pol ure. Nato ga razvaljaj za rob noža debelo, izreži z majhnimi obodci in naglo speci.

Zelenjadne plošče.

Naloži v sredo velikega krožnika možgane, ki si jih pripravila z jajcem, okrog možganov deni s sirovim maslom zabeljeni grah, okrog graha praženi riž in okrog riža z drobtinami potreseni in s sirovim maslom politi stročji fižol.

Jesenska zelenjadna plošča s sekanico (hašejem).

Napravi sekanico iz ostalega mesa in jo naloži v sredo krožnika, okrog sekanice naloži s paradižnikom praženi riž in okrog tega z raztopljenim sirovim maslom polito karfijolo.

Zelenjadna jed brez mesa.

Naloži v sredo krožnika grah v omaki s kislo smetano, okrog graha s sirovim maslom pražene vrvice (špagete) ali široke rezance, potresene z bohinjskim sirom, in okrog rezancev pečene, nadevane paradižnike.

Češplje v kislu.

Prebodi večkrat z zobotrebcom $1\frac{1}{2}$ kg zrelih češplj. Kuhaj $\frac{1}{8}$ l močnega vinskega kisa z $\frac{1}{8}$ l vode, $\frac{1}{4}$ kg sladkorja, skorjo cimeta, osem nageljnovih žbic in nekaj kosev limonove lupine. Ko si vse četrta ure kuhala, stresi v to vodo češplje in jih kuhaj pet minut. Nato jih postavi vstran. Drugi dan naloži češplje v visoke kozarce, ostali sok kuhaj še četrta ure in ga zlij na češplje. Kozarec zaveži s pergamentnim papirjem, pokrij s prtičem in pusti nekaj ur na ognjišču. Postavi češplje na hladen prostor. Češplje lahko postaviš z divjačino na mizo.

M. R.

ČARODEJEV KOTIČEK IN ZABAVNE IGRE

Kako razdeliš štiri karte med tri osebe, da ne dobi nobena več kot druga.

To ni umetnija, ampak le šala, ki pa vendar zabava družbo. Tudi se zdi, da je taka razdelitev kart nemogoča. Napravi se pa takole: Izberi si tri osebe, ki sede v vrsti druga poleg druge, in daj prvi osebi eno karto, drugi dve in tretji zopet eno. Tako ni dobila nobena oseba (niti prva niti tretja) več kart kakor druga oseba.

Karte najdem v tujem žepu.

Za to umetnost moraš imeti karte, ki si jih dal prej knjigovezu, da ti jih je tako obrezal, da so na enem koncu ožje kakor na drugem. Ko jih pokažeš navzočnim, morajo vse enako ležati, t.j. vsi široki konci morajo biti skupaj in vsi ozki skupaj. Tako urejene karte pred gledavci dobro premešaj, nato pa naj n. pr. tri osebe potegnemo vsaka po eno karto. Ostale karte položi na mizo in sprejmi tiste tri karte, ki so jih potegnili, ne da bi jih bil pogledal; pač pa dobro pazi, kje je ožji, oziroma širši konec, in jih potakni med na mizi ležeče karte tako, da bodo te tri ravno narobe obrnjene, kakor so one na mizi. Ko si jih še dobro premešal, jih potisni poljubni osebi v žep tako, da bo večji del kart z ozkim koncem navzgor obrnjen. Če sežeš potem z roko v žep, v katerem so karte, boš lahko takoj otipal širše konce potegnjenih kart in jih privlekel iz žepa.

Uganem spodnji karti dveh kupčkov.

Za to umetnijo moraš imeti karte, med katerimi je ena daljša in druga širša od ostalih, ki jih ti seveda poznaš. Ko si jih vpričo gledavcev dobro premešal, jih položi na mizo in jih prvič prevzdigni tako, da bo spodnja v prevzdignjenem delu širša karta, in jih položi kot prvi kupček na mizo. Potem pa še ostale prevzdigni pri daljši karti, položi ostanek vrhu teh, da imaš v drugem kupčku daljšo karto kot spodnjo. Na ta način lahko poveš, kateri dve karti sta spodnji v obeh kupčkih.

Računska umetnost.

Kako moraš računati s števili 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 in 9, da bo končni znesek 100?

Da dobiš ta znesek, moraš sešteti najprej števila od 1 do 7, potem pa število 8 pomnožiti s številom 9 in zmnožek prejšnji vsoti prišteti. Takole:

$$1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 = 28$$

$$8 \times 9 = 72$$

$$\text{končni znesek} = 100$$

Dvanajst kart v treh vrstah.

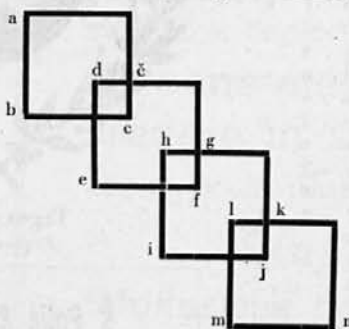
Vzemi 12 kart ter jih položi 9 v tri vrste, v vsako po 3 karte. Ostale 3 karte pa izroči komu izmed navzočnih s pozivom, naj jih doloži že razpoloženim kartam tako, da bodo v vsaki vrsti, bodisi vodoravno ali pa navpično, po štiri karte. Kdor ne pozna te spretnosti, si bo najbrž dolgo belil glavo, pa naposled morda še ne bo napravil prav. In vendar ni nobena umetnost.

Položi prvo karto na prvo karto v prvi vrsti, drugo na drugo karto v drugi vrsti in tretjo na tretjo karto v tretji vrsti, pa imaš v vsaki vrsti po štiri karte.

Nezgorljiv les.

Raztopi v zelo slani vodi primerno množino galuna, v drugi posodi pa v zelo slani vodi enako množino mizarskega kleja. Obe raztopini potem zmešaj ter v dobljeno mešanico vtakni tanke lesene paličice, ki naj ostanejo nekaj časa v tej tekočini, da se dobro prepoje. Potem vzemi paličice iz raztopine, jih posuši, nato pa še enkrat namoči in zopet dobro posuši. Tako prirejene paličice ne goré. Gledavcem pa seveda ni treba povedati, da si si nezgorljive paličice že prej pripravil. Zato imej poleg v raztopini namočenih paličic tudi nekaj nenamočenih in reci, da le tvoje čarovniške besede, ki jih mrmraš nad nekaterimi paličicami, vplivajo na les, da gori ali pa ne gori. Da gledavce bolj presenetiš, vtakneš v ogenj tudi nenamočeno paličico, nad katero ne mrmraš čarovniških besed, in paličica bo takoj zagorela in tudi zgorela.

Štirje kvadrati z eno potezo.

Poleg stoječe kvadrate napraviš z eno potezo, če začneš pri a in nadaljuješ, kakor kažejo prislavljenе črke, namreč od a do b, od b do c, od c do č itd. do n in potem navzgor zopet do a.

Štiri potegnjene karte bodo v istem kupčku.

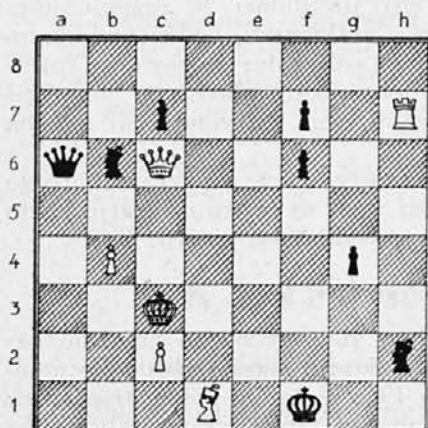
Vzemi v roke karte s 52 listi in prosi štiri navzoče osebe, naj potegnemo vsaka po eno karto. Medtem ko si drugi ogledujejo potegnjene karte, si razdeli hitro ostalih 28 kart, kakor bi se z njimi igral, na štiri dele po sedem kart. Nato dvigni prvi del in prvi naj položi svojo karto pod prvi del, nato naj drugi položi svojo karto pod drugi del, tretji pa pod tretji in četrti pod četrtega. Ko so tako vse karte zopet skupaj, naj jih kdo izmed navzočnih večkrat prevzdigne. Nato pa polagaj karte na mizo na 8 kupčkov. Ko si vse razpoložil, so v vsakem kupčku štiri karte, na kar reci, da si karte tako umetno razporedil, da so se vse štiri potegnjene karte združile v istem kupčku. Kdor ne veruje, se lahko prepriča na lastne oči. Prosi zato enega izmed tistih, ki so karte potegnili, naj poišče v posameznih kupčkih, kje je njegova karta; in če je našel svojo, so poleg njegove tudi ostale tri potegnjene karte.

UGANKE

Ureja Josip Novak

Šahovski problem.

(R. K., Ljubljana.)

Beli: Kc3, Dc6, Th7, Ld1, b4, c2;

Črni: Kf1, Da6, Lb6, Lh2, f6, g4, f7, c7.

Vremenska uganka za september.

(Ivan Čampa, Bloke.)

K e a n k a r t š
e p s r e v m i s
e d a a n r e s n
c k o n v a e d o
m t e a r k v o o

Dopolnilna uganka.

(M-b, Ljubljana.)

e	×	e	.	i	.	e	.	r	×	s	.	r	.	e
e	×	j	i	×	b	.	š	.	.
m	×	n	u	×	j	.	v	.	.
a	×	i	.	j	.	.	.	a	×	d	.	n	.	.
l	×	d	r	×	k	.	v	.	.
a	×	g	.	r	.	.	.	o	×	s	.	r	.	n
r	×	d	.	r	.	c	.	o	×	z	.	e	.	.
e	×	a	o	×	i	.	j	.	.
e	×	l	.	k	.	.	.	a	×	e	.	e	.	.
o	×	a	.	n	.	.	.	k	×	e	.	e	.	j
r	×	p	r	×	n
o	×	n	.	k	.	.	.	a	×	o	.	n	.	k
l	×	n	.	n	.	.	.	r	×	n
i	×	e	.	j	.	k

Vstavi namesto pik in križcev primerne črke, da dobiš zemljepisna imena iz Slovenije. Tretja vrsta od vrha navzdol pove Vodnikov stih.

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: G. višji šolski nadzornik Josip Novak, Vižmarje, p. št. Vid nad Ljubljano. Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

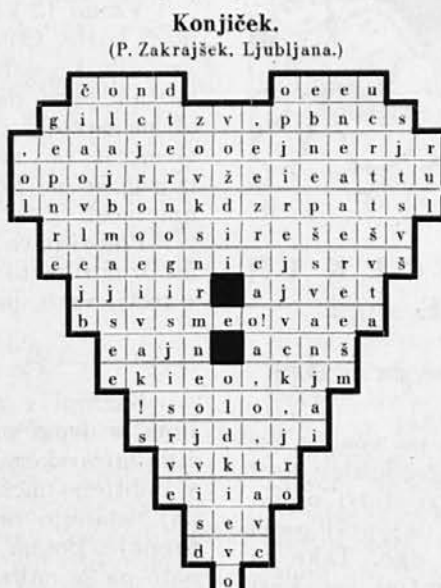
Rešitev ugank v avgustovski številki.

Poletje. S slike spoznaš, da beri izmenoma črno in belo črko, črno od leve na desno, belo od desne na levo, pa prebereš: Še je čas, da uporabimo troje blagodat narave: sonce, zrak in vodo!

Fiziognomična uganka. Lahko-živec.

Vinjeta. Skupine velikih črk postavi po abecednem redu malih črk, ki slede velikim črkam, pa dobiš: Vse ni za vsakega.

Iz slovstva: 1-2 Trdina, 2-3 Aškerc, 3-4 Cankar, 1-4 Tavčar, 5-1 Trošt, 5-2 Opeka, 5-3 Levec, 5-4 Golar.

Vitez.

(S. O., Sele.)

Trgovski napis.

(France, Središče.)

Š. Polič & S. Škoberne

Kaj prodajata?

Brzobjavka. Namesto pik vstavi primerno število črk iz spodnjega stavka, pa dobiš: Kdor ne zmaga nad jezo, greši.

Iz računstva.

7	4	8	5	6
4	5	6	8	7
6	8	4	7	5
8	7	5	6	4
5	6	7	4	8

Šifrirana brzobjavka. Ključ je v datumu, ki znači tri začetne abecede. Pri prvi skupini je a = 2, b = 3, ... i = 11 itd., pri drugi a = 4, itd. Dobiš: Sila kola lomi.

Rak.

[(Radoš, Stari trg.)

Izločevalnica.

(M. Mihelič, Sodevci.)

Zajemalka, zarja, veselje, groteska, zagrenitev, epigon, Eleonora, vreme, vročina, azbest, kosec, obdavčenje, Sovnek, sopotnik, Stenley, trajnost.

Ključ: las, trg, Leo, zob, vonj. Iz vsake gornjih besed vzemi po dve črki.

Črkovnica.

(France, Središče.)

	I	II
a	a	a a a a
a	a	a a a
a	a	a b b
b	c	č d d e g
g	i	i i i
i	i	k k k l l
		l m m
n	n	n n o o o
		o o o o
		o p p p p
p	r	r r r r s š t
		t t t t t v z

1. delavnica, 2. mera za zlato, 3. del glave, 4. družabna igra, 5. živalska vrsta, 6. kletka, 7. kmečka posoda, 8. kovina, 9. del pluga, 10. povodenj, 11. učni predmet, 12. žensko ime.

L I S T N I C A U R E D N I Š T V A

Fabjan. »Črički pojo« je snov za novelo ali povest. Ti ljudje so živi, vzeti iz resničnega življenja, le obdelati jih nisi še kos. Viden je vpliv naših realistov, tudi šole. Pač pa vidim, da znaš opazovati, da skušaš zaplesti in razpletati, tudi napeti. Zanimaj se za gradnjo dobrega romana, za epski slog in beri velike realiste, zlasti tuje. Poskušaj še dalje. Kar je moči v tebi, bo proza, poslani pesmi pričata, da v pesmi ne boš prida ustvaril. — Stremljenje tvojega kroga mi je všeč, samo programi so često — smrt ustvarjanja, zato iščite najprej sorodnih umetnikov po svetu in jih berite! To vodi najprej do uspeha. Če pa po duši ste, kar hočete biti tudi v poeziji, potem bodo vaša dela nehote taka, kakršna zdaj hočete ustvariti. Stara filozofija je že vedela: operari— sequitur esse.

»Delavec«. »Do velikih uspehov« je storija o idealnem dekletu, ki pa za jetiko umre — žalostna zgodba, zelo pogostna, pa ni literarno obdelana. Premalo ste povedali.

Trsteniška. Samo tele verzé naj navedem, pa boste spoznali, da vaše grlo ne poje lepó:

»Mladost, zakaj bežiš v starost?«

Roža »svoji mladosti z Bogom daje«.

»Meni se zdi, da se mi (mladost) že reži...«

Angelci »na zemljo se spuščajo v dir«.

Po vsebini očitujete, da ne znate biti otroška, in se grenite sami. Po nemogočem hrepeneti in biti zraven slep za velike lepote preprostega in vsakdanjega življenja, ni pametno. Bodite veliki v malem!

Modri Janko. Tvoj »Sonet« rad priobčujem, čeprav mora biti strogost velika uredniška krepost. Naj bo za to, da boš imel voljo in — Bog daj — tudi moč, Mladika pa kedaj novo brstje!

S o n e t.

Usoda nad menoj se težka spleta,
Rešitev se nikjer mi ne obeta;
Edino to najboljša bo pogodba,
Da izrečena bo mi mila sodba.

»Ni dobro pesem tvoja še zapeta
In ni pravilno še povest zajeta;
Kar kvasiš ti, to ni nobena zgodba,
Mijavkanje je le in mačja godba!«

Le tega mi nikar ne prizadeni,
Ah, ti predobri urednik »Mladike«!
Da rekel bi: »Na stran pero brž deni

In sitnosti ne delaj prevelike!
Ker s tem umoril bi vso voljo v meni;
Enak drevesu bil bi brez mladike.

REŠIVCI UGANK V AVGUSTOVSKI ŠTEVILKI

Gradišnik Ivan (12), Šušteršič Franc (9), Kalan Minka (12), Benedičič Jakob (9), Demšar Viktor (12), Kladenšek Jernej (11), Bulovec Ivo (12), Sodja Franc (10), Pavlin France (12), Cesar Anton (10), Sancin Anton (12), Mlakar Jožef (10), Malovrh Jožica (12), Sodja Anton (10), Jug Franjo (12), Bratulič Viktor (5), Volk Slavko (12), Mikolič Silva (7), Rožanec Josip (12), Rotar Marija (11), Kumar Marija (12), Videnšek Ana (6), Finžgar Marija (12), Rakovec Josip (9), Lukovšek Ivanka (12), Lipoglavšek Slava (9), Papler Marija (12), Modrinjak Franc (9), Župni urad, Pišece (9), Bufon Anica (12), Tršinar Slavko (6), Jeglič Stanko (12), Petelin Mimi (11), Moder Janko (12), Padar Jože (12), dr. Knific Ivan (12), Pot Marko (6), Samostan, Stična (12), Zorec Alojzij (12), Gole Anton (12), Golnar Franc (12), Skalar Marija (5).

S. O., Sele. Nagrado za doslej priobčene uganke, tudi za septembrsko, sem že nakazal upravi »Mladike« na račun vaše naročnine. V bodoče po vaši želji.

Bartel-Janežič:

Nemško - slovenski slovar

samo Din 60.—

Šolske knjige

in druge

šolske potrebščine

kakor:

beležnice, dnevnike, stenografske beležnice, notne zvezke, notni papir, notese, risanke, skiciranske, barvice in svinčnike, čopiče, peresa, ravnila itd. za osnovne, meščanske, srednje in strokovne šole

dobite po konkurenčnih cenah v

Knjigarni

Mohorjeve tiskarne v Celju

in njeni podružnici

v Ljubljani na Miklošičevi cesti 19

(palača Vzajemne zavarovalnice pri gl. kolodvoru)

I. Koštiál:

Slovniški in slovarski **BRUS** knjižne slovenščine

samo Din 6.—

CVETJE

IZ DOMAČIH IN TUJJIH LOGOV

Da ustreže izobrazbe željnemu občinstvu in mu oskrbi knjižno zbirko, ki bi nam bila nekaka literarna šola, da bi se v njenih zvezkih poučili o domačih in tujih delih, je Družba sv. Mohorja pričela izdajati »Cvetje iz domačih in tujih logov«. V teku let bo ta zbirka seznanila bravca z vsemi domačimi deli, ki jih vsak izobražen Slovenec mora poznati v celoti, in z največjimi pesnitvami in pesniki svetovnega slovstva. Cvetje pa ima pred očmi tudi pouk o domačem in svetovnem slovstvu po naših srednjih šolah. Z njim si bodo pridobili naši dijaki pravo slovstveno izobrazbo v snovnem, idejnem, formalnem, kulturnem in zgodovinskem pogledu. (Več glej v Književnem glasniku šte. 5.) Doslej sta izšla dva zvezka »Cvetja iz domačih in tujih logov«, namreč:

I. Dr. Iv. Pregelj: SIMON GREGORČIČ, IZBRANE PESMI.

Broširan izvod za ude Din 9.—, za neude Din 12.—; vezan za ude Din 18.—, za neude Din 24.—.

II. Dr. A. Slodnjak: FRAN LEVSTIK, MARTIN KRPAN.

Broširan izvod za ude Din 5.—, za neude Din 4.—; vezan za ude Din 9.—, za neude Din 12.—.

N O V E K N J I G E

Ksaver Meško: HENRIK GOBAVI VITEZ.

Božičen misterij v štirih slikah. Mohorjeve knjižnice 68. zv. Broširan izvod za ude Din 15.—, za neude Din 20.—; vezan za ude Din 21.—, za neude Din 28.—.

Dr. Anton Breznik: SLOVENSKA SLOVNICA, 4. izdaja.

V platno vezana knjiga Din 58.—. (Več glej v Književnem glasniku šte. 5.)

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU